

ВОЕННА ИСТОРИЯ

БРОЙ 19, ЮЛИ-ДЕКЕМВРИ 2017

ВОЕННОТО ДЕЛО ПРЕЗ XVII ВЕК

ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА: РАЗГРОМЪТ НА БЪЛГАРИЯ НАД РУМЪНИЯ И РУСИЯ

БЪЛГАРСКОТО УЧАСТИЕ ВЪВ WAFFEN SS
АНТИОХИЯ И РАННИЯТ УРБАНИЗЪМ

ФАТАЛНИТЕ СТРАТЕГИЧЕСКИ ГРЕШКИ
ПРЕЗ АНТИЧНОСТТА

Списание на Клуб „Военна история“

София, 2017 г.

ISSN 2367-5950

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Коректор: **Десислава Михайлова**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/hystoryofwars

Официален сайт: www.historyofwars.net

В ТОЗИ БРОЙ ЧЕТЕТЕ

Фаталните стратегически грешки през Античността	5
Антиохия и ранния елинистически урбанизъм	36
Военното дело през XVII в.	58
Нация в тотална война 2: Разгромът над Румъния и Русия	85
Рейдът на германския кораб „Пингвин“	114
Българските доброволци във Waffen SS	130

THE SHOW MUST GO ON

Скъпи читатели,

Пред вас е брой 19-ти на списание „Военна История“, втори и последен за календарната 2017 г. На прага на шестата годишнина от издаването на „Военна История“, настоящият брой ознаменува поредният етап от борбата на нашия екип с нелеката задача за съставяне на безплатно, електронно издание, което да представя световната военна история по увлекателен и достъпен начин. Липсата на смислена обратна връзка от страна на читателите, както и отсъствието на конструктивна критика са, за съжаление, отличителни белези на съвременното ни общество, които сериозно отежняват работата на всеки проект, опитващ се да промени и подобри светогледа на аудиторията. Няма да отричам, че през тези шест години, не един или два пъти съм обмислял да прекратя издаването на „Военна История“ именно поради факта, че в един по-широк обществен контекст, изданието сякаш изглежда избутано в периферията на общественото внимание, засенчено от евтини и често популистки текстове, разпространявани къде свободно, къде в затворени групи из социалните мрежи. Въпреки това, когато човек си постави за задача да върши някакво дело в обществена полза, без да получава или търси финансова облага, усилието не бива и не може да секне.

И така, пред вас е брой XIX на списание „Военна история“ и в него ще може да прочетете:

- За най-големите стратегически грешки, допуснати в Античността.
- За ролята на урбанизацията в империята на Селевкидите.
- За особеностите на военното дело през XVII век.

- За участието на българската армия в разгрома на Румъния през Първата Световна война.
- За съдбата на германския кораб „Пингвин“ и неговият екипаж от „пирати“ на Третия райх.
- За участието на български доброволци във Waffen SS и сформирането на българско правителство в изгнание във Виена.

Пожелаваме Ви приятно четене!

Александър Стоянов

ДЕСЕТ ОТ НАЙ-ФАТАЛНИТЕ СТРАТЕГИЧЕСКИ ГРЕШКИ ПРЕЗ АНТИЧНОСТТА

Георги Марков

Традиционният позитивистичен възглед за историята ни учи, че нейният прогрес върви постъпателно напред, съпътстван от поредица от правилни избори, гениални решения, натрупване на положителни обстоятелства. В тази матрица на миналото място за грешки няма или те се споменават тихомълком, сякаш за да не развалят добре подредената хронологическа картина.

Дори мимолетен поглед върху античната история, може да ни убеди в обратното. Катастрофални преценки, съсипващи грешки в анализа на хода на събитията, концентриране в само един аспект на пределно сложни ситуации – те определят облика на Древния Свят в не по-малка степен от позитивните моменти.

Човек би казал, че е твърде лесно да съдим грешките на политици и генерали от удобната дистанция на времето. Това е повече от валидна забележка – ето защо настоящата статия ще се занимае само със събития, които самите съвременници определят като монументални провали. Ще дам няколко предварителни примера – преди битката при Саламин, гръцките съветници на Ксеркс Демарат и Артемизия се

опитват да го убедят да не дава сражение; преди катастрофата при Граник Мемнон от Родос ясно предвижда гибелните ѝ последствия и предупреждава персийските сатрапи за тях – напразно. Преди битката при Фарсала, Гней Помпей е убеден, че няма нужда да влиза в сражение, но се оставя да бъде убеден в обратното от намиращите се в лагера му сенатори в изгнание.

Фокусът на всеки един от разглежданите епизоди няма да бъдат самите сражения и кампании – те са описвани и анализирани достатъчно подробно в десетки трудове. Вместо това ще се опитам да покажа възможните алтернативни решения, какви са предпоставките за грешните избори и колко мащабни са техните последствия.

1. Атаката срещу Сарди (пролетта на 498 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: Въстанието на йонийските градове срещу Персия

Кой прави грешката: тиранът на Милет Аристагор

През 499 г. пр. Хр. дълго натрупващото се напрежение сред богатите йонийски градове в Мала Азия срещу увеличаването на имперските данъци, разквартируването на персийски войски и поемането на допълнителни разходи по тяхната поддръжка преминава точката на кипене. Тиранът на Милет Аристагор застава начело на движението за борба срещу политическата доминация на Ахеменидите и се опитва да организира широка коалиция за война срещу Дарий Велики.

Първоначалният план на Аристагор е да привлече колкото се може повече съюзници сред полисите в Елада. Но никой от най-важните градове-държави, с изключение на Атина, не се решава да хвърли ръкавицата на открито предизвикателство срещу Персия. Аристагор получава най-хладен отказ в Спарта – и това не бива да ни изненадва. Спартанците са наясно, че едно въстание в Мала Азия ще бъде обречена кауза и военна победа е извън възможностите на йонийците. Проблемът е, че Аристагор е инвестирал прекалено голяма част от своята репутация и политически капитал, за да направи крачка назад. Оттук насетне неговите решения ще се подчиняват на политически, а не на стратегически императиви, което автоматично компрометира тяхното качество.

През пролетта на 498 г. пр. Хр. ентусиазмът от миналата година постепенно отстъпва на отрезвяване и прокрадващи се съмнения. Не са ли прибързали жителите на Милет, Ефес и Халикарнас с прекалено гръмките си прокламации? Как ще се справят с неминуемия отговор на Великия Цар? Аристагор, изкусен политик, правилно усеща, че губи контрол върху ситуацията. Само радикална стъпка може да неутрализира умерената партия в йонийските градове и да изгори всички мостове за мирно разрешаване на конфликта. Пристигането на символичните контингенти от Атина и Еретрия е необходимото побутване, което запраща гърците в бездната. Те се решават на крайно неразумна и дръзка акция – атака срещу столицата на провинция Лидия Сарди, най-важния център на персийска власт в цяла Мала Азия.

От военна гледна точка атаката е ужасяваща, късогледа грешка. Самата акция не е планирана достатъчно добре и няма никаква изходна стратегия при потенциален провал. Гръцкият отряд успява да

се възползва от изненадата и да проникне в града, но настъпилият хаос дава възможност на персийския главнокомандващ Артаферн да се укрепи в цитаделата на Сарди. За да направят нещата още по-катастрофални, гърците подпалват част от града и оскверняват храма на богинята-майка Кибела. Така с един единствен ход те не постигат нищо от стратегическа гледна точка и провокират гнева на най-могъщата империя на своето време.

Персийското отмъщение идва бързо и болезнено. Само четири години след фиаското при Сарди бунтът е жестоко потушен, а градовете-инициатори – Милет, Ефес и Халикарнас, досега едни от най-могъщите търговски полиси в Средиземноморието – потъват в провинциална посредственост. Ала последствията от грешката на Аристагор не се изчерпват с това – персите не са пропуснали участието на Атина и Еретрия в злополучната атака и Дарий започва да подготвя наказателна акция срещу тях. Един от най-мащабните и съдбоносни конфликти на Античността тепърва започва.

2. Битката при остров Саламин (29 септември 480 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: Походът на Ксеркс срещу Гърция

Кой прави грешката: персийският цар Ксеркс I

Следващият епизод, който ще разгледаме, е в пряка връзка с първия в нашия списък. През 490 г. пр. Хр. персийската буря се стоварва на гръцките брегове, но противно на очакванията атиняните устояват на удара при Маратон (390 г. пр. Хр.). Това обаче още повече разпалва желанието за отмъщение – и ако Дарий умира през 486 г. пр. Хр., то

наследникът му Ксеркс е решен да измие срама от унижението от Сарди.

През 480 г. пр. Хр. Ксеркс организира вероятно най-мащабната и впечатляваща по размер кампания в античната история. Той успява да нанесе две последователни поражения на сухопътните и морски сили на обединените гръцки полиси, съответно при Термопилите и нос Артемизиум. В последните дни на септември персийската армия влиза триумфално в Атина и унищожава да основи дръзкия полис. Жителите

му предварително са избягали на остров Саламин, сега защитаван от гръцката ескадра.

В този момент няма никакво съмнение, че Персия печели войната – царят на Спарта Леонид е загинал при Термопилите сред тридневна героична, но безсмислена съпротива; гръцката флота оцелява при мащабния сблъсък при Артемизиум, но е разтърсена и хваната в капан в тесния провлак при Саламин. Двата ѝ маршрута за отстъпление са отрязани от несъкрушимата на пръв поглед персийска ескадра.

В този момент Ксеркс е изправен пред два избора – емоционален и рационален. Емоционалният подсказва да даде заповед за атака и да унищожи последната надежда на гърците за прелом във войната – тяхната флота. От рационална гледна точка подобна атака не е необходима – корабите на Темистокъл и Еврибиад няма как да спрат движението на персийската флота. Част от корабите могат да останат при Саламин и да продължат блокадата. Останалите ще транспортират сухопътните сили в Пелопонес, където трябва да се нанесе окончателен удар на гръцката коалиция, предвождана от Спарта.

Това не е съвременен анализ, повлиян от последвалите събития – Херодот изрично подчертава, че спартанският цар-ренегат Демарат, понастоящем военен съветник на Ксеркс, и царицата на Кария Артемизия се изказват в същия дух. Не е необходим военен гений, за да се прозре валидността на подобно мнение, но прекомерното самочувствие и жаждата за лично отмъщение замъгляват преценката на Ксеркс. Според него гръцката флота е обречена и нейното унищожение е чиста формалност. Нещо повече – гибелта на Темистокъл, Еврибиад и десетки хиляди моряци ще окаже

унищожителен ефект върху морала на останалите полиси и съпротивата им най-сетне ще рухне.

Идеите на Великия цар се оказват пожелателно мислене. Гръцките екипажи далеч по-добре познават коварните течения при Саламин и се нагаждат спрямо тяхната посока. По-многобройните персийски кораби нямат никакво място за маневриране и са засмукани като във фуния в тесния провлак. В края на деня морските сили на Ксеркс понасят катастрофални загуби, сражаващи се в битка, която въобще не е трябвало да бъде водена. С един зашеметяващо некадърен ход персийците проиграват стратегическата си инициатива и на практика губят войната. Последвалите битки при Платея и Микале само ще довършат започнатото при Саламин – а ходът на европейската и световна история е променен веднъж завинаги.

3. Кампанията срещу Сиракуза (415-413 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: Пелопонеските войни

Кой прави грешката: Колективно – целият политически елит на Атина

Първият рунд в продължилата десет години жестока борба за надмощие между Атина и Спарта приключва с компромисния Никиев мир от 421 г. пр. Хр. Ала и двете страни са наясно, че това е по-скоро примирие – нито един от сериозните проблеми между тях не е разрешен, а враждебните лагери в цяла Елада са по-ясно обособени от всякога.

Проблемът в случая е, че Спарта е изначално консервативна сила, а Атина желае все по дебалансирана промяна на статуквото. Моментната липса на перспективи не може да спре вече задвижената имперска инерция, а само да ѝ даде нова насока.

В нейн изразител се превръща водачът на милитаристичната партия в Атина Алкивиад. Но не бива да изваждаме Алкивиад от неговия исторически контекст – той просто е последното проявление на дълга поредица от титанични личности – Милтиад Стари, Темистокъл, Кимон, Перикъл – които желаят да видят родния си град начело на морска империя, разпростираща властта си над цялото Източно Средиземноморие.

Стечението на обстоятелствата и историческият шанс решават вниманието на атиняните да бъде привлечено от Сицилия. Днешното състояние на острова не бива да замъглява нашата преценка за потенциалното му значение през Античността – една от най-богатите житници в целия регион, осеяна със стари и могъщи пристанища по крайбрежието, Сицилия контролира жизненоважните маршрути между Източното и Западно Средиземноморие.

Вероятно в началото атиняните преценяват предимствата на акция срещу Сицилия и по-конкретно срещу Сиракуза в чисто тактически измерения – това ще е силен удар по Спарта и ще отвори нови възможности за укрепване на мощта на Атина. Ала Алкивиад – изкусен политик и ненадминат оратор – вдига залога до съдбовно ниво. Сицилия, твърди той, може да се превърне в първата крачка към изграждането на империя, която би засенчила дори Персия. Атина ще контролира морските коридори и веднъж завинаги ще реши

продоволствените си проблеми, а Спарта няма да има никакъв шанс да се противопостави на подобна мощ.

Разбира се, това е кула от карти, илюзия без никакъв реален потенциал за изпълнение. Отново, посочването колко грешна и опасна е посоката, предлагана от Алкивиад, не е модерен анализ от удобната дистанция на времето. Никий, водачът на мирната партия в Атина и заклет противник на Алкивиад, съзира ръба на пропастта, към която с бясна скорост полита родния му полис. Но така и не съумява да спре задаващата се катастрофа.

Атинският провал в Сицилия не просто е безпрецедентно военно-тактическо фиаско – то изкарва на преден план всички недостатъци на демократичната система по време на криза. Народното събрание се оставя да бъде манипулирано като малко дете, на което е предложена купа със сладки. Веднъж приета, идеята за атака срещу Сиракуза е бламирана от дребнави задкулисни игри, които довеждат до ареста на Алкивиад и осъждането му на смърт *in absentio*. Още по-зле, след като става ясно, че кампанията губи своята инерция, атиняните не се опитват да ограничат щетите, а хвърлят нови контингенти и ресурси за обречена кауза.

В крайна сметка загубите на най-добрите кораби и екипажи, на хиляди хоплити и някои от най-качествените пълководци на града обричат Атина на неминуема загуба в Пелопонеската война. Но това е само краткотрайното следствие от сицилианската катастрофа. В по-дългосрочна перспектива градът на Темистокъл и Перикъл не само няма да посегне отново към имперската мечта, но и ще потъне в пълна политическа зависимост и провинциална ограниченост – първо под македонска, а след това и под римска доминация.

4. Битката при Херонея (338 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: налагането на македонска доминация над Елада

Кой прави грешката: Демостен и про-милитаристичната партия в Атина

През 346 г. пр. Хр. Македония триумфира в Третата Свещена война, водена от военния гений на Филип II. От обективна гледна точка това слага край на жестоките кръвопролития, които се разпростират в по-голяма част от Елада. Но някои полиси не са склонни да възприемат подобна ментална нагласа. В следващите няколко години известният оратор Демостен, заклет и непреклонен враг на Филип и на надигащата се македонска хегемония, застава начело на силна партия в Атина, която се стреми да парира всеки ход на амбициозния нов властелин на Елада. Мащабната визия на свободолюбия политик включва организирането на възможно най-широка коалиция от полиси, способна да пречупи военната мощ на разширяващото се северно царство.

Проблемът на Демостен е, че не осъзнава разминаването между амбиции и реални възможности. Атина отдавна е преминала зенита на своята сила, същото важи и за други регионални сили като Тива, Коринт или Аргос. Дните на Перикъл или Кимон са безвъзвратно отминали – и никога няма да се върнат. В същото време в реториката на войнствено настроените политици се забелязва отчетливо подценяване на македонската милитаристична мощ и неразбиране на дълбочината и значението на реформите, проведени от Филип. Така Атина и Тива сами си поставят катастрофален исторически капан, и съвсем съзнателно влизат в него.

Действително, атиняните, тиванците и техните съюзници се сражават с изключителна доблест и отчаяна храброст в епохалния сблъсък при Херонея (Беотия, 2 август 338 г. пр. Хр.), но са напълно разгромени от далеч по-маневрената и добре обучена армия на Филип. Символично, решаващият удар е нанесен от 18-годишния син на македонския цар,

който командва конницата на левия фланг – зловещ знак за настъпващото необратимо бъдеще. Филип се показва като умерен и добронамерен победител, който не нахлува в Централна Елада с огън и меч – вместо това се задоволява да получи титлата хегемон на Елинската Лига. Три години по-късно, при следващия бунт на Тива, Александър ще бъде много по-жесток в своето отмъщение и ще сrine водещия полис на Беотия до основи.

Въпросът, на който трябва да се опитаме да отговорим е – има ли историческа алтернатива пред Атина или битката при Херонея е неизбежна? Със сигурност в града има и немалка про-македонска партия, която правилно преценява, че с оглед на военните реалности съпротивата е безсмислена. В случая ставаме свидетели на сблъсък между реалистичен прагматизъм и идеалистичен патриотизъм. В повечето случаи следването на втория импулс води до вземането на

грешни решения. Атина би могла да намери *modus vivendi* с Македония и без открит военен конфликт. Вярно, това би означавало сериозно ограничаване на амбициите, но ще доведе до избягване на няколко следващи поражения. Както и в случая със Сиракуза обаче, атинският темос избира да послуша думите на демагог, който в последствие ще трябва да предпочете самоубийството пред македонската власт.

5. Битката при **Граник** (края на май, 334 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: походът на Александър срещу Персия

Кой прави грешката: местните персийски сатрапи в Мала Азия

Битката при Граник е първият от сериозните сблъсъци между напредващата македонска армия и персийските сили, защитаващи Западна Мала Азия. Макар и да отстъпва по мащаб на следващите сражения при Исос и Гавгамела, в някои отношения Граник се явява определящата битка за цялата кампания на Александър на изток. Парадоксалното в случая е, че персите въобще не трябва да приемат сражението – и получават именно такъв съвет, който би могъл да приключи войната преди тя реално да е започнала.

Мемнон от Родос, един от най-опитните и доказани командири на своето време, е привлечен от персийския царски двор като главнокомандващ на сериозния контингент гръцки наемници на ахеменидска служба. Той вече е изпитвал на гърба си мощта на реформираната македонска армия и ясно осъзнава, че в открито сражение далеч по-неопитната и лековъоръжена персийска пехота ще бъде насечена на парчета. Следователно трябва да се възприеме

алтернативна стратегия – стратегия на отстъпление и изчакване, на маневриране и избягване на решаващо сражение, на въвличане на македонската армия все по-навътре в Мала Азия, като се транспортират или унищожат всички хранителни ресурси. Накратко казано, Мемнон предлага тактиката на изгорената земя.

Персийските сатрапи не могат да приемат подобно нещо по три причини. Първо, Мемнон е грък и следователно не може да му се има никакво доверие. Не е ли твърде подозрително, че той иска да се изгарят села и ниви, без да се даде сражение на македонците? Нима това не е доказателство, че той е двоен агент на Александър? Второ, предложението му е удар по тяхната гордост. Мемнон не особено завоалирано казва на своите персийски съюзници, че армията им е негодна, че те самите не могат да спрат Александър и нямат никакви шансове да бойното поле. Подобна обида почти заслужава смърт. Трето и най-важно – личното богатство на сатрапите е концентрирано във великолепните им малоазийски имения, разположени на пътя на напредващите македонци. Ако послушат гръцкия командир, всичко трупано от тях през годините ще се превърне в пепел.

Мемнон, разбира се, се оказва прав. В битката при Граник има само един критичен момент, когато хетайрите на Александър са притиснати до стръмния бряг на реката от далеч по-многобройната персийска кавалерия. Но скоростното позициониране на пехотата премахва опасността и решава боя за по-малко от час. Голяма част от неразумните персийски велможи заплащат с живота си за прекомерната си дързост. Но това далеч не е най-трагичния резултат от загубата.

Вече разгледахме нагласата на персийския елит преди сражението и защо е взето конкретното решение, въпреки че то противоречи на разумните стратегически императиви на ситуацията. Сега е време да анализираме Граник и от македонска гледна точка, за да осъзнаем в пълна степен катастрофата за Персия. Античните извори са категорични, че Александър пресича Дарданелите и навлиза в Мала Азия с провизии и хазна, достатъчни да покрият нуждите на армията за един месец. Ако младият македонски цар не съумее да постигне решаващ успех в рамките на този времеви прозорец, кампанията му ще бъде компрометирана – и то твърде бързо. В този контекст съветът на Мемнон изглежда още по-разумен – времето би работило в полза на персите и може да им спечели войната преди тя реално да е започнала. Победата при Граник отваря пред Александър възможността, от която жизнено се нуждае. Броени дни след успеха македонски отряд овладява Сарди и слага ръка на цялата малоазийска съкровищница на

Ахеменидите. Тъй като сатрапите не са послушали съветите на Мемнон, напредващата армия може да разчита и на богати депа от провизии. От чисто военна гледна точка загубата при Граник въобще не е фатална за Персия – тя се случва в най-далечната западна периферия на империята и Дарий III има достатъчно време да събере огромна армия (както се доказва от битката при Исос година и половина по-късно). Но потенциалът на победата от гледна точка на македонците е решаващ – тя решава всичките им финансови проблеми и служи за трамплин към последвалите мащабни завоевания.

6. Битката при Газа (312 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: Войните на Диадохите

Кой прави грешката: Антигон Едноокия и синът му Деметрий Полиоркет

Ненавременната смърт на Александър Велики през юни 323 г. пр. Хр. обрича създадената от него империя на гибел, преди тя да получи шанс да просъществува. Но това не означава, че македонската власт в Изтока ще бъде отхвърлена автоматично. Генералите на Александър са достатъчно амбициозни и притежават качествата да създадат нови династии, които ще оформят политическия облик на региона през следващите два века и половина.

След началните боричкания около трона, остават трима основни претенденти за наследството на Александър – Лизимах, господар на Тракия и най-западните части от Мала Азия; Птолемея – цар на Египет; и най-вече Антигон Едноокия, последният велик офицер от школата на

Филип II, който властва над Мала Азия и Сирия и има амбиции да възстанови империята в нейната цялост. През 314 г. пр. Хр. Антигон прави решаваща крачка към изпълнението на своята цел – навлиза във Вавилония и успява да изтръгне властта над най-богатата провинция на Изтока от ръцете на Селевк.

Успехът на Антигон моментално го превръща в най-могъщия играч в епичната битка за надмощие. Но това само кара враговете му да се обединят срещу него. Когато Селевк успява да избяга в Египет и да се съюзи с Птолемея, по-възрастният генерал преценява, че е крайно време да разчисти сметките си с по-младите си противници. Ала прави фатална грешка в преценката – вместо сам да застане начело на елитните си войски, делегира задачата на сина си Деметрий.

Безличните ласкатели в Антигонидския двор обичат да сравняват младия Деметрий с Александър – оценка, която предизвиква повече присмех, отколкото възхищение. Самоуверен, импулсивен, глух за съветите на по-опитни и предпазливи офицери, той решава да даде сражение на Птолемей и Селевк в близост до Газа, макар че разполага с по-малка армия. Младият пълководец се обляга прекалено много на наличието на корпус бойни слонове, но забравя, че Птолемей и Селевк имат достатъчно опит срещу страховитите зверове – и двамата са се сражавали в Индия заедно с Александър.

Битката, очаквано, приключва с пълното поражение на антигонидските сили – но самото поражение не оказва решаващо влияние върху последвалите събития. Далеч по-важни са политическите и стратегически последствия от него. Птолемей за пореден път доказва, че е недостижим в Египет и защитната му позиция поставя нерешими тактически проблеми пред всичките му съперници. Но по-катастрофално за Антигон – Селевк се възползва максимално от победата при Газа и успява да се завърне във Вавилон. Загубата на Месопотамия е меч в сърцето на всички амбиции на Антигонидите – те губят контрола върху огромна територия и значителни приходи в хазната си, а Селевк от протеже на Птолемей се превръща в един от най-опасните самостоятелни владетели сред Диадохите. 312 г. пр. Хр. маркира вододел в съдбата на голямата игра за наследството на Александър – оттук насетне звездата на Антигон ще започне да залязва, за да угасне безвъзвратно в решаващата битка при Ипсос през 301 г. пр. Хр. Как щеше да се развие ходът на събитията, ако самият Монофталм, а не Деметрий командваше при Газа? Никога няма да открием отговора на този въпрос.

7. Кампанията на Хасдрубал Барка в Италия (208-7 г. пр. Хр)

Исторически контекст: Втората Пуническа война

Кой прави грешката: Хасдрубал Барка и в по-голяма степен брат му Ханибал

Когато споменем Втората Пуническа война, неминуемо първите битки, които изникват в съзнанието са Кана, Тразимене, Требия или Зама. С изключение на последната обаче, те нямат особено значение за изхода на войната. Дори легендарният триумф на Ханибал при Кана има мимолетен ефект – едва два месеца по-късно Марк Клавдий Марцел ще неутрализира картагенците при Нола и ще даде надежда на Рим, че най-черните дни са отминали.

Често пренебрегвано е значението на битката при Метаурус (Метавър), която според мен е най-решаващия сблъсък в хода на цялата война. Но не тя е в центъра на моя избор за фатално погрешна преценка – по-скоро обстоятелствата, които довеждат до нея. През 208 г. пр. Хр. Публий Корнелий Сципион и Хасдрубал Барка се срещат в епичен дуел на полето при Бекула, който трябва да реши съдбата на картагенската доминация в Иберия. Сципион показва колко добре е научил горчивите уроци от Кана и почти огледално копира гениалната тактическа схема на Ханибал. Победата при Бекула е решителна, но не е смазваща – а това често се пропуска в анализа на последвалите събития.

Въпреки поражението, Хасдрубал съумява да запази цялата си кавалерия и бойните слонове – тоест най-добрите си ударни части. Облягайки се на верните иберийски племена, той все още би могъл да

продължи на равни начала битката със Сципион. Ала брат му Ханибал има други идеи. Победителят от Тразимене и Кана все още твърдо вярва, че победата във войната може да бъде извоювана само и единствено в Италия, въпреки че целият ход на събитията говори за обратното. Може би най-великият тактик на всички времена, Ханибал се проваля катастрофално в стратегическата си концепция. Един от братята Барка потегля от Испания към Италия, а единственият шанс на картагенците е да се случи обратното – отстъпление от Италия към Испания.

Изтегляйки Хасдрубал от Иберия, Ханибал дава картбланш на Сципион да ликвидира картагенските позиции на полуострова и радикално да измени стратегическата ситуация. Изначалната слабост в стратегическата концепция на великия пълководец е, че той разглежда Испания само и единствено като трамплин, като ресурсна база, от която да започне мечтаната си атака срещу Рим. Нека за момент си представим обратния сценарий – Хасдрубал минава в защита, а Ханибал се прехвърля от Южна Италия в Картаген, а оттам – на Пиренеите, начело на ветеранските си отряди. Какъв шанс би имал тогава Сципион срещу двамата Баркиди? И какво щеше да е необходимо на Рим, за да нанесе смазващ удар в Иберия?

Вместо това Хасдрубал пристига в Италия начело на около 30,000 души, но шансовете му да се съедини с брат си клонят към невъзможното. Можеше ли по-младият син на великият Хамилкар да избегне смъртта си при Метаурус? Едва ли. Той не познава добре терена, бие се срещу превъзхождащ го и по-добре мотивиран противник и няма никакви линии на комуникация с брат си. Метаурус е колкото решителна, толкова и трагична битка от картагенска гледна точка – тя няма как да бъде избегната, но и изобщо не трябва да се стига до нея. Основната отговорност за грешката трябва да бъде поета от Ханибал. Хасдрубал изкупва маневрената си тромавост с изключителната си храброст в лицето на смъртта. Изключителна, но напълно безсмислена храброст.

8. Битката при **Каре** (6 май 53 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: походът на триумвира Марк Крас срещу Партия

Кой прави грешката: Марк Лициний Крас

Марк Крас е най-богатият човек в Рим. Той притежава огромни поземлени имоти в цяла Италия, хиляди клиенти в имперската столица, неизчерпаемо политическо влияние и позицията на един от тримата най-могъщи мъже в Рим. И въпреки всичко, това не е достатъчно. Защото когато се съревноваваш с хора като Гней Помпей и Юлий Цезар, една единствена запомняща се кампания – тази срещу Спартак – трудно може да ти спечели много дивиденди.

Кампанията срещу Партия от 53 г. пр. Хр. не почива на никакви стратегически или икономически императиви – нейната обосновка е изцяло политическа. Но нима не можем да кажем същото за стореното от Цезар в Галия? Разликата е в това, че Галия е разпокъсан пъзел от съперничещи си племена, които по-скоро планират как да си забият нож в гърба, отколкото да се обединят срещу твърде хитрия завоевател; Партия е силна и централизирана монархия с далеч по-удобно за защита местоположение. Освен това партският стил на водене на бой се оказва кошмарен за римляните и довежда до някои от най-унизителните поражения в цялата история на Републиката и по-късно на Империята.

Не можем да твърдим, че Марк Клас не подготвя внимателно акцията си на Изток – той екипира цели седем легиона (с един повече от размера на армията на Цезар, нахлула в Галия) и мобилизира огромен брой местни помощни войски (най-малко 30,000 души). Проблемът се крие другаде – Клас няма никакъв опит във воденето на война на Изток. Той не е наясно с тактическите прийоми на партите и не си прави труда да разузнае качествата на своя противник. В повечето случаи партите залагат на най-изпитаното си оръжие – страховитата тежка бронирана кавалерия (катафракти). Битката при Каре е по-особен случай – генерал Сурена правилно преценява, че катафрактите няма да имат толкова смазващо превъзходство срещу римските легиони и вместо това залага на далеч по-маневрените леки конни стрелци. Партите имат едва 1,000 катафракти и цели 9,000 конни стрелци – за сметка на това Клас не разполага с нито един контингент в своята армия, който би могъл да им се противопостави.

Нека обобщим – римляните имат по-слабо разузнаване, по-слабо познаване на терена, статични са и мотивацията им е една огромна въпросителна. Партите са напълно наясно с качествата на противника, далеч по-маневрени са, разполагат с недосегаемо смъртоносно оръжие (конните стрелци) и се бият да защитят родните си земи от вражеско нашествие. В този контекст изходът на сражението при Каре не е никаква изненада. Би било шокиращо, ако римляните бяха успели да се спасят от катастрофалното си поражение. Но това няма как да се случи – техният полководец не е назначен от Сената, а се бие за собствените си политически дивиденти и следователно не мисли за отстъпление. Опитвайки се да засенчи военни титани като Помпей и Цезар, Марк Красс влиза във фаталния капан на разминаването между амбиция и реални възможности. Смъртта му и гибелта на 20 000 войници е достатъчна оценка за размерите на катастрофата.

9. Битката при Фарсала (9 август 48 г. пр. Хр.)

Исторически контекст: Гражданската война между Цезар и Помпей

Кой прави грешката: Гней Помпей

Избухналата през 49 г. пр. Хр. гражданска война между Сената и Юлий Цезар първоначално се развива в полза на завоевателя на Галия, който безкръвно овладява Рим и установява контрол над цяла Италия. Гней Помпей е принуден да се оттегли на Балканите, но там консолидира своята позиция и събира огромна армия, която много скоростно може да обърне хода на конфликта.

Изненадващото прехвърляне на Цезар с отбрана част от неговите ветерански легиони в Далмация в самото начало на 48 г. пр. Хр. тласва войната към нейната кървава развръзка. Но подобно на някои други случаи в Галия и Британия през предходното десетилетие, Юлий Цезар показва твърде голяма самоувереност и за малко не плаща фатална цена за нея. В битката при Дирахиум войските на Помпей показват, че не отстъпват по издръжливост и суровост на ветераните от Галските войни и нанасят на Цезар унизително поражение. Стратегическата инициатива твърдо минава на страната на про-сенатските сили, които започват да планират триумфалното си завръщане в Рим.

Положението на Цезар със сигурност не е за завиждане – легионите му са сериозно разтърсени от поражението, той губи голяма част от най-добрите си центуриони и военни трибуни, не разполага с нужната

логистична база, изпитва недостиг от провизии и има на разположение двойно по-малка армия. Помпей, напротив, може да разчита на поддръжката на местните градове, моралът на армията му след победата при Дирахиум е на изключително високо ниво и старият генерал твърдо държи стратегическата инициатива в ръцете си. В началото на август цезарианските сили изчерпват възможностите си за маневриране и са хванати в капан в Тесалия, близо до Фарсала. Очевидно е, че Гражданската война е достигнала своя край, с неминуема победа за Сената.

Проблемът е как точно да се постигне тази победа. Помпей, опитен и прагматичен генерал, не вижда никакъв смисъл от това да дава сражение. Врагът е в непробиваем капан и вече изпитва сериозни проблеми с продоволствието – защо да се рискува с меча, когато гладът може да свърши същата работа? Ала сенаторите в лагера му имат съвсем други намерения. Хора като Катон Млади, Метел и Цицерон са наблюдавали с отвращение възхода на Цезар през изминалите петнадесет години и изпитват искрена омраза спрямо всичко, което той символизира. Те не желаят просто победа, а пълното унищожение на противника и главата на узурпатора (от тяхна гледна точка) на сребърно блюдо.

Фаталната грешка на Помпей е, че загърбва пълководческия си инстинкт и се оставя да бъде убеден от сенаторите. Политическите аргументи изместват тактическите, но в самия ход на битката става ясно, че Помпей така и не застава изцяло зад своя последен избор. Противно на логиката неговата далеч по-многобройна армия заема дефанзивна позиция и изчаква първия ход на Цезар. Още по-лошо, давайки сражение, сенатската армия на практика хвърля въже на

удавник – ветераните от Галските войни нямат друг избор освен да се бият до смърт, а това винаги е опасна нагласа, особено ако се възприема от някои от най-добрите легиони в цялата римска история. Няма как да подценим значението на Цезаровата победа при Фарсала – само месец по-късно Помпей ще загуби главата си в Александрия, а каузата на Сената ще бъде обречена. Не е случайно, че повечето специалисти по римска история определят Фарсала като *coup de grace* в сърцето на Римската Република – последвалите събития павират пътя на Принципата и новата политическа система, наложена от Октавиан Август.

10. Кампанията на Марк Антоний срещу Партия

Исторически контекст: конфликтът между Марк Антоний и Октавиан за върховната власт в Републиката

Кой прави грешката: триумвирът Марк Антоний

Марк Антоний, най-верният от лейтенантите на Цезар, притежава едно твърде неприятно качество – успява да проиграе всяка отворила се пред него възможност, независимо с какви ресурси разполага. Макар и разумно да избира по-спокойния и богат Изток, Антоний усеща как губи почва в подмолната битка за влияние срещу по-младото парвеню, което толкова мрази – племенникът на своя ментор, Октавиан. Подобно на Марк Крас, Антоний вижда в Партия решението на всичките си проблеми – с една блестяща, епохална военна победа той отново ще наклони везните в своята полза и ще спечели обожанието на римската тълпа. Триумвирът умело прикрива личните си амбиции с обяснението, че акцията ще се проведе като отмъщение за срамното поражение при

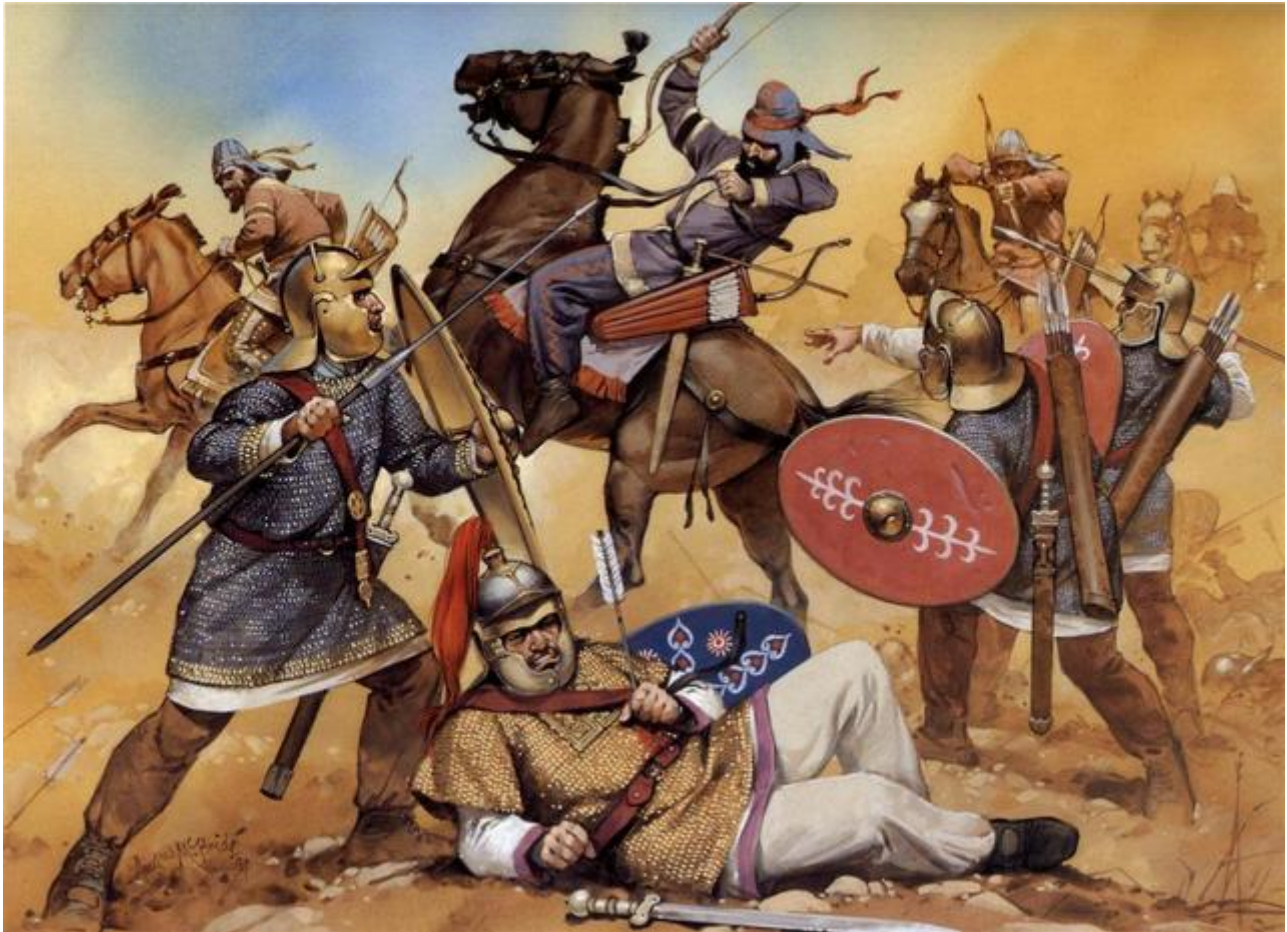
Каре, където Крас е загубил не само живота си, но и няколко легионерски орела – най-голямото възможно унижение в представите на римляните.

Антоний се възползва от пълната подкрепа на своята нова съпруга – царицата на Египет Клеопатра – и през 38 г. пр. Хр. започва подготовка за една от най-мащабните кампании в цялата история на Републиката. Господарят на източните провинции екипира масивна армия – петнадесет пълни легиона, 20,000 спомагателна конница от местните владетели-клиенти, огромен обоз и обсаден арсенал – или близо 100,000 души. Антоний очевидно забравя един от най-важните уроци на своя ментор Юлий Цезар – че огромният размер на една завоевателна армия не винаги се оказва правилния избор за подобен род кампания. Римляните жертват скоростта, маневреността и елемента на изненадата за сметка на грубата сила.

Партите на свой ред за пореден път се доказват като разумен и изкусен противник. Те се оттеглят дълбоко в своите територии и дават възможност на римляните да напреднат чак до стените на столицата им Фрааспа. Но времето работи неизменно в тяхна полза – обсадата на непристъпната крепост започва чак през късното лято на 37 г. пр. Хр. и легионите не получават никакъв сериозен шанс да пробият бастионите на огромния град.

Настъпващата зима донася със себе си истинското бедствие. Антоний е принуден да заповяда отстъпление, което скоростно се превръща в апокалипсис. Маршът през планинска Армения е мъчение за неадекватно екипираните легионери, които са били подготвени за лятна кампания. Ранните снеговалежи в Южен Кавказ изненадват

римляните, които нямат зимни дрехи или ботуши. Но най-лошото тепърва предстои. Партите разумно изчакват редът на отстъпващите легиони да се наруши и контраатакуват по фланговете, разкъсват кавалерийските отряди и ги унищожават ескадрон по ескадрон. Стотици войници умират ежедневно – от глад, студ, умора или застигнати от меча на врага.

Антоний губи половината от огромната си армия – ужасна цена за прекомерните му амбиции. Това не е просто удар върху военната му репутация – той губи някои от най-добрите си ветерани и никога няма да се възстанови от фиаското. Но политическите последствия са още по-лоши – загубата в Партия е толкова унижителна и мащабна, че позволява на Октавиан съвсем да подкопае реномето на своя колега и

започва да подготвя римското обществено мнение за очертаващата се война между двамата.

Тази катастрофа не просто е началото на края за Марк Антоний – тя предопределя изхода на последната гражданска война преди установяването на Принципата. Няма как да устоя на изкушението да задам хипотетичния въпрос: как би изглеждала каузата на Антоний и Клеопатра през 31 г. пр. Хр. с петнадесетте легиона, пропилены в Партия?

РАЖДАНЕТО НА **АНТИОХИЯ** В КОНТЕКСТА НА РАННИЯ ЕЛИНИСТИЧЕСКИ **УРБАНИЗЪМ**

Георги Марков

Когато споменем наследството на Александър Велики (356 – 323 г. пр. Хр.) първите асоциации най-често се отнасят до мащабни военни конфликти, движение на огромни маси хора, политически промени и турбулентност в историческото развитие на Ориента и по-голямата част от Западна Азия. Но ако деструктивността и милитаризмът извън всякакво съмнение присъстват на предно място в живота на ранноелинистическите държави на Диадохите, то равностойни на тях са конструктивните процеси, съзидателността, раждането на новото.

Един от процесите, който за съжаление провокира сравнително малко внимание в изследванията на историците на периода, е урбанизмът – раждането на множество нови големи градски центрове, възстановяване на стари поселища, които досега са имали маргинално значение в персийската имперска система. Качествено новото в случая е, че някои от великите мегаполиси на Античността – Александрия, Антиохия, Пергам – се раждат на волунтаристичен принцип, тоест по волята на владетелите на новите могъщи династии на Елинистическия свят. Никога дотогава в историята на Стария свят не е имало подобен

концентриран по време строеж на нови градове. Действително, гръцката колонизация предизвиква раждането на някои от най-великите градове на Средиземноморието (достатъчно е да споменем Марсилия и Сиракуза), но тя е далеч по-пространна темпорално и можем да спорим, че е изразител на много по-дълбоки, органични социални процеси. В случая със ранноелинистическия урбанизъм имаме далеч по-изкуствено организиране на хора, ресурси и енергия, които се впрягат в интерес на имперската политика най-вече на Селевкидите и Птолемиите.

Настоящата статия ще разгледа най-впечатляващия пример за волунтаристично съграждане не на един, а на цели четири мащабни градски центъра, образуващи т.нар. Селевкидски квадрат. Неговата перла – Антиохия на Оронт, столицата на могъща империя, огромен мегаполис, съперницата на Александрия – ще бъде средоточието на нашия анализ, който ще се опита да обясни защо и как визията на един могъщ генерал, превърнал се в успешен владетел, ще създаде цяла система от нови градове, ще завърти в титаничен водовъртеж съдбата на стотици хиляди хора и ще преразпредели несметни богатства и природни ресурси.

Градският свят на Елинизма

Нека започнем с анализа на две мащабни исторически тенденции, които дават насоката на ранноелинистическия урбанизъм. Първата от тях е свързана с разпадането на Македонската империя непосредствено след смъртта на Александър Велики през юни, 323 г. пр. Хр. Втората – с новата политика на изграждане на градове, която

неговите наследници преследват в Близкия и Среден Изток и на Балканите.

В своето влиятелно и завладяващо изследване *Alexander to Actium. The Historical Evolution of the Hellenistic Age* професор Питър Грийн описва раждането на този нов свят от завоеватели, чиновници, учени и хора на изкуството – свят, който е натрапен на местното население, търсещо спасение и спокойствие в провинцията. И наистина сякаш самата динамика на Елинизма извира в тези големи градове, построени от наследниците на Александър, за да подслонят огромният приток заселници от Македония и класическия гръцки свят. Така се появяват Александрия, Антиохия, Селевкия – свят на колонизатори, в който покорените нямат място, освен ако не приемат културата и начина на живот на своите покорители. Но нека за момент да спрем търсенето си по следите на първите строители и вместо това влезем в прашните коловози на войнишките сандали и копитата на бойните коне – защото всяко раждане е съпроводено с кръв, и нашата история не е изключение от това правило.

От Трипарадейсос до Исос

Шокиращият успех на блиц-кампанията на Александър Македонски срещу Персия променя из основи политическата и социална структура на античния свят в географския ареал, затворен между Дунав, Черно море, Средиземно море и планините на източен Иран. Могъщият завоевател често е описван като природна сила – зашеметяващият му възход от владетел на средно по значение регионално царство до обожествяван император на целия познат свят е толкова

главозамайващ, поредицата от военни успехи толкова невероятна, че съвременниците му с право се питат дали в твърденията на майка му Олимпия, че е син на Зевс, няма зрънце истина. И наистина, ако за момент приемем идеята, че религията е антропоморфична, а не трансцендетна по своя произход, нима Александър не е бог още приживе? Следователно не бива да се изненадваме, че ненавременната му и неочаквана смърт в последните дни на юни 323 г. пр. Хр. в задушните зали на имперския дворец във Вавилон предизвиква земеръс в и без това неустойчивата империя.

Кампанията на Александър

Отровен ли е Александър или тялото му се предава пред някоя незнйна инфекция? Никога няма да можем да отговорим на този въпрос. Но преди трупът му да започне да изстива, започва да се върти порочният кръг от предателства и неконтролируема амбиция. А генералите на Александър са амбициозни – Пердика, Антигон Едноокия, Птолемей, Селевк, Кратер, Лизимах – всеки от тях е участвал в десетки битки, рискувал е живота си и е понасял безброй рани. Сега е време да получат своя лъвски пай от пляката. Наградата

е толкова непонятна по размер, толкова влудяващо близо, че реалистичен компромис между взривоопасната група от взаимно подозиращи се мъже е почти невъзможен. Липсата на силен пълнолетен наследник на трона, който да консолидира македонската сила и да се възползва от безкрайните ресурси на покорения Изток, прави Войните на Диадохите неизбежни.

В най-силна начална позиция са Пердика – един от най-високопоставените генерали на кавалерията, който в първите часове след смъртта на Александър еднолично си присвоява титлата „протектор на империята“; Кратер, който броени дни преди смъртта на Александър получава от умиращия цар заповед да се върне в Македония, и да замести Антипатър като регент в столицата Пела; Антигон – последният висш офицер от годините на Филип II, който държи властта в Мала Азия и по този начин контролира стратегически важните пътища между Европа и Азия. Във втората по сила група сред имперските генерали ще намерим Птолемея – близък приятел на Александър, който получава властта над Египет; Лизимах – назначен за наместник на Тракия; Антипатър и синът му Касандър, които все още здраво държат властта в Македония; Селевк, бързо издигащ се кавалерийски генерал, назначен за губернатор на Вавилон; и Евмен, генералът на легендарните „сребърни щитове“, най-елитната от всички елитни формации на победоносната завоевателна армия.

Първата жертва на почти моментално избухналите борби за власт изненадващо е Кратер – най-популярният генерал в цялата македонска армия, който е обожаван от пехотинците и играе решаваща роля при епохалната победа при Гавгамела в първите дни на октомври 331 г. пр. Хр. Изключителен боец, склонен към импулсивни решения, Кратер

прави фаталната грешка да подцени командира на Сребърните щитове Евмен и заплаща с живота си след злополучна кървава битка в Кападокия (Мала Азия).

Броени дни по-късно зреещият конфликт между Пердика и Птолемей прераства в открита война. Причината е очевидното разминаване между амбициите на двамата генерали. Птолемей, далеч по-мъдър и ясно провиждащ бъдещето на разпадащата се империя, правилно преценява, че само титаничен лидер от калибъра на Александър би могъл да задържи териториалната цялост на покорения мастодонт в Азия. Нито Пердика, нито Антигон притежават подобни качества. И двамата обаче грешно считат, че самият управител на Египет се стреми към върховната еднолична власт над наследството на Александър – вменявайки му собствените си неограничени амбиции.

През май-юни 320 г. пр. Хр. Пердика навлиза в Делтата на Нил начело на мощен македонски корпус, решен да премахне Птолемей веднъж завинаги. Опитът му се проваля с гръм и трясък. Регентът на империята сериозно е надценен личната си популярност сред армията и счита, че тя ще го последва дори в братоубийствена война. Но не бива да забравяме, че същите тези войници, които сега се оказват в два вражески лагера, допреди пет години са се били рамо до рамо в Индия, Бактрия и Арахозия, оцелели са на убийствените бойни полета при Гавгамела и Хидасп, само за да се изправят копие срещу копие и щит срещу щит заради личните амбиции на своите командири. Офицерите на Пердика вземат нещата в свои ръце и след клинично проведен заговор го екзекутират в собствената му палатка.

Неочакваната смърт на Кратер и Пердика в рамките на няколко седмици отваря сериозен силов вакуум опасно близо до имперския трон. Това налага на останалите играчи в тази опасна надпревара да изберат мирното (поне на повърхността) решение. Могъщите победители от Тир, Исос и Гавгамела трябва да се изправят пред жестоката истина – империята е мъртвородена и единствената ѝ жизнена сила, Александър, вече е в небитието. Първата среща на високо равнище за Диадохите се състои през юли 320 г. пр. Хр. при Трипарадейсос (Трите Парка), Сирия. Те си поделят плячката както смятат за добре или – за да бъдем по-акуратни – както ги принуждава стечението на обстоятелствата. Македонският регент Антипатър, стар съюзник на Филип и върховен майстор в задкулиските политически игри, и синът му Касандър имат прекалено сериозни ангажименти с размирните полиси в Гърция, за да отправят сериозно предизвикателство към короната. Подобно на тях Лизимах трябва да се справя с твърде много и опасни врагове в подопечната му Тракия – ще мине цяло десетилетие преди той да успее да консолидира властта си и да се завърне като основен играч в битката за имперското наследство. Птолемея е повече от доволен да затвърди позицията си на фараон на Египет – всъщност той никога не е желал нещо повече. Антигон затвърждава властта си над Мала Азия и получава задачата да елиминира Евмен, считан за предател след смъртта на Кратер.

В следващите пет години именно Антигон ще се докаже като най-способен от наследниците на Александър. Истината е, че той печели най-много от ранните боричкания около имперското наследство – гибелта на Кратер му позволява да инкорпорира в собствената си армия някои от най-добрите македонски пехотни отряди. Последвалата изненадваща смърт на Пердика пък му отваря неочаквана пътека към

регентството и в перспектива – към едноличната власт над цяла Азия. Съдбата продължава да се усмихва на стария ветеран от школата на Филип – през 319 г. пр. Хр. седемдесетгодишният Антипатър умира от естествена смърт – един от малкото ключови фигури на епохата, които се радват на подобна съдба. Неговата кончина, означава, че оригиналните македонски територии на Балканите поне за момента няма да играят никаква роля в мащабния силов конфликт на големите – Касандър не притежава нито политическия усет, нито авторитета на баща си.

През 316 г. пр. Хр. Антигон най-сетне съумява да премахне Евмен, след като командирът на елитните ветерани показва изключителни тактически качества и способност да маневрира на малък терен и избягва смъртта в продължение на цели три години. Но борбата му срещу невъзможни препятствия е обречена – той просто отлага неизбежната си гибел и в крайна сметка не постига нищо.

Ала това не слага край на впечатляващите успехи на Антигон. През 314 г. пр. Хр той обръща поглед към най-богата от всички контролирани от македонците провинции – Вавилония. Вавилон все така е управляван от Селевк, макар той разумно да сдържа амбициите си и приема старшинството на Антигон. Ала набиращият инерция генерал не вижда никакъв смисъл да толерира каквато и да е самостоятелност, особено в най-богатата провинция на азиатската империя. Селевк по чудо успява да се спаси с бягство и търси протекция при единственият останал независим владетел, когото Антигон не може да сплаши – Птолемей.

В този случай историята за пореден път демонстрира ехидното си чувство за ирония – Птолемей не само спасява живота на Селевк, но и се превръща в негов патрон и му осигурява средства и хора, с които да започне кампанията си по възвръщане на властта над Вавилония. Владетелят на Египет едва ли би могъл да предвиди, че по този начин ще даде картбланш на династията, която ще се превърне в най-жестокия и опасен враг на собствените му наследници. През следващите два века Селевкиди и Птолемеи ще са безконечно вкопчени в борба на живот и смърт, люшкаща се като махало на часовник между Александрия и Антиохия.

Но това все още е далечно бъдеще от перспективата на 314 г. пр. Хр. В този момент възходът на Антигон изглежда толкова заплашителен, че възможността империята все пак да бъде възстановена е съвсем реална. Но размерът на успеха показва колко непостижимо е той да бъде задържан. Могъщият генерал прави най-сериозната грешка в

своята кариера, която в перспектива ще се окаже фатална – подценява качествата на Селевк. През 312 г. пр. Хр. Антигон най-сетне се решава да предприеме фронтална атака срещу най-могъщия си съперник Птолемей и изпраща сина си Деметрий начело на силна армия. Деметрий е ласкан от своите придворни като възплъщение на преродения Александър – комплимент, който няма нищо общо с реалността. Той претърпява смазващо поражение от отрядите на Птолемей в близост до Газа и трябва да се оттегли позорно при баща си.

Това е шансът, който Селевк е чакал в продължение на две години. Бившият губернатор на Вавилон се завръща в Месопотамия и вкарва в употреба всичките си култивирани контакти. Зает с преодоляването на катастрофата от Газа, Антигон не успява да реагира своевременно, а и подценява опасността от действията на Селевк, когото откровено презира и не счита за сериозен противник. Но въпреки няколкото експедиции в Месопотамия и разширяващия се обseg на бойните действия, в периода 311-308 г. пр. Хр. Селевк успява да отбие всички атаки и да се докаже като способен пълководец. Сякаш между другото той се е превърнал в основен играч в мащабната имперска игра на Диадохите – а това е само началото на изключителния му възход.

Следващото десетилетие е изпълнено с ожесточено съревнование между бившите бойни другари. Антигон и Деметрий винаги са в центъра на силовия водовъртеж. Най-сетне, през 302 г. пр. Хр. те съумяват да разсекат стратегическия Гордиев възел и нанасят съкрушителен удар на Касандър в Македония. Синът на Антипатър е изправен пред неблагоприятен избор – пълна капитулация или бягство при Лизимах в Тракия. Той се спира на втората опция. Ясно

осъзнаващи надигащата се буря, Птолемей, Лизимах и Селевк сключват опортюнистичен съюз срещу Антигон – великолепен пример за Realpolitik в нейния античен вариант, елинистичното прилагане на принципа за баланс на силите. Настъпва моментът за сваляне на картите – един решаващ сблъсък между наследниците на Александър, който да даде насоката на цялата последвала епоха.

Битката при Ипсос (301 г. пр. Хр.) е най-мащабният военен сблъсък от тридесет години насам, когато същите протагонисти участват в едно не по-малко епохално сражение – това при Гавгамела. Този път обаче изходът на сражението е решен от Селевк. Бронираните му слонове всяват хаос сред фалангата на Антигон и напълно смазват тежката му пехота. Деметрий за пореден път доказва пълната си некадърност – той действително води успешна кавалерийска атака в началото на битката, но дотолкова се увлича в преследването на вражеската конница, че не се връща навреме, за да спаси баща си на бойното поле – пътят му назад е блокиран от корпус от 300 селевкидски слона. Това дава необходимото време на пехотата на Лизимах да обкръжи и избие почти до крак остатъците от антигонидските сили. В локвите кръв на бойното поле при Ипсос се удавят последните надежди за обединена елинистическа империя.

Последствията от Ипсос и раждането на Селевкидския квадрант

Предпазливостта на Птолемей в много случаи го спасява от смъртни заплахи – но случаят с Ипсос не е такъв. Царят на Египет предвидливо очаква изхода на сражението, очаквайки Антигон да се окаже краен

победител, и да нанесе смъртоносния удар на уморената му армия. Победата на Лизимах и Селевк го сварва неподготвен и той не съумява да се възползва от триумфа на амбициозните си съюзници.

Селевк не просто съумява да заздрави контрола си над източните провинции, където вече няма предизвикателство спрямо неговата власт. Сега той успява да сложи ръка на Източна Мала Азия (западната част на полуострова минава под контрола на Лизимах), но още по-важно – завладява Сирия. Именно Сирия ще се превърне в ябълката на раздора между Птолемиите и Селевкидите в следващите десетилетия. Но непосредствено след Ипсос Селевк е твърде могъщ, за да бъде открито предизвикан. Приел прозвището Никатор (Победител), той все още вижда Вавилония, а не Сирия, като център на новата си империя. Този начин на мислене има и чисто личен характер – той е прекарал златните години на своята младост в най-великолепния град на Изтока, любимата му съпруга – бактрийката Апама живее във Вавилон, пожъналият слава и могъщество пълководец предпочита ориенталският разкош на хилядолетната имперска столица. Въпреки всичко това, Селевк е прекалено прагматичен, за да не осъзнава важността на Сирия за бъдещето на своята династия.

Общата политика на всички елинистически владетели, когато се стремят да включат нова територия към вече завладените земи, е да я колонизират – да построят нови градски центрове и да привлекат заселници от гръцките острови, континентална Елада или Македония. В конкретния случай със Сирия, Селевкидите трябва да се справят със специфично предизвикателство – регионът е гъсто населен, а крайбрежието му – доминирано от известните древни търговски пристанища Сидон и Тир, и от най-древния от всички градове в

областта – Дамаск. Следователно, за да дадат начален шанс на новите поселения да съперничат на старите метрополии, Селевк трябва да се впусне в безпрецедентна урбанистична програма. Той решава да построи не един или два, а цели четири големи града – Селевкия-Пирея и Лаодикея на Средиземноморския бряг; Антиохия и Апамея по поречието на Оронт. Оригиналната идея на генерала-завоевател вероятно предвижда Селевкия да се превърне в най-важния „ъгъл“ на квадрата – неслучайно той кръщава именно това поселение на себе си. Но в следващите десетилетия крайбрежният град остава в сянката на Антиохия и скоро се превръща в пристанище на бурно развиващата се имперска столица (подобно на примерите между Атина и Пирея и Рим и Остия). За да направи визията на Селевк още по-впечатляваща и перспективна, в близост до Апамея той заповядва да започне изграждането на огромна ферма за трениране на бойни слонове. Така четирите града, разположени на по-малко от сто километра един от друг, образуват огромна агломерация, сполучливо наречена от съвременните историци „Селевкидския Квадрат“. В годините на най-големия си разцвет, агломерацията вероятно подслонява над половин милион души – неவிжданo струпване на хора в дотогавашната история на Древния Свят. В някои свои характеристики урбанистичната визия на Селевкидите толкова драстично изпреварва своето време, че няма да има множество еквиваленти чак до Индустриалната епоха. Провинцията играе една единствена роля – да осигурява на градските центрове всичко, от което се нуждаят – храна, платове, дървесина. От самото начало идеята на Селевкидите е да създадат урбанистичен свят – икономическата програма на амбициозната им визия е с определено търговски, а не земеделски фокус.

Бърз поглед върху картата на Близкия Изток лесно ни убеждава в командната стратегическа позиция на Квадрата. От север той затваря всички важни стари маршрути към търговските пристанища на Леванта и Египет. В същото време всеки завоевател, който би се опитал да завладее Вавилония, тръгвайки от Мала Азия, би оголил южния си фланг и ще остави прекалено силна вражеска позиция в своя тил. Крайбрежните заливи предоставят достатъчно локации за удобни пристанища, а река Оронт предлага лесен достъп към вътрешността на региона. И за да бъде ситуацията още по-перспективна за колонизаторите – областта е естествено богата, с плодородна почва, благоприятен мек климат и множество източници на прясна вода – налице са всички необходими условия за успеха на един мащабен урбанистичен замисъл.

Както вече споменах, Селевк никога не разглежда Квадрата като потенциален център на своята империя. Ала синът му Антиох предпочита Сирия пред Вавилония и бавно, но уверено, премества фокуса на империята на запад. Обикновено повечето нови елинистически градове получават широка свобода и ексклузивни привилегии що се отнася до местното самоуправление – необходим инструмент за привличане на повече заселници. Случаят с градовете в Квадрата е по-различен – още докато се чертаят плановете за тяхното създаване централната власт има ясна представа за потенциалната им важност и владетелите нямат никакво намерение да се отказват от дори грам от своите властови прерогативи. Градските управници се избират между най-тесните дворцови кръгове в непосредствена близост до трона, и често са членове на династията.

Парадоксално, градовете притежават всички традиционни практики и институции на управление на класическия демократичен полис. Но те са чисто формални и в повечето случаи синекурни. Двойствеността на Селевкидската политика лесно може да бъде обяснена – наследниците на Селевк Никатор и Антиох I искат да наложат образа си на либерални и справедливи управници, като в същото време привлекат максимален брой заселници от гръцкия свят. Този модел на урбанистично управление постепенно ще се наложи като парадигма в целия Елинистически свят.

Антиохия – архитектура, топография, стратегическа позиция и проблеми на защитата

Смъртта на Антигон Едноокия слага кръст на почти всичките му амбициозни планове. Старият генерал вече е започнал полагането на основите на новата столица в самото сърце на бъдещата империя. Селевк моментално прозира предимствата на избраната локация. Но е въпрос на чест и политическо реноме да започне отначало. Той избира за местоположение на новото поселище полите на връх Сулпиус, на левия бряг на р. Оронт, на по-малко от десет километра от започнатия строеж на Антигон. Градът получава името на бащата на победителя при Ипсос.

Локацията на Антиохия е повече от удачна – в крайбрежната равнина, свързваща Мала Азия и Палестина, на един от най-важните търговски маршрути на Ориента. Ала местоположението крие и известни недостатъци. Ниският полегат връх Сулпиус, издигащ се над града, предлага удобна позиция за всяка атакуваща армия от изток.

Пролетните бурни дъждове често предизвикват ужасяващи свлачища – още едно предизвикателство пред инженерите, планиращи града. Селевк си дава ясна сметка за споменатите проблеми, но положителните фактори са прекалено много. Високото плато Дафне, разположено на около 10 километра от града предлага убежище от летните жеги и изобилие от прясна вода за бъдещата столица. Земята в околната провинция е плодородна – местните отглеждат маслини, пшеница, зеленчуци и великолепни лозя. Регионът е известен в цялото Средиземноморие с първокласната си дървесина (кедър, дъб), използвана през цялата Античност за корабостроене.

Всеки нов град през тази епоха се нуждае от специфични локални митове, които да привлекат заселници от Гърция. Антиохия не се отличава от този шаблон – според легендите, нимфата Йо умира наблизо, а синовете на Херкулес построяват град на същото място в дълбока древност. Един от най-известните жители на Антиохия – ораторът от 4 в. сл. Хр. Либаний, предава една от локалните легенди за раждането на града. При самото започване на строежите Селевк прави жертвоприношение на бик, когато ненадейно огромен орел се спуснал от небето, грабнал парче месо от жертвеника и след това го изпуснал на мястото, където по-късно се издигнали първите сгради. Символиката в случая е повече от прозрачна – орелът е характерният пратеник на Зевс и неговото появяване е знак, че гръмовержният владетел на Олимп изпраща специална благословия на новия град. Самият Селевк Никатор често разказвал измислената история, че по време на кампанията в Сирия Александър за кратко квартирува в района и е особено впечатлен от сладките извори на Дафне. Пропагандното значение на тази басня не бива да се подценява – тридесет години след неговата смърт, Александър вече има ясно

различим божествен статут и всичко свързано с него предизвиква френетичен интерес и преклонение.

Самата работа по строежите започва през 300 г. пр. Хр. и според далеч по-късен извор – византийският историк Йоан Малала, също жител на Антиохия – първите заселници са 5,300 атиняни и македонски ветерани, преместили се от вече изоставената Антигоней. Селевк избира характерната за епохата Хиподамова решетка за градския план, но инженерите обръщат специално внимание на климатичните особености и се възползват от свежите летни ветрове, духащи от морето.

Основната крепост на града е построена на Сулпиус, а агората – в самите поли на възвишението. Антиох I построява нов квартал на другия бряг на реката, специално предназначен за местното

население, което се стича на тълпи в разрастващата се нова столица. Селевк II Калиник (246-225 г. пр. Хр.) започва строежа на нов, силно укрепен сектор от града, разположен на остров в средата на Оронт.

Антиох IV Епифан (175-164 г. пр. Хр.) построява последния квартал на вече огромната столица и му дава собствения си прякор. Така градът получава известното си прозвище Тетраполис – „четириградието“. Антиохия се разпростира на цели 20 квадратни мили, а четирите части на града са разделени от пищни и просторни обществени паркове.

Подобно на повечето големи метрополии на Елинизма, населението на Антиохия е с твърде разнороден етнически състав. Първите гръцки и македонски заселници бързо се смесват с местното население. Облягайки се на археологическите данни, можем да предположим, че още по времето на Антиох I жителите на столицата надхвърлят 22 000 души. В течение на II в. пр. Хр. в града се установява многобройна и влиятелна еврейска диаспора. Към момента на политическата гибел на Селевкидското царство (64 г. пр. Хр.) Антиохия има население от над половин милион души – двойно повече от Рим в същия исторически период.

Антиох I, който се възкачва на трона през 281 г. пр. Хр., скоро окончателно премества столицата си на запад, защото счита, че Селевкия на р. Тигър е по-трудно защитима спрямо вече надигащата се заплаха от партите на изток. Преценката му поне в краткотрайна перспектива се оказва погрешна. През 246 г. пр. Хр. армията на Птолемиите овладява града и успява да го задържи цели три години. За да направи ситуацията още по-критична, Египет слага ръка и на Селевкия-Пирея чак до 219 г. пр. Хр – следователно столицата е

откъсната от морето в продължение на четвърт век. Въпреки тези несполуки Антиохия продължава да се разраства и процъфтява, и доказва на практика изключителния потенциал на своята жизненост. Градът за дълго време остава перлата в короната на Селевкидите – до момента, в който ще се превърне в измамен символ на отдавна пропиляното имперско величие.

Антиохия, както и повечето елинистически градове, притежава традиционните черти на гръцкия полис – градски съвет и народно събрание, както и публична образователна система. В първите десетилетия от развитието на метрополията, Селевкидите повече от успешно поддържат илюзията за местно самоуправление, което обяснява липсата на сериозни локални бунтове. По късно, особено през II в. пр. Хр., когато империята става все по-централизирана, владетелите не виждат смисъл от политическия театър и забраняват градския съвет. Фактът, че това действие не предизвиква никаква сериозна ответна реакция, е доказателство колко незначителна е била ролята на институцията в политическия живот на града. Дребните задкулисни дразги, заговори и кръвопролития на Класическата Епоха нямат място в огромния елинистичен метрополис.

Икономическо и културно значение на Антиохия

В самото начало на строежите Селевк Никатор поръчва на придворните скулптори да издигнат статуи на двата бога, закрилници на неговата фамилия – Аполон и Зевс. Но една друга статуя, издигната на върха на Сулпиус, се превръща в истински символ на града. Тя изобразява Тюхе – богиня на късмета и сполуката, а нейн автор е един от най-ярките

майстори на ранния Елинизъм Евтихид от Сикион. В началото статуята се възприема като знак само за просперитета и добрия късмет на града. Но с течение на времето все повече хора започват да я припознават със самата Антиохия, и образът се разпространява в целия елинистичен свят (както вълчицата се счита за символ на Рим). В по-ранните епохи на гръцката история, философите са разглеждали неконтролируемата Съдба като капризен инструмент на боговете, с който Олимпийците наказват прекомерната гордост и самоувереност (хюбрис – една от централните категории в древногръцката философия). Но Елинизмът диаметрално обръща тази представа – епохата носи дух на социален оптимизъм и възможност за вертикална мобилност, а Съдбата се превръща в синоним на късмет, успех и просперитет. Със сноп пшеница в дясната си ръка и положила стъпало на рамото на алегоризираната река Оронт, Тюхе благосклонно излива рога на изобилието над града, поставил се под нейна закрила.

Въпреки всички богатства на могъщата империя, нейната столица не съумява да се превърне в един от великите културни центрове на Елинизма и подчертано отстъпва в това отношение на двете си големи съпернички – Александрия и Пергам. Селевкидите със сигурност разполагат с достатъчно финансови ресурси, за да се съревновават с Птолемиите в Египет и Аталидите в Мала Азия. Ала владетелите от династията просто не показват достатъчно интерес към изкуствата и философията, с няколко отчетливи изключения. Антиохия в нито един момент не може да се похвали с Библиотека или Музей, съпоставими с тези в Александрия.

Ала когато споменем търговската мощ, нещата стоят другояче. Вече споменах, че Антиохия е разположена на един от основните търговски

маршрути в Ориента и транзитните такси са основно приходно перо в бюджета на имперското правителство. Столицата в нито един момент не страда от липса на храна и в това отношение е далеч по-близо до средиземноморски метрополии като Александрия или Сиракуза, отколкото до вечно изправените пред опасността от масов глад Атина и Рим. Пристанището на Селевкия дава на своите владетели великолепен излаз към богатата средиземноморска търговия. През II в. пр. Хр. Антиохия спокойно може да спори със самата Кралица на Вътрешното Море – Александрия. Дори след налагането на римската доминация през 60-те години на I в. пр. Хр. градът остава един от доминиращите търговски центрове на Изтока – витално доказателство за правилната оценка на своя основател.

Заключение

Раждането и възходът на Антиохия са резултат от двете определящи исторически тенденции на ранноелинистическата епоха – обособяването на могъщите териториални империи от генералите-наследници на Александър Велики и амбициозната урбанистична политика, налагана от новите династии. В това отношение Селевкидите отбелязват безпрецедентен успех – създаването на техния Квадрат в Сирия няма паралел в античната история. От всичките им урбанистични проекти най-блестящ се оказва Антиохия на Оронт – великолепната столица, живото сърце на огромната източна империя. Антиохия остава в историята като един от великите метрополии на Елинизма, въплътил в своя разцвет и съдба всички процеси, които характеризират епохата на неговото раждане.

Литература:

The Cambridge Ancient History, vol. 7, part 1: The Hellenistic World, Cambridge University Press, 1984

Errington, Malcolm - A History of the Hellenistic World: 323-30 BC, Blackwell Publishing, 2008.

Green, Peter - Alexander to Actium: The Historical Evolution of the Hellenistic Age, University of California Press, 1990.

Няколко бележки върху военното дело през XVII век.

Александър Стоянов

Седемнадесетото столетие е една от най-динамичните епохи в историята на Европа. Изпълнен с войни, дипломатическа надпревара и ключови преобразования във военното изкуство, Седемнадесети век заема важно място във военната история на Европа и Света. За съжаление, българската историография отделя нищожно внимание върху развитието на военното изкуство през Ранномодерната епоха. Това се дължи най-вече на факта, че през този период България практически не съществува, а фокусът в историографията пада върху политическите и културни процеси, свързани с Реформацията и Контрареформацията, Религиозните войни и зараждащото се Просвещение. Особено внимание се отделя на „революциите“ в Нидерландия (1568-1648 г.) и Англия (1642-1651 г.), както и на концепцията за развиващият се абсолютизъм в епохата на Луи XIV.¹ Подобно на представата, изграждана десетилетия наред за военната история на Ранномодерна Европа, тези социо-политически процеси също се представят на базата на остарели историографски парадигми.

¹За обзор на наложените в българската историография трактовки виж Гаврилов, Б. - *История на Новото време. Лекционен курс.*, УИ Св. Климент Охридски, С. 2011; Гаврилов, Б. - *Държавата - това съм аз: Франция в епохата на краля Слънце 1638-1715*, УИ Св. Климент Охридски, С. 2003; Ташева, Р. - *Френският абсолютизъм. Основи, теория, принципи*, Фабер, С. 2007 г.; Пантев А., Хр. Глушков – *История на модерният свят*, Абагар, С. 2010 г.

Необходимостта от кардинално преразглеждане на европейската история в периода XV – XIX век остава като едно задължително условие, без което съвременната българска историография няма право да претендира за развитие на високо, европейско ниво.

Настоящата статия има за цел да нанесе няколко основни щриха по отношение развитието на военното дело в Европа през XVII век и да насочи вниманието на читателите към водещите тенденции, които обуславят еволюцията на военното изкуство в Стария свят. Детайлното разглеждане на тези процеси би следвало да бъде предмет на самостоятелна монография, каквато без съмнение, ще се появи в скоро време в удобна за читателите форма. С оглед по-достъпното представяне на материята, статията ще следва една опростена, тематична рамка, в която поетапно ще бъдат засягани основните елементи, изграждащи същността на европейското военно дело през разглеждания период. Отделните параграфи ще се стремят да обхванат особеностите на отделните части от Европа – както нейната западна половина, така и източните ѝ предели, в това число и Русия и Османската империя.

Войната като ежедневие

След около седем десетилетия на относителен мир, съвременните европейци предпочитат да разглеждат войната като анахронизъм. За предците ни преди четиристотин години, тя е била по-скоро ежедневие. От съвременна гледна точка, за нас е изключително трудно да схванем каква е причината цял един континент да възприема едно толкова катастрофално социално, политическо и икономическо

явление за обичайна норма. Разковничето е в мащаба и начина, по който се случват войните през XVII век.

Докато днес ставаме свидетели на опустошението, което конфликтите нанасят в страни като Сирия, Ирак, Афганистан и Либия, през XVII век, войната е далеч по-ограничена териториално и социално. Конфронтациите се водят в рамките на определени региони, за определено време в годината и по възможност извън гъсто населени зони. Обсадите преминават относително спокойно от регионална гледна точка, като завземането на една важна крепост поставя цял регион под властта на победителя. Това, от своя страна означава, че разрушенията, причинени от обсадите, засягат само определена локация, а не целия ѝ хинтерланд.

Тази обща тенденция не е лишена от драматични изключения и Тридесетгодишната война (1618-1648г.) показва, че един продължителен конфликт върху една значителна територия, води до колосални материални и човешки жертви.² Ужасът от тази война, опустошила Германия, служи като обещание на ухото на целия континент и до края на века, европейските страни всячески ще се стремят да не допускат повторно развихряне на която и да е война в подобни мащаби.³

Освен ограничения териториален ареал на военните действия, войната се оказва и относително щадяща към населението. Тъй като основното бреме на конфликтите се изнася от специфичната наемническа

²За конкретно и кратко обобщение на Тридесетгодишната война виж Стоянов, А. - *Тридесетгодишната война, 1618-1648 г.*, Милениум, С. 2015 г.

³В рамките на Тридесетгодишната война, загиват най-малко 12,000,000 души, а около 80% от територията на Германските земи е опустошена до степен, че икономическото ѝ възстановяване отнема близо век.

прослойка, която се появява през XVI и процъфтява през първата половина на XVII век, по-голямата част от населението не бива засегната пряко от загубата на човешки живот. Това означава, че големия процент от жителите на даден регион продължават да изпълняват без значително прекъсване своите стопански и социални функции. От своя страна, това запазване води до поддържане на относително нормално, ежедневно съществуване. Главен проблем пред продължаващото ежедневие е необходимостта за предаване на финансови и материални налози в полза на армиите, но отново, тази нужда касае само населението, живеещо в непосредствена близост до зоната на военните действия. За останалата част от народа във воюващата държава, войната е нещо далечно, за което от време на време пристигат новини.

Т.нар. следовници – контингент от разнородни професии – от шивачи и оръжейници, до проститутки и момчета за всичко. Те следвали армиите в поход и поглъщали голяма част от доходите на войниците. Понякога, броят им бил в съотношение 2:1 спрямо самата армия.

Липсата на твърде сериозно, негативно влияние върху цялостния стопанския и икономически живот на страната означава, че войната, всъщност, се превръща в доходоносна възможност за реализиране на печалба. Селяните могат да разчитат, че при добро посредничество могат да реализират по-добри печалби от продажба на своята продукция. Градските занаятчии са пряко облагодетелствани от поръчките за дрехи, оръжия, брони, вещи на бита и специфични хранителни изделия, които да доставят на армиите в поход. Търговците на впрегатен добитък и коне също изкарват значителни суми от доставката на така необходимата животинска тяга. Но преди всичко, войната облагодетелства специфичната наемническа каста, чийто най-видни представители са контракторите. Това са частни лица, които в група или (в по-редки случаи) по единично, предлагат на владетелите своите услуги за набиране, обучаване, въоръжаване и командване на различни по размер наемнически отряди. В замяна на дългосрочна инвестиция от страна на държавата, контракторите се наемат да поемат краткосрочните разходи и съпровождащият ги риск.

Последни, но в никакъв случай на последно място сред облагодетелстваните от войната, са монарсите и тяхната аристокрация. През XVII век, войната се превръща в основен спорт и бизнес на крале, херцози, графове и князе. Посредством успехите на бойното поле, отделните династии увеличават своите територии и престиж и се стремят да неутрализират предимствата на съседите си. Войните служат като средство за уреждане на спорове по наследството, за наказване на непокорни васали, за сплашване на нелоялни съседи или за преследване на слава посредством поемане на свещен дълг за бранене на „правата“ вяра. От социална и административна гледна точка, войните са полезни на монарсите с това, че предават в ръцете

им абсолютната власт в страната и принуждават аристокрацията да приеме върховенството на короната във време на криза. Всъщност, именно по време на война, а не в мир, сюзеренът може да разчита на своята водеща позиция спрямо васалите си. Причината е проста – васал, който не спазва задълженията си, може да загуби земите и имуществото си в полза на короната. Отделно от това, войната е удобен период, в който владетелите да награждават с постове в армиите своите верни аристократи и по този начин да създават около себе си олигархична клика, с чиято помощ във времена на мир да продължат да преследват политическите си цели. От своя страна, в благосклонността на своите сюзерени, аристократите виждат шанс за своето собствено политическо извисяване и натрупване на престиж, който да ги отличи от техните перове. Създава се една симбиотична връзка, в която владетелят и отделните благороднически клики лавират ловко в преследване на своите собствени интереси, докато едновременно с това се стремят да неутрализират външнополитическите си врагове.

Как се създава една ранномодерна армия?

Ранномодерните армии са многокомпонентни, социални и военни организми, които сериозно се различават от днешните централизиран въоръжени сили. Свикването на дадена армия за поход е поетапен процес, като всяка прослойка, ангажирана в предстоящата кампания се мобилизира по определен ред.

Средновековната система за **военна повинност**, ангажираща аристокрацията и местното население остава, макар и доста

поостаряла, като един от начините за окомплектоване на армия. Владетелите издават провизии, които се разпращат до съответни провинции. Според силата на традицията, аристократите са длъжни да отвърнат на призивите, явявайки се начело на свои собствени контингенти, чийто размер се регулира от законите на всяка отделна държава или нейното обичайно право. Тази останка от епохата на феодализма е ясно видима в Източна Европа, където спахийската конница, дворяните и шляхтата продължават да съставляват значителна част от походните армии през XVII век.

На запад проблемът с мобилизирането на аристокрацията по стария, канален ред става все по-сериозен. Вместо да се явяват на служба със свои свити, западноевропейските аристократи все по-често се опитват или да откупят задълженията си, предавайки парични субсидии на короната, или застават начело на собствени наемнически контингенти, които, както се оказва, са далеч по-ефективни от тромавата и зле работеща система на опълченията. Въпреки това, поне до средата на XVII век, на някои места в Европа и най-вече във Франция, практиката за свикване на аристокрацията по установения средновековен ред се запазва. Едва след военните реформи на ЛаТерие и Льовоа, френската армия окончателно се отървава от превърналия се в анахронизъм средновековен набор.

Дори да приемем, че аристокрацията, благодарение на своето задължително военно обучение и средства би могла да излъчи някакъв адекватен военен контингент,. Нещата не стоят така с обикновеното население. Градските и селските съсловия не поддържат почти никаква традиция на военно обучение и повинност, особено в по-големите монархии като Испания, Хабсбургска Австрия и Франция. В този

контекст, свикването на селски и градски опълчения в редиците на армиите от XVII век изглежда по-скоро като отчаян ход, отколкото като сериозна стъпка. Зле обучени, зле мотивирани и страдащи от липса на дисциплина и чести случени на дезертьорство, подобни маси от опълченци рядко могат да послужат за нещо повече от „зоб за оръдията“. В крайна сметка, свикването, въоръжаването и издръжката им излизат твърде скъпо на Короната и още през XVI век, повечето държави се отказват от тези средновековни набори, в това число и Русия и Полша.⁴

Тогава, когато старите методи за сформирание на армии очевидно удрят на камък, монарсите от Ранномодерна Европа започват да разчитат на нови способности. Първият наложил се такъв е **наемането** на частни армейски подразделения (най-често полкове). Както вече споменахме, те се организират от контрактори и служат за определен срок от време, при определени условия. Наемането на полкове става на следния принцип: Владетелят издава патенти за наемането на определен брой войници от определен брой провинции, като отделни контрактори (или консорциуми) получават фиксиран брой патенти. Практиката е, да не се толерират наемнически „капитани“, които да стоят начело на твърде много (над 3) полка. Веднъж получил разрешение да набира поданици, контракторът и неговите помощници се отправят към съответната провинция и започват да обикалят населените места в търсене на подходящи кандидати. Поне до 1635 г., обичайната практика е всеки командир на полк да назначава своите собствени подофицер, без короната да има дума в случая. След разгара на Тридесетгодишната война, монарсите започват да изискват целия офицерски състав на

⁴Под „Полша“ в текста ще се разбира Полско-литовското кралство Жечпосполита, създадено през 1569 г. и просъществувало до 1795 г.

полковете и армиите да се назначава лично от тях, като контракторите започват да осигуряват единствено редовите войници.

След като оказаният в патента брой войници е събран, командирът на наемническата част и неговите подчинени се явяват на предварително уговорено място за военен сбор. Там, полковете се събират и сформират армия, която се поставя под командването на генерал (маршал, фелдмаршал или аристократ, използващ своята титла – граф, херцог, принц и т.н.). Въоръжението, облеклото и храната на войниците във всеки полк са грижа на неговия командир, а не на държавата. Именно това са първоначалните вложения и риск, за които стана дума по-горе. Преди да се сформира полк и да се получат пари от хазната, контракторът и партньорите му трябва сами да съберат стартовия капитал за начинанието. Системата доста напомня на съвременните европейски програми за финансиране на инфраструктурни и структурни проекти, в които първоначалният финансов актив се осигурява от кандидатстващия за финансиране. По същият начин, на базата на първоначалното си вложение, в последствие контракторите изискват рефинансиране от държавата и допълнително възнаграждение, чрез което да излязат на печалба. Едновременно с това, държавата е се задължава да плаща на наемниците редовни средства, с които да се осигури храна, припаси, поправка на стари или закупуване на нови оръжия и заплати за офицерите и войниците.

Системата се базира изцяло на двустранно доверие, Държавата се доверява на контрактора да осигури реален брой войници, с реални качества и боеспособност. От своя страна, контракторите се доверяват на държавата, че ще бъде редовен платец и няма да прекратява

предсрочно договора с наемниците, без да е изпълнила всичките си задължения. Както се оказва, системата работи добре – държава, която добива славата на нередовен партньор трудно успява да си намери войници; контрактор, който предава работодателя си трудно може да си намери нов. В този смисъл, читателите трябва да са изключително предпазливи към наложилия се мит за ненадеждните наемници-изменници. Веднъж предал своя работодател, наемническият капитан се сдобива с лоша слава, която сериозно ще му пречи в бъдеще. Противно на масовото схващане, държавните военни служби са имали доста добра представа за репутацията на наемническите командири и всякакви случаи на девиации от установения ред са се следели и са се документирали. Казано накратко, нечестният наемник е обречен на бърз фалит.

Европа в 1648 г., след края на Тридесетгодишната война

Друг способ за набиране на въоръжени сили за кампания е ангажирането на **пограничните, автономни общества**. За разлика от западна Европа, където подобни общности почти липсват, в Източна Европа, тяхното присъствие е ключов елемент от военното дело в Ранномодерната епоха. В случая става дума за войни от калибъра на казаците, кримските татари, сърбо-харватските хайдути и номадското население на земите между р. Урал и Кавказ – калмики, черкези и планинци от различните по-малки племена.

Свикването на подобни контингенти се основава на особените взаимоотношения между пограничните общности и различните монархии. През целия XVII век, тези войни от периферията на цивилизацията успяват да запазят до голяма степен своята независимост и да парират опитите на централната власт да постави бита и службата им в строго ограничени рамки.

За разлика от стандартните наемнически части, пограничниците са обвързани с определени правни и административни задължения към съответната корона. В замяна на този дълг, държавите се задължават да спонсорира и субсидират общностите от войни с оръжие, храна, пари и припаси, особено в по-тежките зимни месеци, когато Степта не може да бъде единствен източник на препитание за общностите, които я населяват. Паралелно с тези фиксирани връзки, често скрепявани с договори, грамоти и патенти, пограничниците водят и свободна търговия с монархиите, продавайки най-вече добитък и коне, но също така и роби. Освен като служители в армиите на Русия, Полша и Османската империя, татари и казаци често са наемани и като частна охрана на търговски кервани, обслужващи пътищата между Северното Причерноморие и Централна Азия.

В контекста на военното дело, казашките войнства, татарските орди и отрядите на другите племена се ангажират по отделно за всеки походен сезон. В замяна на първоначална финансова и материална субсидия и обещание за значителен дял от евентуалната плячка, пограничните се съгласяват да се явят на определено място, с определена численост, като целта на кампанията винаги се уговаря преди съответния поход да започне да се организира. Смени в крайната дестинация могат да предизвикат брожения и отказ на пограничните войни да продължат да изпълняват своите ангажименти.

Последният и най-сигурен начин за сформирание на походна армия остават **редовните части** на короната. Редовните (наричани и постоянни) войскове подразделения са явление на Ранномодерната епоха и са фактическото средство, с което владетелят може да оказва натиск върху своята аристокрация. Всъщност, целта на военната и административна еволюция през XVII век е монополизирането, от страна на държавата, на правото за свикване и поддържане на въоръжени сили. Именно седемнадесетото столетие е онзи преломен момент, в който аристокрацията и другите политически сегменти в дадената страна, губят правото да поддържат свои собствени въоръжени сили.

Първата редовна армия в европейската история се явяват османските еничари, създадени в края на XIV век, по време на царуването на Мурад I (1362-1389 г.) В последствие, останалите европейски държави също започват да сформират подобни постоянни части, намиращи се на пълна държавна издръжка. Франция е следващата държава, поддържаща няколко редовни полка, като в последствие това се случва и в Испания, Англия, Полша и Русия. Първоначалната численост на

тези постоянни сили е доста ограничена. До 1520 г, еничарите не надвишават 13,000 души.⁵ Редовните сили в Западна Европа варират от няколко стотин (за малките държави) до около 12,000 (за страна като Франция). В Русия, Иван IV създава т.нар. стрелци – полуредовна, финансирана от държавата армия, чиято численост остава в порядъка на 20-30,000, но при положение, че те не служат постоянно, а голяма част от приходите си трябва да изкарват сами на базата на раздадената им земя.

Първата по-голяма, постоянна армия в историята на Европа е испанската „Армия на Фландрия“, която служи почти без прекъсване от 1568 до 1659 г., а числеността ѝ варира от 30,000 до 70,000 войници, в зависимост от нуждите и възможностите на короната. Тази войскова част, обаче, е особен случай, тъй като е фактически съставена от наемнически полкове, ангажирани за дълги периоди от време, а не е пряко сформирана от държавата, за разлика от мускетарските полкове на френските крале или османските еничари.

Как се провеждат военните кампании?

След като стана ясно кои са основните способности за намиране на войници, идва ред и на самото провеждане на военните експедиции. Тяхната организация започва месеци преди фактическото им отправяне към зададената цел.

⁵Числеността им нараства едва по времето на Сюлейман, когато достигат около 35,000. През XVII век, броят им отново се увеличава до между 40 и 60,000 души, което се дължи на включването на голям брой мюсюлмани в корпуса, за сметка на все по-малката употреба на кръвния данък *девишirme*. За структурата на османската армия през XVII век, виж Стоянов, А. – *Османската експанзия 1453-1683 г.*, Сиела, С. 2016 г.

Обичайно, организирането на армия за поход започва с планиране на експедицията, обикновено в края на предходната година. Главнокомандващите на силите, които трябва да бъдат ангажирани, владетелят (или негов представител) и институциите, отговарящи за военните въпроси в съответната държава, се събират на съвещания и изготвят някаква базова стратегия за предстоящата година. Дебатират се необходимия брой войници, нужните припаси и най-оптималните маршрути. В повечето случаи, параметрите на предстоящата кампания се нахвърлят в най-общи щрихи, като фактическият главнокомандващ се нагърбва с това да изчисти детайлите и да надзирава фактическата организация на похода. Важно изключение тук е Хабсбургска Австрия, в която още от XVI век съществува т.нар. Военен съвет (*Hofkriegsrat*), който стриктно ръководи планирането, организирането и провеждането на военните експедиции.

Наемането на войници започва обикновено през месец февруари и продължава до началото на април. Обичайната практика е армиите да се събират през втората половина на април и да потеглят на поход най-късно в началото на май. Сборните пунктове са, обикновено, големи пътни възли и населени места, разположени в равнини, където конете и останалите животни могат да бъдат пуснати на първоначална паша, преди армията да се отправи на път. Центърът на сбора се определя и от съответния фронт, към който ще се отправят армиите. Така, например, османските войски се концентрират в Одрин за походи в Европа и край Бурса – за походи в Азия. Англичаните избират Йорк като център за съсредоточаване на войски срещу Шотландия, а французите се групират в Тулуза, когато ще напредват в Пиренеите, или в Руан, когато ще воюват по поречието на Рейн. Руските войски,

обичайно, се концентрират в Москва, от където, били по суша или чрез кораби по множеството реки, се отправят към фронтовите линии.

Осигуряването на провизии е по-сложен процес, който, обикновено, започва в края на предходната година и се свързва с търсенето и договарянето на поредица от договори с частни контрактори и посредници, които срещу процент от печалбата, се наемат да осигурят необходимите провизии за армията. Тук принципът работи по същият начин, както и при наемането на полкове – всичко се основава на взаимно доверие. Частните снабдители разполагат с широки мрежи от познанства и връзки в различни икономически среди – банкери, оръжейници, зърнопроизводители, текстилни гилдии и т.н. Посредством тези връзки, снабдителите успяват да концентрират разнообразни и големи по обем доставки, без да се налага лично да надзирават всеки аспект от организацията. В крайна сметка, държавата получава общия сбор продукти, оръжие, муниции и барут, без да следи прекалено стриктно по какъв точно ред са добити. Това води до курioзни случаи, като например един момент през XVII век, в който испанската армия се снабдява с оръжие и барут от своите опоненти от протестантска германия с пари, договорени от други свои врагове – Нидерландия. Тази операция става възможна поради една проста причина – всички транзакции минават през частни лица и съответните държави нямат пряка информация по какъв точно ред функционират доставките. В случай че всичко пристигне навреме, често въпроси не се и задават.

Веднъж събрана, окомплектована и организирана, армията се отправя на поход. Най-често се следват отдавна установени основни военни пътища, които не се променят още от времето на Римската империя.

Армиите се стремят да използват големи природни фактори като фланг за своето настъпление – реки и планини, но също така подсигуряват и маршрут, който да ги отведе през такива територии, които биха им позволили да се снабдяват адекватно. До 1630 г., повечето армии се стремят да купуват или реквизируют необходимите си продукти, но без, принципно, да плячкосват цялостната област, през която минават. Това се променя след влизането на Швеция в Тридесетгодишната война. Крал Густав II Адолф, отделен от своите логистични бази (които се намират в Швеция, а той – в Германия), възприема широко тактиката за плячкосване на всичко необходимо от местните земи, без да се разчита на някакъв сигурен обоз. Именно тази опустошителна тактика ще изиграе ключова роля за грамадните поражения, нанесени на германските земи. В последствие, всички държави, участващи в голямата война, решават да я прилагат когато са на вражеска територия. Принципът остава в историята като „войната ама храни себе си“ (*bellum se ipsum alet*). Неговата разрушителност и фактът, че веднъж опоскана, една провинция не може да се използва адекватно за база, водят до бързото отмиране на практика и завръщането към стария принцип на добре снабдени обози и създаване на депа със запаси, които да се разполагат по пътя на армията, докато тя се движи през своя територия. Тази практика е въведена от османските армии още през XV век и в последствие е копирана първо от австрийците, а в последствие и от останалите велики европейски сили.

След преминаването през своите земи, армията се отправя към основните цели на кампаниите. Обикновено, това са ключови крепости, които трябва да бъдат превзети за да се окупира дадена територия или да се принуди врага да приеме мирните условия. В по-редки случаи се търсят решителни полеви сражения, в които

вражеските сили да бъдат разгромени и това да доведе до капитулация на противниковата страна. В зависимост от развоя на обсадата/битките, армията или окупира и охранява определена зона, или се изтегля обратно на своя територия, заемайки удобна позиция за отбрана от вражеско нападение.

Походният сезон приключва, обикновено, през октомври месец, когато климатичните условия и състоянието на почвата правят придвижването на големи въоръжени сили крайно трудни и мудни. Разбира се, има изключения от правилото, но като цяло, до 1ви ноември, армиите през XVII век се стремят да се изтеглят на подходящи позиции за зимуване, по възможност на територията на вражеската държава. В началото на века, голяма част от въоръжените сили все още се разпускат за зимата, за да се спести от плащане, и след това отново се набират през ранната пролет на следващата година. След 1635 г., тази практика постепенно отмира и армиите остават да служат целогодишно, като демобилизация на силите се случва са, ако войната е приключила.

Обсади и битки

Макар походите и маневрите да отнемат около 80% от времето на всяка армия, именно останалите напрегнати двадесет процента са ключови за изхода от войните. Двете най-разпространени форми на решителна конфронтация през XVII век са обсадите и полевите сражения.

Обсадите често се цитират като основният елемент от военното дело през Ранномодерната епоха. С оглед факта, че завземането на даден град обикновено е отправната точка на всяка една кампания, това

твърдение почива върху солидна основа. С въвеждането на сложните геометрични крепости през XVI век (т.нар. *trace italienne*), сградите се превръщат в скъпи и времегубещи начинания. Именно способността бързо да превземат модерните крепостни съоръжения, е мерилото чрез което много военни историци оценяват качествата на ранномодерните армии.

Построени да издържат на сериозен артилерийски обстрел и да минимализират опцията от подривни дейности и подкопаване, качествено изградените геометрични крепости, опасани с бастиони и снабдени с множество оръдия, са наистина страховито препятствие. Важно е, обаче, да се отбележи, че напълно завършените и адекватно построени подобни съоръжения, съставляват относително малък процент от общия брой укрепления в повечето държави. С важното изключение на Нидерландия, повечето европейски монархии не разполагат с прекалено много истински крепости, изпълнени от до по стандартите на епохата. Повечето укрепления остават стари замъци, донагаждани с елементи от новите инженерни достижения, но все още уязвими за противниковата обсадна артилерия. Такъв е случая с австрийските крепости в Унгария, с много от испанските крепости в Пиренеите и с френските укрепления в Артуа и Пикардия, без да споменаваме германските земи, Полша и Русия. Причината за всичко това е цената. Една наистина добре изградена крепост, струва на короната милиони от съответната валута. С парите, с които може да се построи една единствена такава крепост, държавата би могла да екипира две или три армии за цял походен сезон. Разликата идва от там, че веднъж построена и поддържана, крепостта може да се окаже ключова за изхода на десет поредни кампании. Уловката е, че може и да не се окаже. Именно заради това, истинските шедеври на

укрепителното дело се строят само там, където положението им ще послужи оптимално за отбраната на дадената държава. Изключение от правилото са Нидерландия, където всички гранични градове са укрепени по еталон и Франция, където през втората половина на XVII век, инженерният гений Себастиан дьо Вобан изгражда огромен периметър от крепости, простиращ се от р. Рейн до Северно море в дн. Белгия. Френската концепция за този рейнски вал гласи, че крепостите трябва да бъдат буфер пред атаките от север и порта, през която да излизат армиите на Краля-Слънце, поели срещу опонентите на короната.

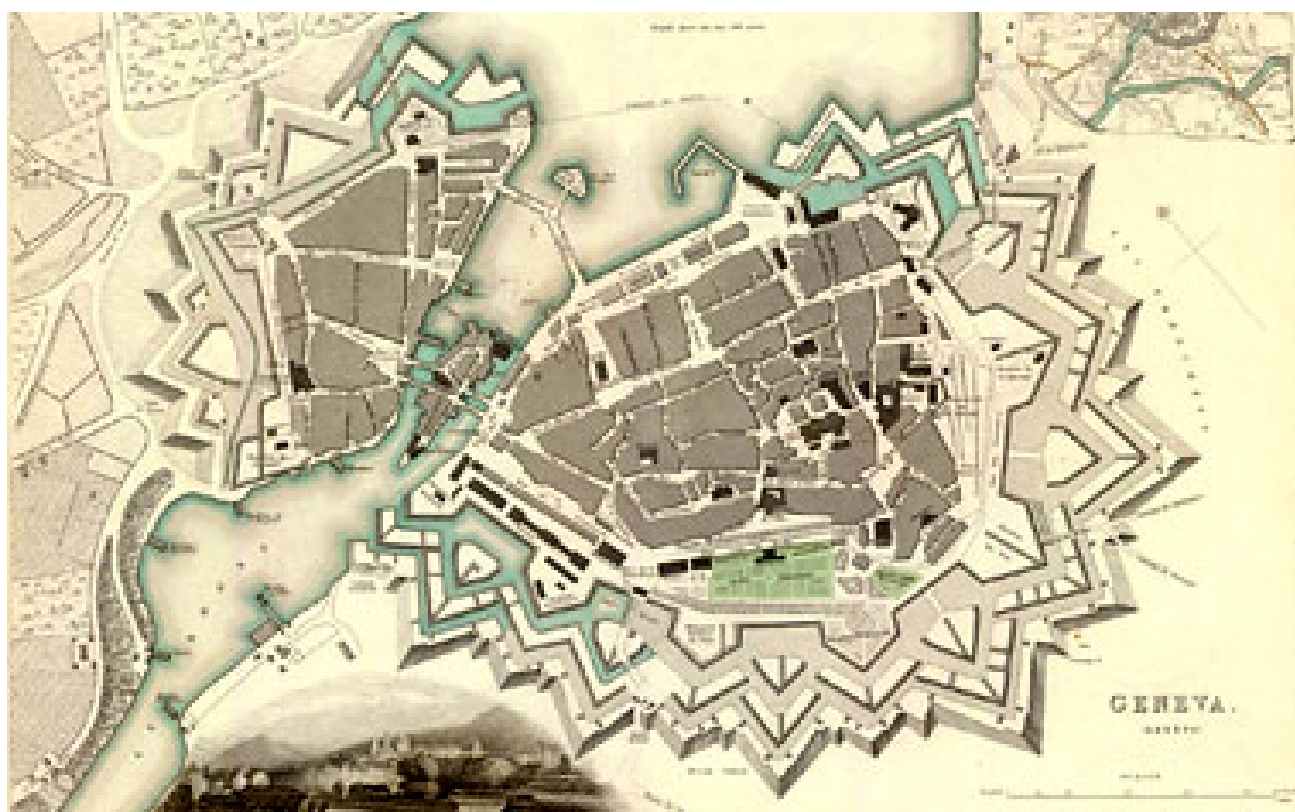

Схема на крепост, изградена по модела на *trace italienne*

Обсадата на ранномодерните крепости е сложен процес. Заради формата им и спецификата на тяхната постановка, обсаждащата армия трябва да подходи чрез поетапно преместване на обсадната артилерия все по-близо до вражеските стени. Това се прави чрез изкопаване на

сложна система от траншеи, чрез които обсадните батареи се изнасят във все по-близка позиция за стрелба. Тяхната първоначална задача е да неутрализират крепостната артилерия, след което да се фокусират върху самите стени. За целта, походната артилерия се подбира по своя калибър, като непременно армиите се снабдяват с едрокалибрени мортири и гаубици, както и с по-малки по калибър оръдия, които да се ползват в открито сражение или за отбрана на лагера.⁶

Осен да напредва към укрепленията копаейки ровове, обсаждащата армия трябва да положи значителни усилия да покрие собствения си тил. Практиката през епохата е, че когато една важна крепост бъде обсадена, държавата трябва да сформира спасителна армия, която да пробие обсадата и да спаси крепостта. В този смисъл се налагат два принципа. Първият е, че обсадната армия се укрепява и от към тила, с цел избягване на изненадваща вражеска атака. Вторият е, че повечето открити сражения се водят между обсаждаща и спасителна армия.

Битките на открито поле са често пренебрегван аспект от военното дело. Мнозина историци от времето на Студената война предпочитат да отхвърлят полевите сражения като аномалии във военното изкуство на Ранномодерна Европа, особено през XVII век. Практиката и по-новите проучвания доказват обратното. Откритите сражения остават ключов елемент от военното дело и нищо не доказва това по-ясно от хода на Тридесетгодишната война и поредицата от важни сражения, провеждани в Източна Европа през втората половина на XVII век.

⁶Отделно, сапъорски подразделения имали за задача да прокопаят тунели под определени бастиони или секции на стените и да взривят там големи барутни погребни, които да сринат съответния елемент от крепостта.

За разлика от по-късните стълкновения от времето на Наполеон, битките през седемнадесетото столетия рядко имат за цел фактическото унищожение на противниковата армия. С оглед механиката на набиране на армиите, поне до 1650 г. се смята, че постигането на решителен успех на бойното поле и ликвидирането на достатъчно противникови части в битка е достатъчен повод за извоюване на добри условия за постигане на мир с враговете. Това схващане е подложено на сериозно изпитание през Тридесетгодишната война, когато липсата на решителен успех и избиване на вражеската армия води до неимоверно проточване на конфликта. Въпреки това, до края на века, европейските сили ще избягват да преследват разбития противник или да се стремят да го унищожават физически. Едва след 1704 г., когато херцогът на Марбърго започва да води концентрирано настъпление срещу Франция, идеята за физическо ликвидиране на врага с цел спестяване на време и съкращаване на войната се завръща на практика. В Източна Европа тази идея е застъпена в ходовете на шведския крал Карл XII, който се стреми да я прилага срещу Полша и Русия и в последствие сам става нейна жертва след разгрома при Полтава (1709 г.). От друга страна, пълният разгром на врага не престава да присъства в практиката на Османската империя през целия ранномодерен период, а същото, макар и в не толкова голяма степен, може да се каже и за Полша.

Сраженията през XVII век се водят по сравнително еднообразна схема. Двете противникови армии се строят в линии с голяма дълбочина. Центърът се заема от пехотните полкове, комбиниращи бойци, въоръжени с пики и такива, използващи мускети. На точно фиксирани позиции пред бойния ред се поставят батареите на полевата артилерия, които да обстрелват врага в началото на сражението.

Фланговете се заемат от кавалерийски ескадрони, а определена част, най-вече конница, се оставя в резерв. С въвеждането на полковата артилерия от шведите през 1630 г., постановката постепенно се изменя и вече всеки отделен полк има свои собствени, мобилни оръдия, които придвижва със себе си на бойното поле. Шведите обичат да смесват своите конни части с мушкетари, които да обстрелват вражеската кавалерия докато атакува, а след това собствената шведска конница да премине в атака и да доразгроми врага. Тази тактика е въведена още през 20-те години на века, в хода на сраженията със страховитите полски крилати хусари, които иначе лесно помитат скандинавската кавалерия.

Битката при Лютцен (1632 г.) – едно от най-големите полеви сражения в историята на Тридесетгодишната война

Мушкетарите се подреждат в няколко редици дълбочина, като след стрелба, всяка следваща редица отстъпва място на следващата и се изтегля в тила на своята рота за презареждане. С усъвършенстване на мушкетите, полковете намаляват своята дълбочина, което позволява разтеглянето на армията на по-широк фронт. С въвеждането на щиковите след 1680 г., нуждата от пиконосци постепенно отпада и

цялата налична пехота преминава към употреба на мускет, с монтиран в или към дулото щик.⁷

Сраженията обикновено се откриват с кавалерийски атаки по фланговете и опит за обхождане на противниковата пехота в тил. Пехотните части се сблъсквали в центъра на бойното поле, а между тях се разгаряло кърваво меле, от което трудно се излъчвал победител. Така завързалата се схватка се разрешавала или след победа на едната кавалерия на другата и заплаха за обкръжение (което водело до отстъпление) или чрез пробиване на противниковата линия, която предизвиквало масова паника и безредно отстъпление. В действителност, повечето сражения завършвали без очевиден победител, а победата оставала за онази армия, която не се оттеглела от бойното поле след края на битката. Поради лошата комуникация и затруднената от барутните облаци визуална връзка, често се случвало армии, които са нито разбити, нито обходени, да отстъпват заради плъзнал слух, че вражеска кавалерия е излязла в тил.

Размерът на армиите

Един от основните въпроси, занимаващ специалистите по военна история на Ранномодерна Европа, касае числеността на армиите. Постулатът, че в рамките на XVII век се извършва същинска революция в размера на въоръжените сили в Европа, стои в основата на т. нар. Теория на военната революция, която доминира историческите среди на Запад между 1970 и 2010 г. Според тази теория, седемнадесетото

⁷ Първите щикове се вкарвали в дулото на мускета и той отпадал като стрелково оръжие до края на битката. Постепенно били въведени механизми за фиксиране на острието към долната част на дулото, което позволявало оръжието да се употребява едновременно и като огнестрелно и като хладно. До 1714 г., всички европейски армии използвали щикове, монтирани за долната част на цевта.

столетие носи кардинални промени в обема на европейските армии, и те нарастват неколkokратно, само в рамките на няколко десетилетия. Един по-задълбочен поглед към периода, обаче, подсказва друго. Както мнозина от съвременните специалисти показват, армиите на европейските държави не претърпяват чак толкова видими изменения през разглеждания период. Поддръжниците на старата теория обичат да изтъкват за пример Франция. Според тях, между 1640 и 1700 г., френската армия нараства от около 100,000 до 450,000 души постоянен състав. Тези цифри наистина изглеждат внушително, но уви, се базират на погрешни калкулации. Както британският историк Джон Лин доказва недвусмислено, размерът на ранномодерните армии обикновено е с около 20 до 40% по-малък, отколкото цифрите, оказани в официалната документация в оная епоха. Този принцип се отнася не само за Франция, но и за останалите държави на Стария континент. Нещо повече, нужно е да се прави разлика между теоретичния мобилизационен капацитет на една държава и фактическите размери на опериращите полеви армии в рамките на един походен сезон. Казано с други думи, една държава би могла да мобилизира определен брой войници в състояние на максимална концентрация на силите, но, фактически, монархиите от епохата използват само определена част от този общ мобилизационен капацитет. Така, например, османската армия би могла, на теория, да събере между 200 и 300,000 души, но в действителност, нейните походни сили обикновено наброяват около 70-80,000, ангажирани в една единствена кампания. Същото важи и за Франция, където реалните полеви армии за един сезон не надхвърлят 150,000 души при няколко действащи фронта или за Русия, която въпреки своя потенциал, оперира с до около 110,000 войници от различните родове през 1674-1682 г.

Тази тенденция се дължи на един основен фактор – логистиката. Какъвто и да е теоретичният мобилизационен капацитет, короната може да си позволи да изхранва и да плаща за точно определен брой войници, който не може да бъде надхвърлен, без да се рискува финансов колапс на съответната страна. В този смисъл, фискалните и икономическите рестрикции, както и ограничените технически възможности на тогавашните логистични структури, са реалните фактори, които определят размера на европейските армии.

Демобилизацията

Сериозен проблем пред ранномодерните държави, за който се говори доста рядко, е въпросът за разпускане на армиите след края на войната. Този проблем е изключително важен за историята на Европа в средата на XVII век, но и в по-късни периоди. Именно невъзможността да демобилизират силите си адекватно е причина за кърджалийското движение в Османската империя през XVIII век, както и за поредица от сериозни бунтове и метежи в Испания, Хабсбургска Австрия и Швеция. В Русия, стрелците, недоволни от своите заплати, отказват да се разпуснат след края на даден кампания и вдигат бунт, насочен срещу централните власти.

В действителност, едва след въвеждането на редовните, постоянни армии, европейските държави развиват ефективен механизъм за разоръжаването и вкарването в адекватни рамки на бойните подразделения и на големия брой ветерани, съпътстващи края на всяка война. След края на Тридесетгодишната война, участващите държави, и най-вече Австрия и Швеция не успяват да разпуснат напълно

всичките си въоръжени сили в рамките на още пет-десет години. Това се дължи на невъзможността за изплащане на необходимите финансови компенсации на наемниците, както и на факта, че мнозина наемници просто не се отказват да служат, тъй като след няколко десетилетия война, някои от тях нямат никакъв друг занаят, освен да се бият.

Пред подобен проблем се изправя и Османската империя след 1610 г., когато голяма част от походните армии се състои от наемни части – *секбан* (или *левенди*). Тези мъже отказват да сложат оръжие след края на войната и настояват за права, равни с тези на еничарите. Резултатът са масови бунтове в Мала Азия и на Балканите, а част от наемниците се превръщат в хайдути, сформиращи дружини от различни социални прослойки, избягали по една или друга причина от домовете си в името на разбойничеството.

С въвеждането на фиксирани като щат, редовни войски от 1660 г., насетне, Европа постепенно се отърсва от проблемните години, причинени от разпускането на временно сформирани наемнически армии. В османската империя проблемът ще се запази чак до XIX век, поради невъзможността на Високата Порта да реформира своите въоръжени сили. В Русия, ситуацията е нормализирана от реформите на Петър I между 1700 и 1721 г., с които окончателно старата ренесансова армия, се превръща в редовната, имперска военна машина от епохата на Просвещението.

Този кратък очерк има за цел единствено да скицира основните параметри на военното дело в Европа и то само в един фиксиран, ограничен мащаб. Еволюцията на военната техника и на военноморското изкуство са също толкова важни парадигми във военната трансформация, обхванала Стария континент през XVII век. Необходимо е и едно по-задълбочено и детайлно изследване на ролята на контракторите за организирането и провеждането на военните действия през Разномодерната епоха. Не на последно място, българската историография трябва да обърне сериозно внимание на ролята на наемническите части в османската армия и тяхната пряка връзка с хайдушкото движение по българските земи, чиято дефиниция е остаряла с десетилетия.

Библиография:

David Parrott – *The Business of War: Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, 2012

Geoffrey Parker - *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800*, Cambridge University Press, 1996

Jeremy Black – *European Warfare 1494-1660*, Routhledge, 2002

John Lynn – *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*, Longman, 1999

А. Стоянов – *Тридесетгодишната война 1618-1648 г.*, Милениум, С. 2015 г.

А. Стоянов – *Триумфът на Петър I: Великата Северна война*, Милениум, С. 2015 г.

А. Стоянов – *Османската Експанзия 1453-1683*, Сиела, С. 2016 г.

Нация в тотална война II

Как преди 100 години разгромихме Румъния и Русия

Радослав Тодоров

След епичните боеве в Добруджа през лятото на 1916 г., 3-а армия на ген. Стефан Тошев разбива и прогонва вражеските войски от Тутракан, Силистра и Добрич. Те се изтеглят на нова позиция, която заемат за отбрана.

На 12 септ. 1916, само 5 дни след неравния и изтощителен бой при Добрич, българите атакуват новата противникова позиция. Фронтът е с овална форма и дължина ок. 160 км от Силистра до Балчик. В центърът, вражеските позиции са издадени по-напред и точно там са най-коравите им войски, тези на руснаците и сърбо-хърватите.

Планът, предложен от фелдмаршал фон Макензен, е да се нанесе удар по десния фланг на противника за да бъде откъснат от р. Дунав и притиснат към морето. Ген. Тошев, обаче, счита, че по този начин ще остави мощния център на врага още по-вбит във фронта на неговите войски, които са твърде разтеглени и няма да могат да удържат натиска

му, поради което може да надвисне опасност от пробив. Затова той предприема различна, макар и рискована, тактика на демонстративни действия по двата фланга и удар с основните сили по ядрото на врага в централния участък, с цел да го изтласка назад.

Фелдмаршал фон Макензен

При офанзивата, започнала на 14 септември, нещата съвсем не протичат така както са планирани. Центърът на българското настъпление не успява да изтласка вражеските сили поради липсата на резерви. Противниковия натиск се оказва най-мощен срещу нашия ляв фланг, където румънците почти успяват да се врежат в стика между 1-а Шопска и 4-а Преславска пехотна дивизия (пд). Назрява опасност врагът да излезе в тил, а цялата Трета армия да бъде изправена пред катастрофа. Развоят на бойните действия по десния ни фланг неочаквано спасява положението. Там варненския подвижен резерв, 6-а Бдинска п.д. и намиращите се до нея части от 1-а Шопска п.д., изтласкват силно назад противниковото ляво крило, излизайки във фланг на руснаците и сърбите в центъра, което ги принуждава да отстъпят. С тях започват да отстъпват и румънците от десния фланг и така и не успяват да развият първоначалния си напредък.

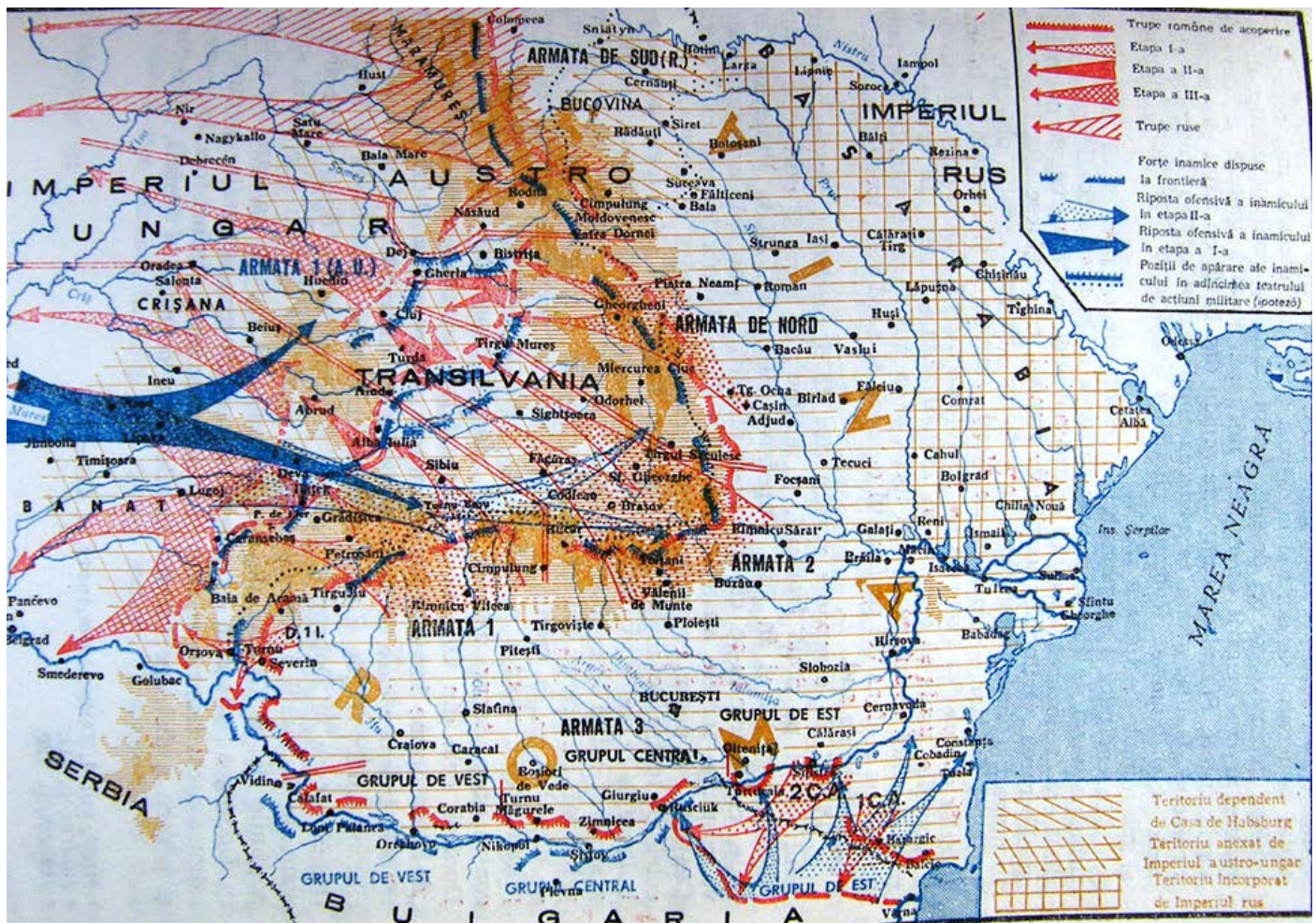
През нощта на същия ден всичките неприятелски войски се изтеглят на север и заемат за отбрана една предварително подготвена позиция от Дунав до Черно море: Расова – Кубадин – Тузла (т.нар. Кубадинска позиция). По-тясна (72 км), по-добре укрепена и по-лесна за снабдяване от предишната, тъй като точно зад нея минава жп линията Черна вода – Констанца, по която те успяват да получат провизии, боеприпаси и подкрепления преди да започне поредната българска атака.

Първата атака на Кубадинската позиция

Отбранителната линия на противника е най-силно укрепена и с отличен обстрел в централния участък пред пътния възел при Кубадин.

По целия фронт са разположени силни предни пунктове и окопи от по няколко реда в дълбочина, с телени заграждения пред тях и ходове за съобщения назад.

Предстои тази позиция да бъде отбранявана от румънци, руснаци, сърби и хървати – общо 70 батальона и 32 ескадрона конница с 90 полеви оръдия и няколко тежки батареи. Позициите на Антантата ще бъдат атакувани от българи, германци и турци – общо 62 дружини/батальона (4 от които немски и 3 турски) и 28 ескадрона с 54 батареи, от които 11 тежки и 5 гаубични.

Румънските планове за войната през 1916 г.

Поради забавилото се пристигане и разполагане на тежката артилерия, насрочената за 17 септември, атаката закъснява. Части от Шопската п.д. се увличат напред през нощта, попадайки под обстрел, редовете им биват силно разстроени, а войниците – изтощени, докато успеят да се върнат и прегрупират. Въпреки това, по обед на следващия ден, започва офанзива, която нанася значителни поражения на врага и създава предпоставки за пробив. На следващият 19 септември, обаче, опитът за доразвиване на този успех се проваля. 6-а Бдинска п.д. не успява да пробие в центъра и да овладее Кубадин и се налага да се върне на изходна позиция. Добричките дружини, вместо да се придвижат към фланга на бдинците и да им окажат съдействие, както им е възложено, се хвърлят право напред и с това замисленият главен удар се проваля. Без успех протичат и атаките на шопите и преславците, поради разтеглени линии, липса на поддръжка и недостатъчно превъзходство в артилерия. Налага се командването да изтегли с по няколко километра назад всички съединения.

Това окуражава противника и в следващите две седмици, силите на Антантата многократно опитват да разкъсат нашите позиции, но всичките им атаки са удържани.

В хода на тези боеве и двете страни получават подкрепления. От север на фронта пристигат две руски дивизии (3-а и 115-а п.д.). При настъпилото относително затишие през последната седмица от месец септември, пристигат и турските подкрепления (ок. 18 батальона) и 2 български маршеви полка. Като все още се очаква пристигането на 217-а германска п.д. и още тежка артилерия.

Руският ген. Андрей Зайончковски

На 1 октомври противника предприема нова тактика. Докато руския ген. Зайончковски атакува по централния и десния ни участък (до морето), румънците пробват да стоварят десант през Дунав и да

излязат дълбоко в тил на българските войски. Това се оказва една колкото добре замислена, толкова зле изпълнена операция. През нощта на същия ден, румънската 10-а п.д. се прехвърля успешно на българския бряг при с. Рахово (почти на средата между Русе и Тутракан), със задачата да осигури предимство за преминаване на останалата част от румънската армия. Българското разузнаване, обаче, забелязва навреме, че на отсрещния бряг се трупат материали за понтонен мост и ген. щаба спешно праща натам части от най-близко разположените съединения. В продължение на цели 3 дни румънската дивизия води боеве срещу сбор от различни дотичали до мястото части и набързо сформирани опълченски отряди, но пък блестящо организирани от командира на 5-и маршеви полк. В това време по реката се появяват австро-унгарски монитори, които започват да саботират опитите за построяване на понтон. Така румънската дивизия не само, че не успява да осигури предимството срещу малобройните български части, но и се налага спешно да се евакуира обратно на северния бряг оставяйки към 700 убити и 100 пленени войници.

Междувременно, на Кубадинската позиция, руснаците атакуват двата турски полка и успяват да разпилеят цялата 26-а турска п.д., която се разбягва хаотично. След няколко часа пристигат български подкрепления, които да запушат пробойната в този участък, но до тогава руснаците успяват да пленят над 2500 низами (сирийски араби от турската армия) и 2 батареи.

румънските войски в Трансилвания. От една страна -защото губят подкрепата на руснаците там, след като ген. Брусилов прекратява офанзивата си в Буковина поради умора и липса на доставки. И от друга страна, понеже трите румънски армии в Трансилвания се оказват разтеглени на доста дълъг фронт от 400 км, което значително затруднява действията им. Освен това и катастрофата в Южна Добруджа предизвиква паника у тяхното командване и го принуждава да отложи операциите на северния фронт за да праща подкрепления на юг.

Конната дивизия на ген. Колев

И накрая германския ген. Фалкенхайм с набързо сформираната 9-а армия (10 пехотни и 2 конни дивизии) успява да изтласка обратно 1-а и 2-а румънска армия на билото на Карпатите. А при следващата си офанзива през ноември ги изтласква във Влашката равнина.

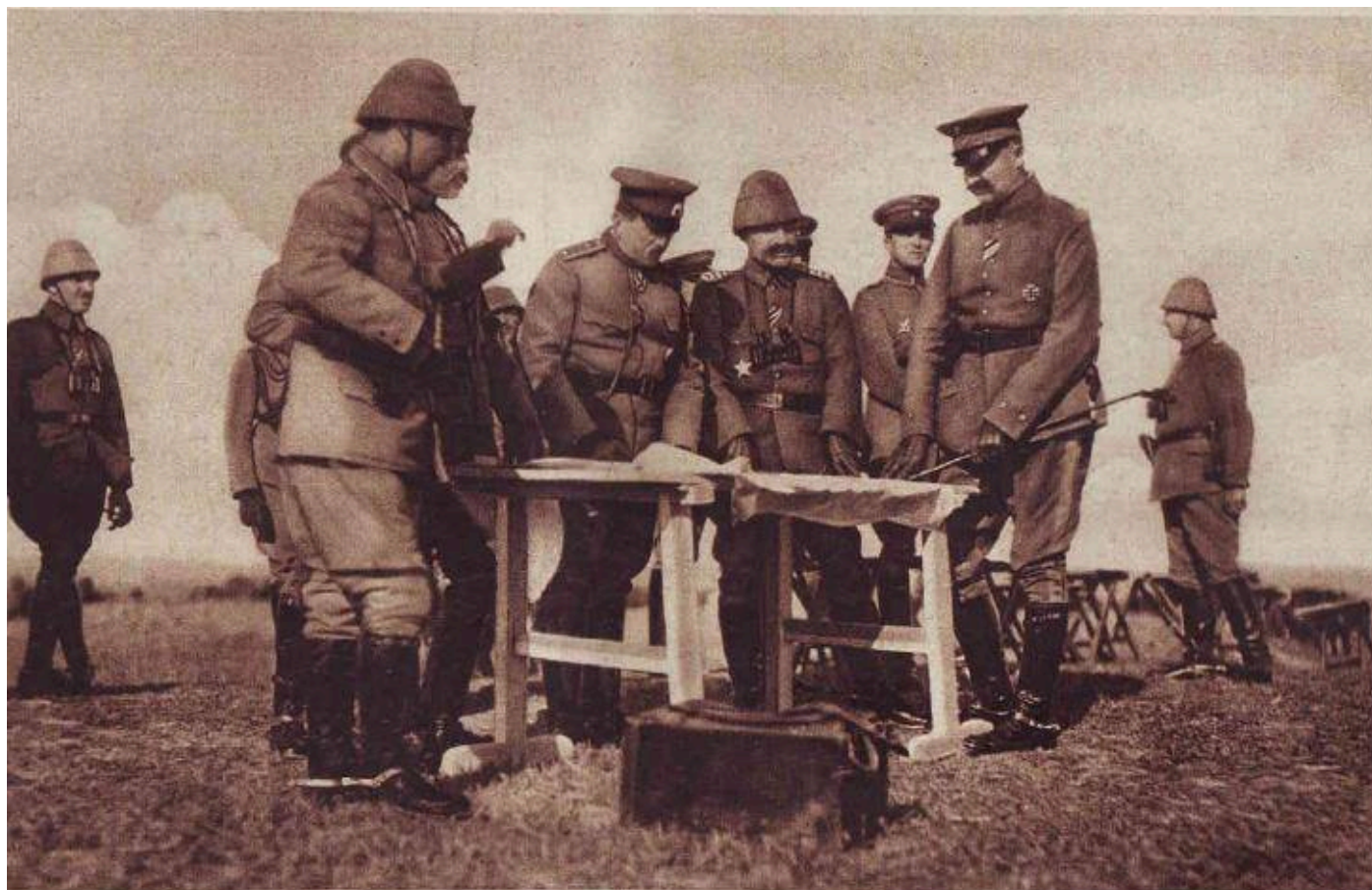
Втората атака на Кубадинската позиция и настъплението на север

Фелдмаршал Макензен настоява лично да командва насрочената за 19 ноември офанзива. Той разделя войските на две групи: Западна (49 батальона пехота) под командването на ген Ст. Тошев и Източна (45 батальона с германска тежка артилерия, българските 1-и и 2-и тежки артилерийски полкове и конната дивизия от 28 ескадрона) под командването на ген. Т. Кантарджиев. Главния удар трябва да бъде нанесен от Източната група към Топра Хисар (между Кубадин и морето на по ок. 18 км от тях), а Западната трябва да ѝ оказва поддръжка като настъпи право напред.

В 6:30 сутринта на 19 ноември, българската и германската тежка артилерия откриват няколко часов ураганен огън по целия фронт. Над бойното поле се смрачава от гъстите пушеци, образувани от пръскащите се снаряди. Експлозиите повалят стени, дървета и вдигат стълбове от пръст към небето. Когато пехотата се впуска в атака, отсреща руско-румънската артилерия отговаря с не по-малко ожесточен огън по тях.

Свирепите боеве продължават в същия дух и през целия следващ ден, в резултат на което всички български части напредват средно с по 4-5 км, но без да бъде овладяна нито една ключова, противникова позиция. Чак на третия ден, към 17 ч., 4-а Преславска п.д. успява, с невероятни усилия, да изтласка руснаците от Кубадин и да го овладее. Същевременно 217-а германска п.д., заедно с конната дивизия,

подкрепена и от пехотни части, успяват да превземат силно укрепления пункт при с. Топра Хисар, отбраняван от 19-а румънска п.д. и сръбски части. 1-а Шопска п.д. също нанася решителни поражения на противника при Западния сектор и така всички вражески части вкупом изоставят позициите си и побягват на север, като само падането на нощта ги спасява.

Ген. Тошев и Хилми паша при Меджидие

Рано сутринта на 22 ноем. българските войски започват да ги преследват. През този ден най-много напредва конната дивизия на края на десния фланг с 24 км. Ген. Колев влиза в Констанца, оставя там един маршеви батальон за гарнизон и продължава на север. Центърът напредва само с 12 км, а Шопската п.д. – още по-бавно, тъй като ѝ е наредено внимателно да настъпва към предмостията на Черна

вода, което се очаква румънците да отбраняват. На следващия 23 ноември, откъснатата се силно напред конна дивизия извършва шеметен рейд през Северна Добруджа. Между с. Карол I и с. Чакракчи, тя попада на един румънска батальон, който българските конници избиват до крак със сабите си. Продължавайки нататък, те настигат още 4-5 бягащи румънски батальона, които също така унищожават. След това, при с. Кара Мурад, забелязват нова вражеска колона и веднага атакуват и нея. Два руски ескадрона се опитват да препречат пътя им към колоната, но в крайна сметка българската конница я застига и разбива. Оказва се, че казашката конница на руснаците е безсилна да спре българската кавалерия.

До края на деня, конната дивизия налита на още две изтеглящи се колони, които също разгромява след ловък маньовър и обкръжение. Сред пленените попадат и няколко офицери, от които един румънски бригаден командир и един руски полковник, както и знамето на 265-и Оренбургски батальон.

Австроунгарския речен монитор 'Инн'

Този ден Западната група заема Меджидие и с. Расово. Към нея се прехвърля цялата тежка артилерия от Източната група поради предстоящата атака на Черна вода.

Противникът се държи здраво на предмостията през целия 23 октомври, но вечерта, под прикритието на тъмнината, се изнася по жп моста към отсрещната страна на Дунава. Малка група тръгва по шосето към Хърсово, а друга се опитва да пробие през българските позиции към морето, но е бързо разбита и пленена. Въпреки че румънците изнасят всичко, което могат, все пак в ръцете на българите падат 200 вагона, 2 локомотива, няколко оръдия и картечници и др. материали. На 26 октомври, конната дивизия превзема и Хърсово.

Напълно загубили инициативата по суша, руснаците отчаяно се опитват да дадат отпор по море. През декември, един руски крайцер и два ескадрени миноносци откриват залпов огън по Балчик с корабната си артилерия. Тази разрушителна бомбардировка успява да вземе само 4 цивилни жертви, но нанася тежки материални щети на града. След комбинирана операция на единствената ни подводница UB-18, български и немски самолети на морската авиация и най-вече огъня на двуръдейната 100 мм брегова батарея, руските кораби също понасят сериозни повреди и се оттеглят.

С оглед на замислената операция, която предстои да се проведе във Влахия, Макензен отново разделя българските войски на две групи. 3-а армия остава в Добруджа за да я очисти окончателно от вражески войски и да се заеме с охраната на морския и дунавския бряг. За неин главнокомандващ е назначен ген. Нерезов, а ген. Тошев е преместен

да командва 4-а армия на Солунския фронт заради остри противоречия с фелдмаршал Макензен през последните седмици.

От 3-а армия се изваждат 1-а Шопска п.д. (без 16-и Ловчански полк) и германските 217-а п.д., бригадата Боде и 6-и улански полк; подсилени от българската 12-а Сборна п.д., 26-а турска п.д. и германската кавалерийска дивизия Голц (7-а конна дивизия). Това са силите на новосформираната Дунавска армия. Те преминават реката на 25 ноември, 1916 г., за да участват в съвместни действия с настъпващите от север през Карпатите германско-австроунгарски войски.

Фалкенхайн в Трансилвания

През ноември пристигат нови подкрепления на руснаците в Северна Добруджа и те нападат наново 3-а армия, използвайки за първи път и

британски бронираны коли. Но и това не успява да подобри положението им. Трета армия настъпва решително срещу тях, въпреки неподходящото за офанзивни действия време с мъгли, студ и разкаляна почва. До края на декември, българите изтласкват противника изцяло от десния бряг на Дунав превземайки Исакча, Тулча и Бабадаг, а на 5 януари 1917 г. Преславската дивизия преминава на левия бряг при Браила. С това цялата Добруджа пада в ръцете на българите след повече от 4 месеца на постоянни сражения.

Настъплението във Влахия

До момента, в който Дунавската армия влиза във Влахия, немците вече са успели да слязат в равнината през карпатските проходи. Най-голямата битка е за прохода Вулкан с участието на елитния Алпийски корпус, в който, между другото, е и младия тогава офицер и бъдещ фелдмаршал Ервин Ромел. След преодоляването на проходите румънските войски са в отстъпление навсякъде, а впоследствие германците превземат Крайова и изтласкат 1-а румънска армия зад р. Олт.

Прехвърлянето на Дунавската армия се извършва при Свищов на 24-25 ноември, 1916 г. Пехотата минава реката предимно на немски моторни лодки и параходи с шлепове; конницата, артилерията и обоза – по понтонен мост дълъг 927 м и построен с помощта на австрийски инженерни части. За заблуда на противника малобройни пехотни части се прехвърлят и окопават на северния бряг при Оряхово и при Гиген, а от Видин, Лом, Никопол, Русе и Тутракан се открива силен артилерийски огън по отсрещния бряг.

Макензен при понтонния мост край Свищов

Когато войските на Централните сили преминават реката се оказва, че румънците не са в състояние да ги спрат и всички вкупом отстъпват на изток. Още същия ден германската 217-а п.д. превзема Зимнича и продължава на североизток. Шопската п.д. заема околните села Петрошани, Бригадир и Божуру. Турската п.д. влиза след немците в Александрия, от там немската конна дивизия „Голц“ на следващия ден се съединява с 9-а германска армия западно от р. Олт за общо настъпление към Букурещ.

Боя на река Арджеш и превземането на Букурещ

Румънското командване решава да посрещне със съсредоточени сили десния фланг на Дунавската армия (т.е. участъка зает от българските войски и 217-а п.д.) на 15 км от крайните фортове пред столицата и да

я разбие. Целта е противниковите войски да бъдат притиснати и отрязани от възможността за по-нататъшно настъпление към Букурещ, след което румънските сили да се изтеглят в отбрана зад фортовия пояс, стремейки се да установят позиционна война като на Западния фронт и да чакат подобряване на обстановката за евентуално контранастъпление.

Атаката на Дунавската армия започва на 30 ноември, 1916 г., като на десния фланг са двете български дивизии, в центъра са германската 217-а п.д. и турската 26-а п.д., на левия фланг – 7-а конна дивизия и 11-а Баварска п.д., а по-нататък – частите на 9-а германска армия. Срещу тях, румънското командване разполага остатъците от 1-а армия и частите на „Армията за отбрана на Дунав“ в т.нар. Армейска група „Презан“, под командването на румънския ген. Константин Презан. В новосъздадената армия влизат 3 сборни дивизии, всяка формирана от по 2 п.д., понесли големи загуби, а също и нови – свежи сили: 10-а резервна дивизия, 21-а п.д. и 40-а руска п.д.

Фалкенхайн влиза в Букурещ

След боеве през целия ден българите достигат р. Няжлов. Румънците се опитват да отбраняват отсрещния бряг, но са пометени от напора на българските войски и побягват панически, изоставяйки там почти цялата си артилерия.

В следващите дни, обаче, пристигат руски подкрепления, с което противника постига видимо числено превъзходство и командването заповядва на центъра и десния фланг да се изтеглят и да преминат в отбрана. Заповед за атака получават само части от лявото крило на Централните сили: 26-а п.д., Конната дивизия и 11-а Баварска п.д. Но и тази атака се проваля поради проникването на вражеска част зад тила на 217-а п.д., което налага първо тази опасност да бъде елиминирана. В крайна сметка, след поредица от боеве и придвижване през трудно проходима блатиста местност Дунавската армия достига до р. Арджеш, която врага заема за нов рубеж на отбрана.

На следващия 3 декември българските 1-а и 12-а п.д. са нападнати от една руска и две румънски дивизии, но след като понасят тежки загуби, силите на Антантата се оттеглят. 12-а дивизия дори се притичва на помощ на 217-а, която е атакувана от три румънски дивизии и търпи огромни загуби, но след българската намеса и там врага е отбит. На 5 декември, войниците от 12-а п.д. неочаквано преминават на десния бряг на река Арджеш, газейки до шия в студените ѝ води. Освен това, те успяват да заемат предмостие на брега и да го удържат сами срещу румънците, докато през него се прехвърлят и останалите части на армията.

С оглед на критичното положение и постоянно стопяващите се румънски войски, на 6 декември, 1916 г., ген. Презан преценява, че

столицата не може да бъде удържана. Затова я изоставя и се изтегля към Източна Влахия опитвайки да спаси поне остатъците от армията си. Още същия ден българите и германците влизат в Букурещ. Градът, за чието укрепяване и отбрана румънците са хвърлили стотици милиони през последните години, сега е просто изоставен без да бъде произведен и един изстрел по врага. Кралското семейство, правителството и аристокрацията напускат столицата и бягат в Яш. Българските войски устройват парад на победата пред очите на смаяното население, който нарочно минава под триумфалната арка построена през 1913 по случай завладяването на Добруджа през Междусъюзническата война.

Bundesarchiv, Bild 183-S29686
Foto: o. Ang. | 1917 Anfang

Български войници в Букурещ

Като цяло, окупацията на Букурещ минава без никакви сериозни инциденти, като изключим единствено случая, при който шопите разграбват павилионите на една от търговските улици в града. Но това не е толкова акт на мародерство, колкото желание на войниците да отнесат със себе си сувенири за спомен от румънската столица.

На следващия 7 декември, незабавно започва преследването на отстъпващите руско-румънски войски. Дунавската армия ги застига на три пъти (на 17, XII, на 29.XII и на 4 януари, 1917 г.), все разположени на предварително устроени за отбрана позиции. Но и на трите позиции руснаците и румънците не дочакват пристигането на българите и побягват непосредствено преди атаките да започнат. Отстъплението им продължава все така на североизток докато не се изтеглят зад р. Серет.

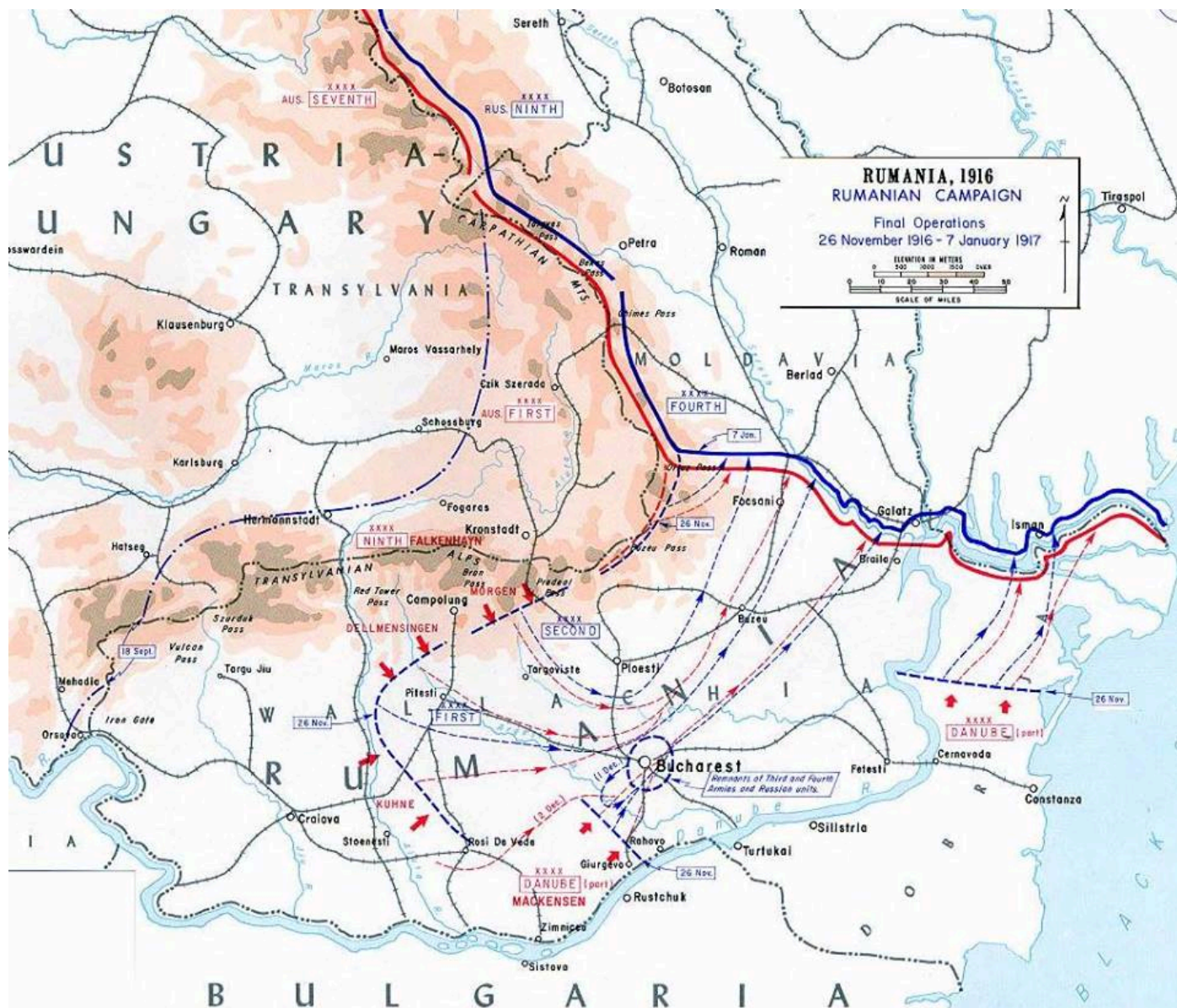

Румънска 105 мм гаубица

На 5 януари, 1917 г., Дунавската армия влиза в Браила, като същият ден това прави и 4-а Преславска п.д. от 3-а армия, преминала Дунава откъм Добруджа. Двете армии се съединяват и заемат общ фронт за отбрана – по Дунав от делтата до Браила и нататък по р. Серет. От север, на помощ на отбраняващите се, спешно идват няколко руски корпуса за да предотвратят опасността от вражеско нахлуване към Украйна.

В последствие, с помощта на руснаците, а и на западните им съюзници, остатъците от румънската армия се реорганизируют и снабдяват, включително с модерно оръжие. През май-юни 1917 г., руснаците и румънците предприемат мащабно настъпление в района на Фокшани-Намолоаса срещу 9-а германска армия, като част от Керенската офанзива. Германците спират това настъпление и през август-септември контраатакуват на същия участък, но и те не постигат никакъв съществен успех. Така фронтовата линия се запазва по р. Серет. В крайна сметка, след революциите в Русия и излизането ѝ от войната, на румънците се налага да капитулират окончателно в края на годината.

Въпреки, че Румъния от две години се готви усилено за война, българо-германските войски я разбиват само за 4 месеца и Русия така и не успява да я спаси от пълна катастрофа. Остатъците от нейната армия и огромно множество бежанци се изнасят в единствената непревзета ивица земя между реките Прут и Серет. В тези сражения румънците дават над 160,000 убити и ранени, 80,000 падат в плен, а други 150,000 дезертират, пръскайки се в различни посоки в стремеж да се приберат по домовете си.

Операцията във Влахия

1917 – Войната продължава

Въпреки, че в края на 1916 г., Германия пуска сондажи за мирни преговори, от Антантата преценяват, че са в доста по-изгодно положение за да се съгласяват на каквито и да било отстъпки. Към този момент те разполагат по фронтовете с общо ок. 450 дивизии (11 милиона войници и 26 000 оръдия) срещу 350 дивизии (7 милиона

войници и 20 000 оръдия) на Централните сили и съюзниците им. Освен това, съглашенските производствени мощности вече са така преструктурирани, че снабдяват значително по-добре войските си отколкото тези на Централните сили, които през 1916 започват сериозно да се задъхват. Овладеяването на богатата на ресурси Румъния, разбира се, е добре дошло в тази тежка ситуация, но пък през това време Германия губи всичките си отвъдморски колонии, докато тези на Антантата постоянно я снабдяват с нови войски и суровини.

При това положение, съглашенците решават да поемат инициативата като изпреварят всякакви възможни действия на противника след зимното затишие и още през февруари да започнат последователни настъпления по всичките отворени фронтове. От своя страна германците, стремяйки се да пестят ресурси, заемат позиция за отбрана на Западния фронт, изтегляйки се с 10-40 км на т.нар. линия „Зигфрид“ и оставяйки пред себе си разорана от снаряди пустош.

В единствената голяма морска битка през войната в пролива Скагерак, германския флот нанася по-тежки поражения на иначе превъзхождащата го британска армада, потапяйки 3 британски линкора, 3 броненосца и 8 есминеца (срещу потопени немски: 1 линкор, 1 броненосец, 4 леки крайцера и 5 есминеца), но не успява да пробие блокадата му и се оттегля. Около 120 немски подводници, обаче, излизат в океана и започват неограничена подводна война потапяйки всичко на което попаднат. До ноември 1917 г., те унищожават военни и транспортни кораби на Антантата и неутрални страни с обща водоизместимост над 4 800 000 т. Поради невъзможността си да ги спре, Антантата почти склонява към края на годината да седне на масата за преговори. Но именно потапянето на

търговски кораби включително и американски става повод през април и САЩ да се намесят във войната срещу Германия, което вече решително накланя везните на едната страна.

Междувременно, в Русия протичат събития, които скоро изваждат нея от войната. На 11 март в страната избухва революция, която довежда до абдикацията на Николай II в полза на брат му, Михаил Александрович, който обаче също се отказва от трона и в този критичен момент властта в държавата увисва. Отделно започналата англо-френска офанзива през април при Арас и при Шампан за пореден път е спряна от немците и за пореден път води до огромни жертви без никакви съществени резултати. Така че през май и тази офанзива е прекратена, а френския главнокомандващ ген. Нивел е заменен с ген. Петен.

На **Балканския фронт** на 21 април 1917г., британците настъпват срещу българските позиции край Дойран. Непрекъснатия им артилерийски обстрел с ок. 160 оръдия продължава с дни. На 24 април вечерта, след страшен барабанен огън, напред настъпват гъсти вълни от британски войници. В ожесточен бой, който продължава през цялата нощ англичаните са отблъснати. На сутринта, зората осветява ок. 1,000 техни трупа, лежащи на бойното поле пред българските позиции. На 7 и 8 май британците се хвърлят наново в атака, но отново без никакъв успех, като този път дори не успяват да стигнат и до окопите.

Паралелно с тази атака, три френски полка и един гръцки батальон, под прикритието на барабанен огън, нападат позициите на 5-а Дунавска п.д. при височината Яребична. Успяват да заемат част от предните окопи, но след нощна контраатака, българите си връщат

почти всички загубени позиции. На следващият 12 май, нова френска атака по стръмните височини е отбита след изключително кървави боеве, след което врага и на този участък трайно се оттегля.

Румънския крал Фердинанд I награждава войници

Най-масирани са вражеските атаки срещу десния ни фланг зает от 6-а и 8-а п.д., между Преспанското езеро и р. Черна. Там французите започват атаките си още през март. Навсякъде, обаче, двете български дивизии удържат вражеския напор, макар и на места с доста тежки загуби. На французите се удава да ги изтласкат единствено от позицията при Червената стена, но през май българите отново си я връщат след поредното контранастъпление. Това принуждава французите да прекратят безуспешните си акции по целия Македонски фронт, както и да сменят главнокомандващия на корпуса ген. Сарай.

На 1 май, от фронта при р. Серет в Румъния, пристига 1-а Шопска п.д., която заема участъка на 8-а Тунджанска п.д., а нея командването премества на позиции край Сяр (Серес). От Румъния са прехвърлени още 5 полка, които да заздравят понеслия тежки загуби десен фланг, в района около Охрид.

През юни, под натиска на Антантата гръцкия крал Константин абдикира в полза на сина си Александър. След което Венизелос съставя ново правителство, къса дипломатическите отношения с Централните сили и официално минава на страната на Съглашението. Така, до началото на 1918 съглашенските войски на Македонския фронт са подсилени с още 200,000 гръцки войници и положението на българите там става още по-тежко.

Разпадането на Източния фронт и капитулациите на Русия и Румъния

Дошлото на власт след революцията правителство на А. Керенски сменя главнокомандващия ген. Алексеев с ген. Брусилов. Започва мащабна руска офанзива срещу австроунгарците, която постига пробив във фронта, костващ гигантски загуби и за двете страни.

През юли 1917 г., германците прехвърлят от Западния фронт няколко дивизии и ок. 140 тежки батареи и започват контраофанзива, която на свой ред води до пробив на фронта. Под немския напор отстъпват руските 2-а, 7-а и 8-а армии и с това те губят Галиция и Буковина, като отстъплението им продължава на изток. През септември, германците предприемат успешна офанзива и на североизток превземат Рига.

Румънски войски на фронта при р. Серет, 1917 г.

В резултат на тежките загуби, продължителността на войната, критичното положение по фронтовете и лошите условия, руската армия започва да се дезинтегрира и избухват бунтове против командването и против правителството. Освен всичко това, болшевишките агитации, че трябва да се постигне мир на всяка цена, намират широко разпространение сред войските и населението. Това води до масови безредици по улиците на Петербург. Болшевиките, за разлика от твърдо решеното да воюва правителство на Керенски, са поддръжници на курса за сключване на мир с Централните сили, за да могат да се съсредоточат в спечелването на гражданската война. Това е и причината болшевиките да бъдат подкрепени от германците, които от своя страна уреждат превозването на Ленин и съмишлениците му от Швейцария до Финландия, а от там и в Петербург, където последните успяват да вземат властта. До края на месеца, събраните от Керенски

войски са разбити от червените, а малко по-късно и Москва пада в техните ръце. Тези успехи на болшевиките водят до прекратяване на бойните действия на Руския фронт на 4 декември 1917 г., и откриване на преговори за мир. Официално, мирът е подписан на 3 март 1918 г. в Брест-Литовск. Русия се признава за победена от Германия, България, Австро-Унгария и Османската империя.

Практически, Румъния, или по-точно това, което е останало от нея, единствена продължава да води войната на Източния фронт още около два месеца, тъй като освободените от този фронт австро-немски войски са прехвърлени предимно на Италианския фронт. Останали вече изолирани и без поддръжката на руснаците, в крайна сметка и румънците се принуждават да сключат примирие на 9 декември и с това борбата им е прекратена. На 7-и май 1918 г., вече официално е подписан Букурещкия договор. Според клаузите му, цяла Южна Добруджа е върната на България. За Северна, обаче, претендира и Османската империя, на основание, че там населението е предимно турско и мюсюлманско. Затова, като временен компромис, Германия решава да е разделена по линията Черна вода – Констанца, като южната част е дадена на България, а северната (без делтата) остава кондоминиум между четиримата съюзници. По-късно и северната част е предадена на България с подписването на Берлинския протокол, а на Турция са ѝ отстъпени територии по левия бряг на Марица.

Румъния предава карпатските проходи на Австро-Унгария, но затова пък германците признават и реализират обединението ѝ с Бесарабия, в резултат на което, макар и загубила войната, според този договор тя излиза с повече територия отколкото преди 1916 г. Също така, според една от клаузите на мира, румънските петролни кладенци са отдадени

за експлоатация на Германия за срок от 90 г. Там се намира единственото голямо петролно находище в Европа – това при Плөөщ. Немците дълго време добиват милиони тонове нефт от тези кладенци, а също и над 2 милиона тона зърно от Влахия. До голяма степен, благодарение именно на тези извлечени от Румъния ресурси, германците успяват да издържат изолирани във войната толкова дълго.

И така, точно преди сто години над целия стар континент, а и далеч отвъд него, продължи да бушува тотална и всеобхватна война, която го остави в руини, кал и трупове. В смъртоносния вихър на тази буря българският войник победи румънския, руския и сръбския и ги прогони от нашата златна Добруджа чак зад река Серет. Време беше, обаче, той отново да се обърне на юг, към изконната Македония, по чийто фронт врага не спираше да трупа нови безчетни пълчища и от метрополиите и от колониите си.

Литература:

- „Войните през Третото Българско царство” – Александър Ганчев
- „Действията на III-а армия в Добруджа през 1916 г.” – ген. Стефан Тошев
- „Победени без да бъдем бити” – Ген. Стефан Тошев
- „Българската армия в Световната война 1915-1918 г.”, том IX
- „Историята на войната за обединението на Румъния 1916-1919 г.” – Константин Кирицеску

Рейдът на „Пингвин“

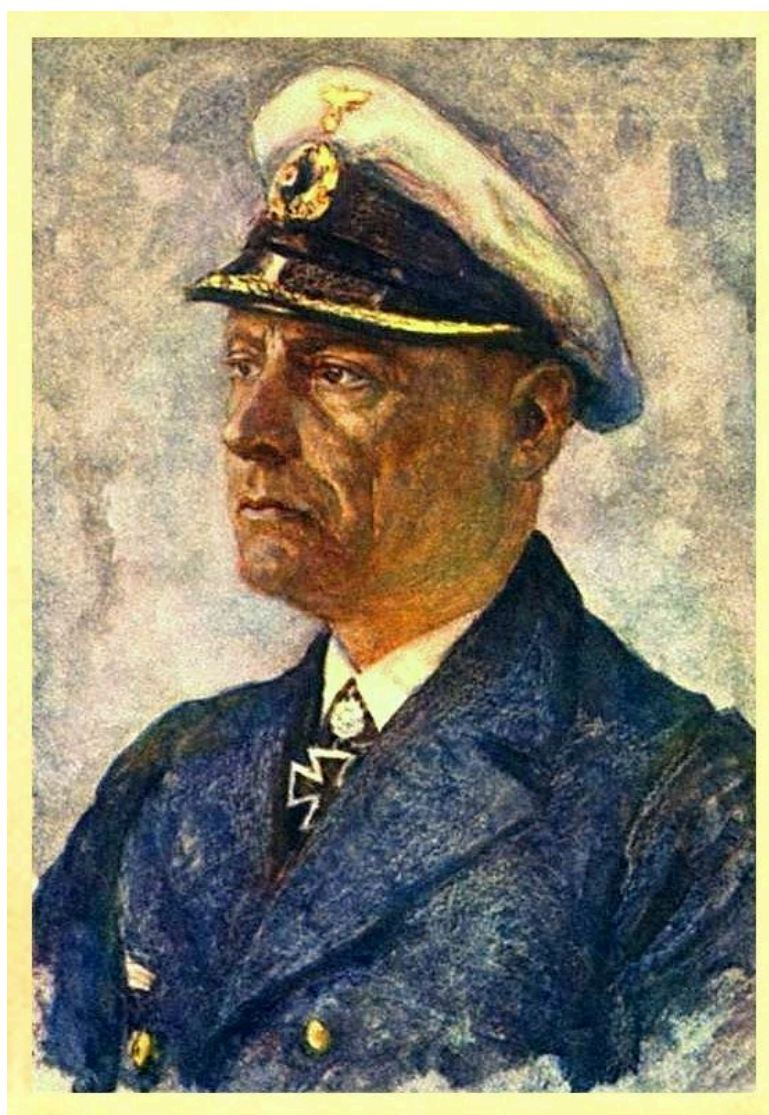
Юлиан Недев

Приключенският рейд на капитан Люкнер и „Морския орел“ през Първата световна война вдъхновява командването на Кригсмарине да подготви цял флот от „пиратски“ кораби имащи за задача да тормозят морските снабдителни линии на Съюзниците в следващата война.¹ За целта обикновени търговски кораби са преработени в помощни крайцери (Hilfskreuzer) и изпратени на лов през 1940 г. основно в Южния Атлантис и Пасифика. Класическите платна са заменени от мощни двигатели и по-тежко въоръжение съответстващо на епохата, но отнемащо онзи романтичен елемент от рейда на Люкнер. Въпреки това, успехите постигнати от рейдърите на гросадмирал Редер конкурират по мащаби и тонаж тези на подводничарите на Дьониц и успяват да създадат не малко хаос и напрежение с ограничения ресурс притежаван от Кригсмарине през войната.

Най-успешният помощен крайцер е „Пингвин“ (кодово име „Кораб 33“) на капитан Ернст-Феликс Крюдер – ветеран от Първата световна война, сражавал се на борда на крайцера „Кьониг“. Корабът е построен през 1936 г. от корабостроителницата Весер в Бремен и получава името „Канделфелс“. Дългият 155 м. съд има 17,9 хил. тона водоизместимост, движещи се с максимална скорост от 17 възела. След преработката си

¹ За действията на „Морски Орел“, виж Недев, Ю., „Последният истински пират“, *Военна история*, брой 18 (1), 2017 г., с. 105-117

от обикновен фрейтер в крайцер освен новото име „Пингвин“ получава и шест 150 мм оръдия SK/L60 скрити в специални отсеци, допълнени от едно 75 мм оръдие, две зенитни 20 мм, две торпедни тръби, голям комплект от 300 морски мини и два частично разглобени водосамолети He-114 В за въздушно разузнаване. Това което кораба не получава е броня и за защита, а и за атака, той трябва да разчита изцяло на заблуда.

Ернст-Феликс Крюдер

Рейдът стартира след успешния край на битката за Норвегия в последните дни на френската кампания 15-22 юни 1940 г. За да

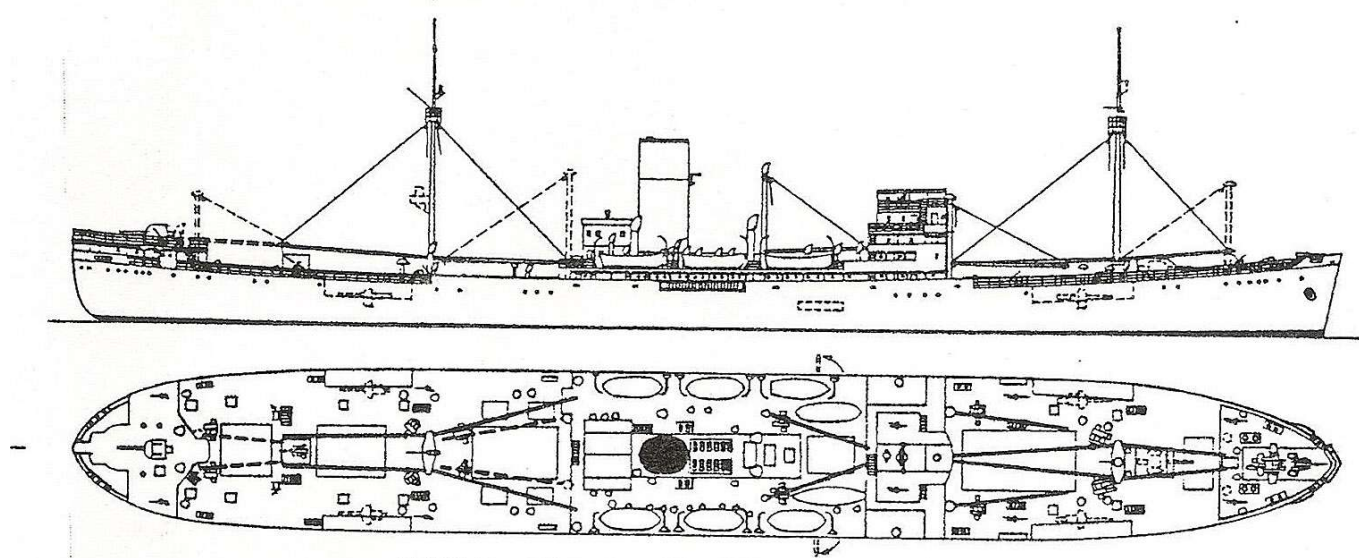
преодолее успешно британската блокада в Атлантика, „Пингвин“ е маскиран като съветския фрейтер „Печура“. Задачата на рейдъра е да тормози морския трафик в Индийския океан, да минира морските пътища между Австралия и Индия и след това да атакува британските и норвежките китоловци в Южния Атлантук.

Преди да започне да изпълнява задачата си, на „Пингвин“ се налага да бяга не от Кралския флот, а от немска подводница, патрулираща норвежкото крайбрежие. Подводницата сигнализира на „Пингвин“ да се легитимира, но Крюдер не рискува шанса тя да се окаже британска и запазва радио тишина съхранявайки прикритието си на „Печура“ и поддържайки обичайния курс за съветски кораб към Мурманск. Въпреки, че подводницата става доста настоятелна и дори заплашва да нападне, Крюдер преценява, че бурното море и по-високата скорост на „Пингвин“ няма да позволят успешна атака и без колебание продължава по поетия курс оставяйки подводницата далеч назад. На 28 юни рейдърът достига до Датския пролив далеч на север и се прикрива между множеството айсберги, където сменя камуфлажа си и се преобразява в гръцкия „Касос“ на 10 юли.

На 18 юли „Пингвин“ се среща с минополагащата подводница U-A², помага ѝ да отстрани сериозен проблем с двигателя, снабдява я с торпеда, мини и 70 тона гориво и продължава към основната си мисия. По пътя си, на 31 юли, „Пингвин“ среща първата си жертва северозападно от о. Възнесение в Южния Атлантук, източно от африканското крайбрежие – британския „Доминго де Ларинга“

² Една от четири разработени за експорт минополагащи подводници предназначени за Турция, но след избухването на войната реквизиран от германците за собствените им нужди.

натоварен с 7000 тона жито с курс към Нюкасъл. Англичаните забелязват рейдъра и започват да излъчват SOS сигнал докато се опитват да избягат. Упоритостта им остава непоклатима дори след четирите предупредителни изстрела на „Пингвин“ и многократните позиви да преустановят подаването на радио сигнала за помощ. Нещо повече, британския екипаж започва да подготвя малкото 3 инчово оръдие на кърмата си за бой. Търпението на Крюднер се изчерпва и той нарежда стрелба с основното въоръжение по противника. Първият залп се оказва достатъчен „Доминго де Ларинга“ да бъде спрян, подпален и изоставен от екипажа си. На борда му загиват 8 моряци от 36 членния екипаж, останалите са пленени и натоварени в отделението за пленници на „Пингвин“, където ранените получават помощ от немския корабен хирург. „Доминго де Ларинга“ е довършен с торпедо.

HSK 5 = Pinguin x Kandelfels (1940) (Mickel)

HSK 5 (HSK V) = Schiff 33 = Pinguin. als M/S Kandelfels (12. 11. 36); nach Umbau i. D. 6. 2. 40: HSK 5 usw. Atlantik-Antarktis-Indik-Pazifik: 8. 5. 41 † 16 h 29 n. Seychellen: 03°30n/57°48o / Gefecht / brit. Schwerer Kreuzer Cornwall / 341 Tote // (Brit. Bezeichnung: Raider F).

Схема на корабът „Пингвин“

На 20-ти август „Пингвин“ заобикаля нос Добра надежда и на 26 август достига о. Мадагаскар, където пуска един от Хайнкелите си, преобаядисан с английска маркировка, на въздушно разузнаване. Самолетът засича танкер и пуска на палубата му контейнер със съобщение да запази радиотишина и да промени посоката си на движение на среща с германския рейдър, заради заплаха от германски рейдър. Блъфът сработва и капитана на в последствие разпознатия като норвежки танкер „Филефлейл“ променя курса си, но щом вижда „Пингвин“ на хоризонта прави опит да избяга. Хейнкелът забелязва тромавия му опит, обстрелва с картечен огън палубата му и дава заповед да спре и да включи светлините си. Норвежците се подчиняват и скоро през нощта са пленени от Крюднер заедно с товара си от 10,000 тона авиационно гориво и 500 тона дизел. „Филефлейл“ получава немски екипаж и се присъединява към „Пингвин“ до достигане на удобно място за източване на горивото и потопяването на норвежкия съд.

В ранните часове на 27 август е засечен още един танкер - „Британски командир“, плаващ с изгасени светлини. Крюднер го преследва около час, след което му сигнализира да спре. Англичаните започват да излъчват SOS сигнал, но бързо са осветени от прожекторите на „Пингвин“. Германците забелязват, че 4 инчовото палубно оръдие се подготвя за бой и откриват огън. Отново след само един залп английския кораб е обхванат в пламъци и изоставен, но този път, за щастие, без човешки загуби и целия му 45 членен екипаж е пленен. „Британски командир“ е довършен с 40 изстрела от 150 мм оръдия на рейдъра.

Денят 27 август се оказва много успешен ден за „Пингвин“, който среща следващата си плячка скоро след потапянето на „Британски командир“. Норвежкия товарен кораб „Морвикен“ не оказва съпротива и се подчинява на всички нареждания на Крюднер само след един предупредителен изстрел от 75 мм оръдие. 35 членния екипаж на „Морвикен“ е взет в плен, германците прибират от борда му бърза моторна лодка и го потапят заедно с „Филефлейл“ чието високо октаново гориво избухва в зрелищен пламък само след два изстрела от големите оръдия на „Пингвин“.³

На 31 август рейдъра сменя маскировката си и възприема облика на товарния кораб „Трафалгар“. Денят се оказва неуспешен за германците които губят единият си Хайнкел при излитане задно с единствения си радиотелефон, опериращ на неуловими за британските кораби честоти. Пилотите са спасени, но преди да има отново очи от въздуха на Крюднер ще се наложи да намери спокойни води, където да сглоби втория самолет, намиращ се разглобен в трюма на кораба му.

Последната атака около о. Мадагаскар е извършена на 12 септември срещу английския фрейтър „Бенейвън“. Двата кораба се срещат при насрещен курс и се отклоняват един от друг едва на миля разстояние помежду си. Крюднер сигнализира на „Бенейвън“ да спре след като сваля камуфлажа на „Пингвин“ и насочва оръдията си към него, но давайки само предупредителен изстрел от 75 мм си оръдие. Англичаните, както и преди, не се подчиняват и откриват огън от 4 и 3 инчовите си оръдия по рейдъра. Един от снарядите им рикошира от морската повърхност и пробива левия борт на „Пингвин“ попадайки в

3 Филефлейл е потопен след като 500-те тона дизелово гориво са източени от кораба.

складовото помещение, където са 300-те морски мини. За късмет на германците снарядът няма поставен детонатор и един от моряците просто го взима с ръце и го изхвърля във водата през дупката която е направил. Залпът на „Пингвин“ отново е точен и унищожителен – бордовите оръдия на „Бенейвън“ са поразени, наред с радиомачтата, спасителните лодки и мостика на който загиват английския капитан, първия офицер и радиста. Оцелелите 28 моряци от 49 членния екипаж на „Бенейвън“ са пленени, но трима от тях умират от раните си. Починалите получават морско погребение с пълни военни почести от немския екипаж и почетна стража от британски военнопленници.

На 16-ти септември „Пингвин“ стъпва на натоварения морски маршрут между Австралия и Южна Африка, където засича норвежкия „Нордвард“. Той се предава без съпротива и вместо да бъде потопен, на него са натоварени всички взети до момента пленници, даден му е немски екипаж и заедно с товара си от 7,500 тона жито, е изпратен към Бордо, където акостира на 22-ри ноември.

Десет дни по-късно, „Пингвин“ намира тихи води в близост до пролива Сундра по основния маршрут между Индия и Австралия. Наредено е резервния самолет да бъде сглобен и Крюднер разработва план за миниране на шест от морските пътища между Тасмания и Австралия заедно с навигационния си офицер лейтенант Михаелсен. Изработеният план ще се нуждае от два кораба за да бъде изпълнен ефективно и „Пингвин“ се заема със задачата да плени подходящ за целта плавателен съд. На 7 октомври близо до Коледните о-ви е засечен норвежкия танкер „Сторстад“, който се предава без съпротива. Корабът е трансформиран в спомагателен миноносец, поставени са му релси за полагане на мини и благодарение на моторницата, взета от

„Морвикен“, на борда му относително бързо са прехвърлени 110 морски мини, а на „Пингвин“ са трансферирани 1,200 тона дизел от 10,000 тона превозвани от „Сторстад“ с оригинална дестинация Мелбърн. Норвежкия танкер получава ново име - „Пасат“ наред с немски екипаж под командването на лейтенант Варнинг, а петима норвежци доброволно се присъединяват към германците и отиват да работят в котелното.

Част от екипажа на Пингвин

Минирането започва на 12-ти октомври и по план трябва да приключи на 15-ти ноември. Двата кораба трябва да се срещнат на 700 мили западно от Пърт и да продължат по-нататък с рейда си. Полагането на мините е извършено успешно, като още на 7 ноември хладилния фрейтър „Кеймбридж“ попада на една от мините на „Пасат“ и потъва. Два дни по-късно американския „Град Рейвил“ последва „Кеймбридж“

към морското дъно. На 5 декември австралийската брегова охрана губи спомагателния „Нимбин“ от мина положена от „Пингвин“, а на 7 декември сериозно е повреден товарния „Хертфорд“. Последната жертва на минирането става риболовния траулер „Милимумул“ чак през март 1941 г.

Рандевуто на „Пасат“ и „Пингвин“ се осъществява по график и на 15-ти ноември двата кораба се срещат на уговорените координати след като са спазвали пълна радиотишина по време на цялата операция по полагането на мините. Бойният път на „Пасат“ приключва, върнато му е оригиналното име, а още 20 норвежци се присъединяват доброволно към екипажа му на германска служба. Новата задача на „Сторстрад“ е да служи като разузнавателен кораб за „Пингвин“. На 17 ноември е засечен големият товарен кораб „Нюшера“, който за разлика от предходните британски съдове се подчинява без съпротива на заповедите на Крюднер. Разнообразният му товар попълва припасите на двата немски рейдъра, 118 членният му екипаж е взет в плен след което той е изпратен на дъното на океана.

На 20-ти ноември на хоризонта е забелязан дим и новосглобеният Хайнкел е изпратен на разузнавателно-бойна задача – да провери какъв е кораба, да счупи, ако е възможно, радиомачтата му и да го бомбардира ако е необходимо. Самолетът не успява да повреди радиото при първия си нальот и пуска съобщение на палубата на кораба да спре движение и да не излъчва сигнал или ще бъде бомбардиран. Командата не е изпълнена и разпознатия като „Маймоа“ фрейтър започва да предава, че е атакуван по въздух. Вторият нальот на Хайнкела е успешен и радиомачтата е прекършена, но самолета получава и няколко дупки по фюзелажа си от картечна и пушечна

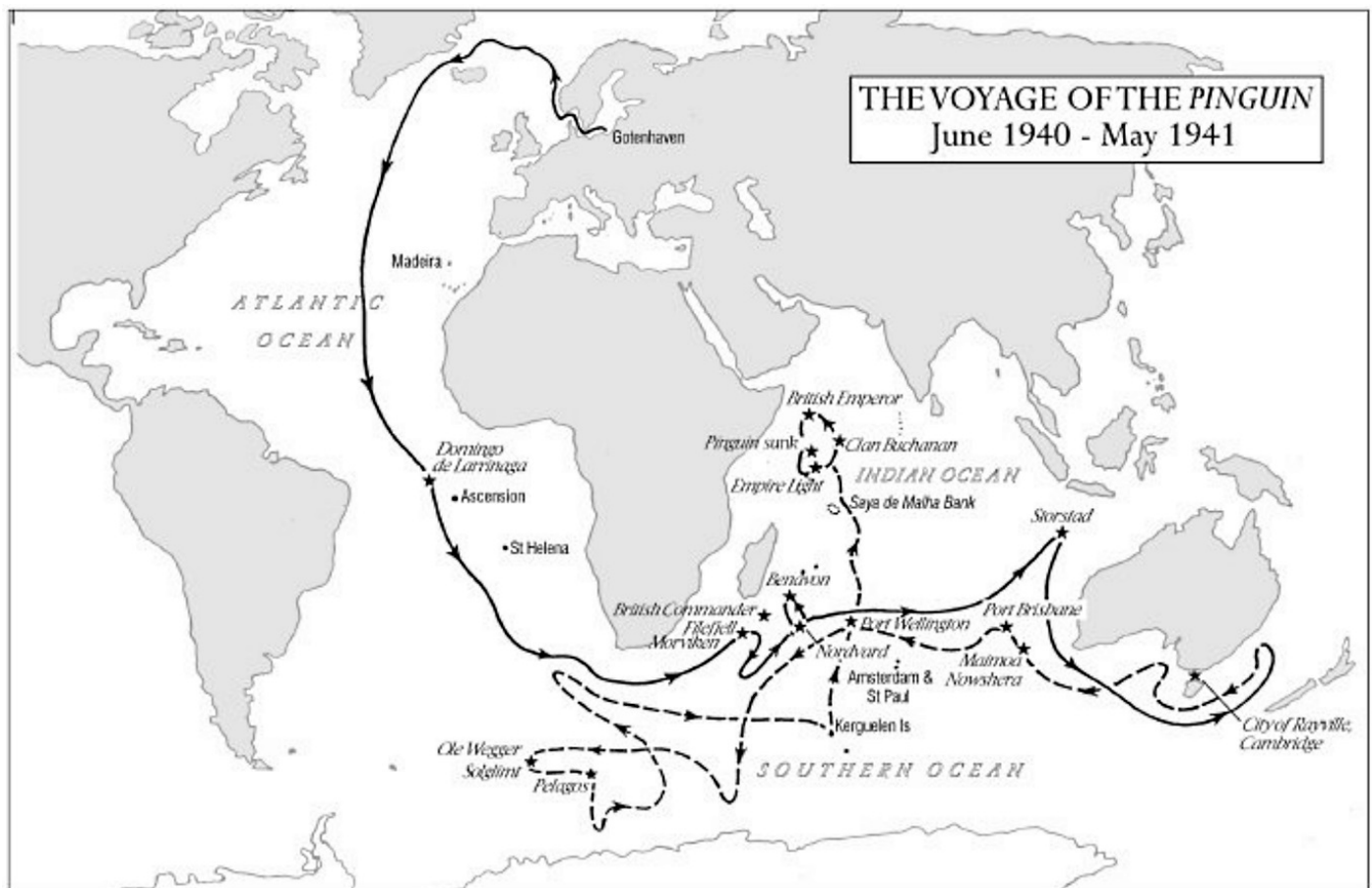
стрелба и е принуден да се приводни. Ситуацията става напрегната тъй като екипажа на „Маймоа“ може доста лесно да довърши пилотите. Дали те проявяват милост или са изплашени от приближаващия на максимална скорост с развети бойни знамена „Пингвин“ или комбинация от двете не е ясно, но пилотите са прибрани от спасителна лодка, а след два залпа от 150 мм оръдия, „Маймоа“ спира и се предава. Екипажът и от 87 човека е взет в плен и корабът е потопен. Повреденият Хайнкел е прибран на следващия ден на борда на „Пингвин“.

През това време „Сторстрад“ успешно изпълнява поставената му задача да разузнава и открива товарния „Порт Брисбейн“, който се предава без съпротива, но 27 моряци от 87 членния му екипаж решават да пробват късмета си в мрака и напускат кораба с моторна лодка, докато „Пингвин“ е все още далеч. Бегълците не са открити и вместо да се губи излишно време в търсенето им, рейдърите продължават нататък след като торпилират „Порт Брисбейн“.

На 28 ноември „Сторстрад“ отново намира цел. „Пингвин“ прилага нова тактика – приближава се на една миля до противника и открива огън без предупреждение унищожавайки радио кулата при което загива радиста, а капитана е смъртоносно ранен. Причината за това действие е наличието на 6 инчови оръдия на разпознатия като „Порт Уелингтън“ кораб (близък на „Порт Брисбейн“). От 87 членния му екипаж 81 попадат в плен след което фрейтъра е довършен.

Откриването на „Порт Уелингтън“ е последната бойна мисия на „Сторстрад“. „Пингвин“ сигнализира на командването на Кригсмарине, че изпраща норвежкия танкер към Европа заедно с 405 пленници взети

до момента. От танкера на рейдъра са прехвърлени още 3,000 тона дизел и е му е наредено да снабди с гориво по пътя си на връщане още три спомагателни крайцера „Атлантис“, „Орион“ и „Комет“. Първият от тях „Атлантис“ се среща в Индийския океан със „Сторстрад“ на 8 декември.

Маршрутът на „Пингвин“

На 17 декември „Пингвин“ поема към най-успешната част от мисията си. Командването подава информация, че норвежките кораби-фабрики „Оле Вегнер“, „Торсхаммер“, „Харпун“, „Пелагос“ и „Вестфийорд“ заедно с прилежащите към тях китоловни кораби се намират в близост до о. Южна Джорджия. Крюднер е информиран допълнително, че „Оле Вегнер“ е на път към „Пелагос“ за трансфер на гориво. Немският капитан решава, че най-подходящия момент за атака би бил именно

при прехвърлянето на горивото, защото двата кораба не биха могли да се разделят в различни посоки при опит за бягство. Планът е осуетен поради пристигането на норвежки танкер който се закача към „Оле Вегнер“ на 14 януари 1941 г. Крюднер решава все пак да изпълни замисъла си и да остави „Пелагос“ за после. Той се приближава на скорост, дава обичайните нареждания и типично за норвежките съдове исканията му са срещнати с подчинение. Не само това, а на норвежците е предложено да продължат китоловната си мисия, но в служба на Германия, като за труда им ще бъде заплатено. Те с охота приемат наред с четири от китоловните кораби на „Оле Вегнер“. Другите три бягат.

На 14-ти януари и „Пелагос“ постъпва на германска служба заедно с всичките си 7 китоловци след като „Пингвин“ го изненадва в гъста мъгла приближавайки се на едва 200 метра от него преди да бъде забелязан. Останалите кораби-фабрики и китоловци успяват да се разпръснат преди да бъдат открити, но дори и без тях мисията е голям успех. Пленени са 36,000 тона товар на стойност 4 мил. долара (по тогавашен курс), 10,000 тона гориво и 14 кораба от които 12 акостират в Бордо между 11-ти и 20-ти март 1941 г. (два китоловеца са засечени от британски патрул и потопени от немските си екипажи, които след това попадат в английски плен). През това време между 13-ти и 25-ти март „Пингвин“ се среща със спомагателните крайцери „Комет“ и „Корморан“ и снабдителния „Адютант“ близо до френския остров Кергелен от които получава морски мини и нов самолет Арадо Ar-196. Рейдът на „Пингвин“ продължава около Сейшелите в компанията на другите три немски съда без особен успех в продължение на близо месец, когато на 25 април „Адютант“ забелязва големия товарен кораб „Имперска светлина“. Крюднер е информиран за местоположението и

курса на английския кораб и поема на прехват, застигайки го скоро. Отново е открита стрелба без предупреждение, като само един залп е достатъчен „Имперска светлина“ да спре и да се предаде заедно с целия си екипаж. Понесените повреди не позволяват кораба да бъде пленен и отправен към Бордо поради което е потопен.

На 27 април „Пингвин“ преследва неидентифициран товарен кораб в продължение на 5 часа докато на хоризонта не се появява нова цел. Упоритият беглец е оставен да се измъкне, а Крюднер пресича курса на появилия се в неподходящо време „Клан Бюканан“ натоварен със над 7,000 тона въоръжение и екипировка от САЩ. Отново само с един залп товарния кораб е обезвреден почти напълно – резервната радиомачта дава слаб SOS сигнал, но и отново понесените щети са прекалено големи за да може да бъде изпратен в плен. 110 членния му екипаж е взет в плен и „Клан Бюканан“ е потопен.

Слабият SOS на „Клан Бюканан“ за лош късмет на „Пингвин“ е прихванат от две радио станции на Кралския флот в следствие на което са мобилизирани значителни сили в Южния Атлантис и Индийския океан с цел да унищожат немския рейдър. Нищо не подозиращият „Пингвин“ продължава през това време да търси нови цели. На 7 май е засечен танкерът „Британски император“, който отказва да се подчини на заповедите да спре и започва да излъчва SOS сигнал, който е толкова силен, че е засечен чак в Берлин. Първият залп на „Пингвин“ пропуска умишлено британския кораб с надеждата да го принуди да се предаде за да бъде използван за помощен минен заградител подобно на „Сторстад“. Продължаващият силен SOS обаче принуждава Крюднер да стреля точно по целта и вторият залп разбива мостика, палубата и

руля на танкера и той започва да се върти безпомощно в кръг горейки, докато екипажа му скача във водата. „Пингвин“ изпраща спасителна лодка да прибере оцелелите, но упорития „Британски император“ продължава да излъчва SOS. Третият залп слага край на това. След като оцелелите са прибрани „Пингвин“ изстрелва торпедо за да довърши танкера. То обаче дефектира и се завърта в кръг подобно на „Британски император“ минавайки едва на 20 м. от „Пингвин“. Изстреляното второ торпедо пропуска кръжещата си цел. Чак третото се забива по средата на танкера и го праща на дъното превръщайки „Британски император“ в последния потопен от Крюднер кораб.

На следващия ден британския крайцер „Корнуоу“ правилно преценява курса на „Пингвин“ предвид прехванатия SOS сигнал от „Британски император“ и го засича. „Пингвин“, маскиран като норвежкия товарен кораб „Тамерлан“ веднага променя курса си и с максимална скорост се опитва да се отдалечи. „Корнуоу“ пуска разузнавателен самолет Уолърс да провери мнимия „норвежец“. Разпознавателната книга със силуети на англичаните не им помага, защото профила на „Пингвин“ отговаря на този на „Тамерлан“, но подозрителните британци не се отказват и „Корнуоу“ бързо започва да приближава „Пингвин“. Започва диалог между двата кораба, като „норвежците“ обявяват, че са били нападнати от германците, но измамата не минава, защото по данните, притежавани от англичаните, „Тамерлан“ не би трябвало да е в тази част на океана. Британците нареждат на „Пингвин“ да спре и дават два предупредителни залпа. Крюднер нарежда на моряците си да заемат бойните си постове и привидно застава на позиция подчиняваща се на заповедта на „Корнлоу“ без да разкрива въоръжението си.

В 17:14 ч. на 8-ми май 1941 г., на разстояние 8,000 м, Крюднер нарежда бойният флаг да се вдигне, завива рязко ляво на борд, разкрива въоръжението си и дава залп с 5 от 150 мм си оръдия, удряйки изненадания „Корнлоу“ и повреждайки системата му за огневи контрол на основното му въоръжение и предизвиква малък пожар. Англичаните бързо се оттеглят извън обхват и започват ремонтна работа. Скоро контролът на оръдейните кули е възстановен и „Корнлоу“ дава точен залп по „Пингвин“ поразявайки предната мачта. Рейдърът няма шанс срещу бойния кораб. Крюднер дава нареждане пленниците да бъдат освободени, „Пингвин“ да се минира и всички да напуснат кораба. След тази заповед втори точен залп от „Корнлоу“ поразява мостика и убива германския капитан. Последват още точни попадения от британска страна. Пет от тях попадат в минния товарен отсек на „Пингвин“, възпламенявайки 130 мини, който го пръсват на парчета за секунди. През 27 минутното сражение „Пингвин“ изстрелва 200 снаряда, а „Корнлоу“ 138. От оригиналния екипаж на немския рейдър на борда му се намират около 300 от 400 човека, останалите са изпратени с пленените норвежки китоловци към Франция, от които оцеляват 60 моряци. От 238 пленници спасените са едва 15. Рейдът на „Пингвин“ продължава 315 дни през които той изминава над 59 хиляди морски мили. През цялото това време той потапя или пленява 28 кораба с тонаж 136,642т, 52,000 от които са изпратени обратно в Германия. Мини положени от „Пингвин“ и „Пасат“ потапят още 18068 тонаж. Щетите нанесени от „Пингвин“ са за всичко 154,710т, което го прави най-успешния морски рейдър на войната.

Литература:

- *Brennecke, H J (1954). Ghost Cruiser HK33.*
- *Duffy, James P (2005). Hitler's Secret Pirate Fleet: The Deadliest Ships of World War II. University of Nebraska Press*
- *Muggenthaler, August Karl (1977). German Raiders of World War II*
- *Roskill, Stephen (1954). The War at Sea 1939–1945. I.*
- *Schmalenbach, Paul (1977). German Raiders 1895–1945*
- *Talbot-Booth, E.C. (1940) [1936]. Merchant Ships. London: Marston & Co.*

Българският доброволчески корпус към Националното правителство във Виена (септември 1944 – април 1945)

Явор Генов

В началото на месец септември 1944 г. България е изправена пред прецедент в своята история. До 1944 г. Царство България не участва във военни действия, запазва дипломатически отношения със СССР и дори прави опити да излезе от Втората световна война. Въпреки това на 5 септември Съветският съюз обявява война на България. Само четири дни по-късно на 9 септември 1944 г. Отечествения фронт и Червената армия установяват новата власт. С оглед на вече започналите репресии, пред българския политически елит съществуват две възможности: да остане и да (опита да) участва в изграждането на новия режим (важи за тези, които няма да бъдат убити със/без съд и присъда) или да емигрира. Именно от редиците на българската политическа емиграция се заражда и прецедентът, за когото Ви споменах в началото – Българското емигрантско правителство във Виена (нарично още Българско национално правителство), а малко по-късно и Българския доброволчески корпус.

Поради ред причини периодът 1944–1945 г. е изпъстрен с множество събития, които остават не добре изследвани, а понякога дори фалшифицирани и преекспонирани. Към тези събития можем да

причислим създаването на Българското национално правителство във Виена, което съществува от септември 1944 до април 1945 г. И докато за правителството във Виена има сравнително богат извор и историографски материал, то за Българския доброволчески корпус това далеч не е така. Причините за множеството неизвестни около историята на Българския доброволчески корпус са до голяма степен политически. По време на съществуването на Националното правителство, отечественофронтовският режим в България всячески се опитва да потули неговото съществуване. Правителството на ОФ иска да ликвидира възможностите на Националното правителство да спечели симпатизанти в страната, чрез които да развие своята „антиреволюционна“ и подривна дейност. След края на войната част от хората подкрепящи Националното правителство се завръщат в България – те са подложени на репресии и са изправени пред Народния съд. В наши дни голяма част от техните показания пред съда са използвани като исторически извори. Но не бива да се забравя, че тези показания подлежат на сериозно съмнение, тъй като са дадени под заплахата за личната свобода и живота на подсъдимите. В същото време в България следвоенната пропаганда празнува разгрома над „фашизма“, за история е твърде рано – първо трябва да бъдат наказани виновниците. За добро или зло след Втората световна война, Австрия остава извън Източния блок и така марксистко-ленинската историография губи възможността да се запознае с Националното правителство във Виена „на терен“.

В наши дни ситуацията е доста по-различна. Източниците, които могат да ни дадат нова информация и един по-обективен поглед върху Националното правителство във Виена и Доброволческия корпус, са спомените и биографиите на дейците на българската политическа

емиграция. А също така и изследванията на западните историци, посветени на Втората световна война. Но това не означава, че новите източници не трябва да бъдат поставяни под съмнение и обстойно проверявани. Пример за това е статията на Михаил Кожемякин „Българска бронеизстребителна дружина във Waffen SS“, която излиза през 1998 г. в сайта генштаб.ру¹. Тя предизвиква небивал интерес в България със своите „сензационни открития“. На пръв поглед тя изглежда изключително впечатляващо описание на сформирането, въоръжението и бойния път на българската „дружина“ в редиците на Вафен СС². Но при проверка на фактите, трудът не издържа критика и скоро става ясно, че той е откровена фалшификация и има художествена, но не и историческа стойност. Полемиката около статията на М. Кожемякин достига такава степен, че авторът е принуден да публикува извинение, което завършва със следните думи: **„Като автор аз признавам, че моята статия „Българска бронеизстребителна дружина във Waffen SS“... не отговаря на историческата истина и не може да се схваща за историческо изследование“**³. За съжаление въпросната статия и до ден днешен фигурира като източник в множество публикации за Доброволческия корпус в интернет и хвърля сянката на заблудението върху читателите.

Именно поради множеството неясноти, оскъдната информация и наличието на фалшификация проявих интерес към настоящата тема. В моето изложение ще направя опит посредством съпоставка и анализ на трудовете на марксистко-ленинската историография, западната политическа емиграция, /съвременни исторически изследвания от наши/ и чуждестранни автори да бъде хвърлена светлина върху историята на Българския доброволчески корпус и Националното

правителство във Виена в периода септември 1944 – април 1945 г. Или с други думи посредством използване на максимален брой исторически трудове да опитам да създам възможно най-обобщено изложение на достоверната информация за посочения исторически период.

Българското национално правителство във Виена

Българското национално правителство във Виена е формирано на 9 септември 1944 г. За негово седалище е избран хотел „Империял“. За точността на датировката съдим от изданието на германския националсоциалистически орган *Volkischer Beobachter* (Народен наблюдател) от 16/17 септември 1944 г., в който е поместена публикация за събитието⁴.

Хотел Империял

Създаването на емигрантско правителство е прецедент в българската, но не и в световната история. През Втората световна война правителствата в изгнание само в Европа са множество. В Лондон в различни етапи от войната се разполагат правителствата на Полша, Чехословакия, Норвегия, Белгия, Холандия, Франция, Югославия, Гърция и т.н.

Съставът на Българското правителство във Виена не е особено голям, но за сметка на това е изпъстрен с интересни личности от българския общественополитически живот:

Министър-председател – проф. Александър Цанков (Снимка ЦАНКОВ) – бивш министър-председател (1923-1926 г.), председател на XXI и XXII Народно събрание (1926-1930 г.), министър на народното просвещение (1930-1931 г.). Избиран за народен представител в пет парламента (1923, 1927, 1931, 1938, 1939 година). Доцент от 1911 г., а от 1916 г. професор по политическа икономика в Софийския университет. Създава и ръководи партията Народно социално движение през 30-те и началото на 40-те години на XX в.

Министър на вътрешните работи и войната – проф. Асен Кантарджиев – водач на Ратничество за напредъка на българщината (РНБ). Завършва агрономство в Бон, Германия, стипендиант на фондация „Рокфелер“, специализира в Швейцария и Германия. Става професор на 33 години. Влиза в обществено-политическия живот от началото на 30-те години на XX век. Най-младият министър в правителството.

Министър на външните работи и финансите – Асен Цанков – един от видните представители на т.нар. „широки социалисти“ в България. Няколко пъти е избран в Народното събрание, член на ЦК на Българската работническа социалдемократическа партия (широки социалисти) до 1927 г. През 1934 г. става част от Народно социалното движение, водено от неговия брат. Асен Цанков е виден столичен адвокат и се ползва с много добро име сред българската общественост.

Министър на труда и трудовата повинност – полковник от Генералния щаб Иван Рогозаров – участва в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война. Два пъти е награждаван с орден „За храброст“. Началник щаб в Трудовите войски. Следва медицина в България, но не завършва, тъй като предпочита военната служба. Завършва Военното училище в София. Във Виена се изявява като представител на Съюз на българските национални легиони (СБНЛ) – най-популярната младежка националистическа организация през 30-те години.

Министър на просветата и пропагандата – Христо Статев Попов – (по известен с имената си Христо Статев) политически и обществен деец, министър на земеделието през 1931 г. Избран за народен представител четири пъти. Автор на книги и деен публицист по време на войната. Съмишленик е на Ал. Цанков и Народно социалното движение.⁵

През октомври 1944 г. като министър без портфейл е включен и **полк. Никола Костов** – началник на разузнавателното управление към Министерство на войната в София, възпитаник на Френската

генералщабна академия и съвипускник на ген. Дьо Гол. Функциите му в правителството остават неясни и доста спорни.⁶

Кантарджиев, Цанков и Рогозаров

Една от първите задачи на Българското национално правителство е да установи дипломатически отношения с възможно най-много страни, с което да потвърди и претенциите си за легитимност. За съжаление в условията на война, която се развива зле за Оста, това е доста тежка задача. Правителството във Виена установява отношения единствено със страните от Тристранния пакт и техните емигрантски правителства, като изключение прави само Япония. От неутралните страни в Европа единствено Испания установява отношения с правителството на Ал. Цанков. Другата неприятна новина за Националното правителство е, че голяма част от българските посланици в Европа, заварени от

правителството на ОФ остават на служба (макар и за кратко), много от тях напускат постовете си, малцина се завръщат в България, но никой не минава на страната на българското правителство във Виена. Така основните дипломатически отношения на правителството на Александър Цанков остават с Берлин.

Най-важната задача на правителството във Виена е да осигури защита и помощ от всякакво естество на българите в Третия райх. Не бива да забравяме, че след 9-и септември, България се включва активно във войната срещу Оста. Така всички български поданици се превръщат в заплаха за германското правителство. Българите, намиращи се на територията на страните от Оста, попадат в доста сложна ситуация. Като поданици на вражеска страна те подлежат в най-добрия случай на интерниране в лагер. Подложени са на строги санкции, придвижването им е контролирано, лишени са от средствата за съществуване и работата си, тъй като отношенията им с банки и фирми са прекратени до приключване на войната. За военните чинове ситуацията е още по-неприятна, тъй като те автоматично попадат в графата военнопленници.⁷ Според данни, обобщени от Българското национално правителство през есента на 1944 г., на територията на Германия пребивават 35 000 български поданици.⁸ Според проф. Никола Алтънков с оглед на продължаващите военни действия и масовото преселване на хора от страните, окупирани от СССР на запад, е по-вероятно българите емигранти да са повече.

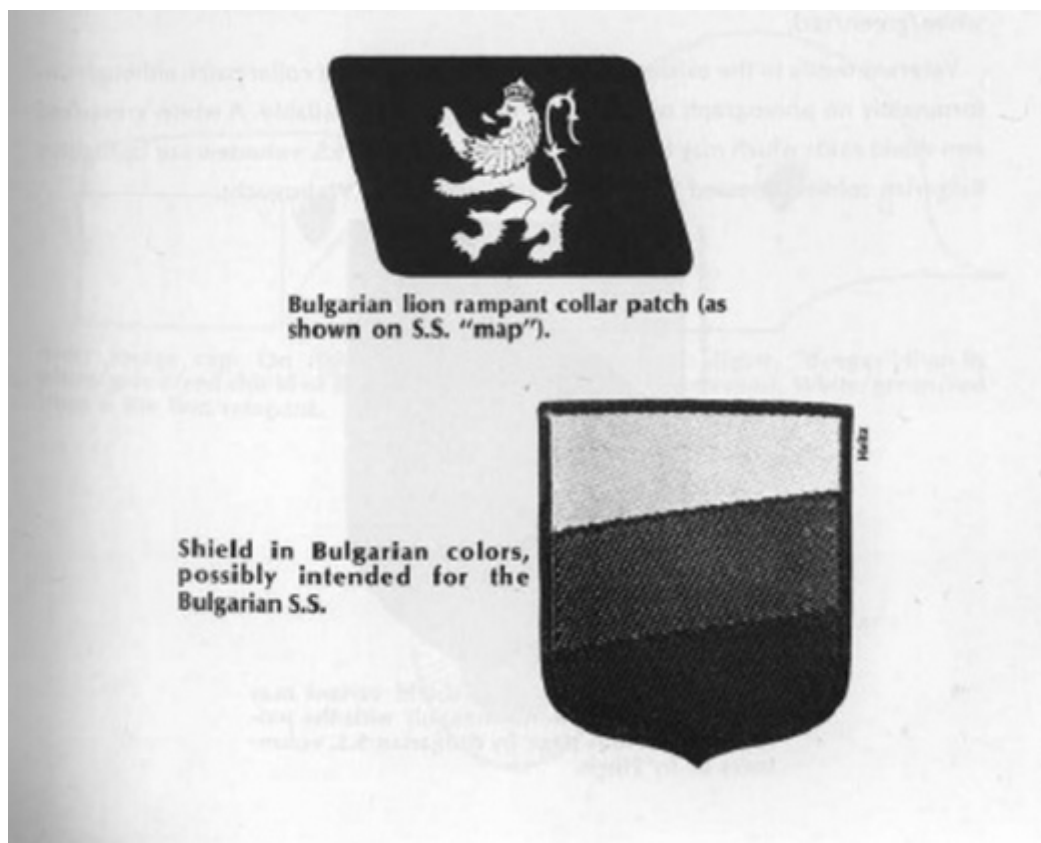
Усилията, които полага Българското национално правителство във Виена посредством своите консулства на територията на Третия райх, се оказват изключително плодотворни. С разрешение на немското правителство, вътрешното министерство започва да снабдява

българите в Третия райх с нов вид документ за самоличност наречен „**Pass-Erztatz**”. Чрез него българските емигранти могат да се легитимират пред германските служби, да бъдат наемани на работа, да си търсят свободно квартири, да получават купони за храна. Документът се оказва особено полезен след края на войната, тъй като служи успешно за легитимация и пред властите в английската и американската окупационна зона. Дейността на правителството във Виена не се изчерпва само с издаването на документи. То подпомага новодошлите българи бързо и лесно да намерят работа, квартира, да се сдобият с купони за храна или да получат информация за свои близки, посредници между българите и германските власти. Помощта на правителството се оказва от изключително значение с оглед на факта, че германското правителство изисква от емигрантите или да работят, или да воюват за райха. Това се потвърждава и от обръщение на проф. Асен Кантарджиев към българите в Германия, излъчено по радио „Донау”: *„...всеки българин в Германия, без разлика кой е, какъв е и защо е дошъл, трябва или да работи, или да воюва...Това положение трябва да бъде на всеки му ясно и с оглед тъкмо на него трябва всеки да размисли, да реши и да се определи.”*⁹

Освен че оказва огромна помощ на българската емиграция, правителството на Александър Цанков развива пропагандна, антикомунистическа дейност. Но паралелно с всичко останало големи усилия са съсредоточени към създаването на военна част – Български националноосвободителни войски (или както ще го наричаме често в изложението Български доброволчески корпус).

Българският доброволчески корпус

Изследването на Българския доброволчески корпус е една нелека и изпълнена с трудности задача. Това се дължи на факта, че информацията е оскъдна и в нишите на нейната липса често се настаняват фалшификации и непотвърдени факти.

Български трицвет и предполагаема СС инсигния на Доброволческия корпус¹⁰

Първият проблем, с който се сблъсква всеки интересуващ се от Доброволческия корпус, е неговото наименование. В различните исторически трудове фигурират най-различни наименования на българските доброволци към правителството във Виена. На немски език се срещат три разновидности – ***Bulgarisches Freiwilligenkorps***

(Български доброволчески корпус), **Waffen-Grenadier Regiment der SS (bulgarisches Nr. 1)** (Пехотен полк от Вафен СС, български номер 1), **SS Panzer Zerstorer Regiment (bulgarisches)** (СС противотанков полк (български)).¹¹ В българската историография наименованията са още повече и още по-объркващи – Български доброволчески корпус, Български националноосвободителни войски¹², Бронеизстребителна легия, Цанковият корпус. В интернет се срещат и някои разновидности на горните имена, често използвани без да бъде вникнато в тяхната същност за това е нужно да бъдат направени някои разяснения.

Според Дейвид Литълджон, плановете на Хайнрих Химлер за създаване на български доброволчески корпус към Вафен СС датират още от 1942 г. Твърдението може да се смята за достоверно, тъй като е потвърдено и в книгата „Корона от тръни“ (Стефан Груев). Действително, през 1942 г. към Н.В. Цар Борис III са отправени предложения за участието на български войски на Източния фронт. Исканията са отхвърлени „вежливо, но с достатъчна твърдост“. Естествено не става ясно дали в случая става дума за участието на българската армия или за доброволци, които да бъдат под командването на Вафен СС. След създаването на Българското национално правителство, темата за Български доброволчески корпус отново е на дневен ред. В четвърти том на поредицата „Чуждестранните легиони на Третия райх“ („Foreign Legions of the Third reich“), Д. Литълджон посочва, че в плановете на Х. Химлер наименованието на корпуса е **Waffen-Grenadier Regiment der SS (bulgarisches Nr. 1)**, а през април 1945 г. е оборудван с противотанково снаряжение и получава името **SS Panzer Zerstorer Regiment (bulgarisches)**.¹³ Последното наименование е потвърдено и от Крис Бишъп (Chris Bishop) в книгата му „СС: Чуждестранните

дивизии на Хитлер: Чуждестранни доброволци във Вафен СС 1941-1945”¹⁴.

По-различни са вижданията на Н. Алтънков по отношение на наименованието на военното формирование към Националното правителство. В книгата си „Кой победи? Националното правителство във Виена (септември 1944 – април 1945 година)”, Алтънков предпочита да използва наименованието Български доброволчески корпус (***Bulgarishes Freiwilligenkorps***). До това свое заключение той достига като се позовава на документ от съставения бюджет на Националното правителство във Виена, в който формированието е посочено с това наименование.¹⁵ Алтънков уточнява, че по-късно се появява наименованието „Български националноосвободителни войски” като по-точно и официално название. Но въпреки това като популярно название сред българите около Националното правителство на Ал. Цанков остава Български доброволчески корпус. Поради тази причина и аз реших да се придържам към българското наименование на Доброволческия корпус.

Дьолерсхайм (Австрия) – селото край, което е разположен
Българският доброволчески корпус (снимка от 1935 г.)

Неяснотите около наименованието на Доброволческия корпус пораждат и още една несигурност при неговото проучване. Според някои публикации в Интернет, Доброволческият корпус и Българският гренадирски полк към Вафен СС са посочвани като отделни бойни формирования. За това объркване отново сериозен принос има и статията на Михаил Кожемякин. В нея, той посочва единствено СС полкове, това навежда на мисълта, че Доброволческият корпус е съвсем различно формирование. Поради оскъдността на източниците, тук бих си позволил да не се съглася с това твърдение, изхождайки от някои логически последователности.

Нужно е да се изясни, че Българското национално правителство във Виена разчита на издръжката на Третия райх. Това е уредено между двете правителства чрез спогодба. Според нея, средствата

изразходвани за заплати и поддръжка на Българското правителство ще бъдат намалявани от германския дълг към България, т.е. Германия признава номинално дълга си към България и започва да го погасява. Така достойнството и независимостта на българската страна е запазено, поне „на хартия”.¹⁶ От изложеното достигахме до извода, че Българското правителство няма възможност да организира, въоръжи и издържа материално собствен Доброволчески корпус или „Цанков корпус”, а в същото време германското правителство да рекрутира отделно българи в Германия за българската Вафен СС дивизия. Подобно развитие на събитията е абсолютно нелогично и дори невъзможно. Германия не може да си позволи подобно разхищение на време и ресурси през есента на 1944 г. Още повече, че българските доброволци не са толкова много, че да бъдат разпределени в две формирования. Тази теза е защитена доста добре и в статията „Полк. Иван Рогозаров и Доброволческият корпус – истина, митология и фалшификация” публикувана в сайта „Един завет”.¹⁷ Основната цел пред това изложение е да отсее истината от фалшификациите за живота на полк. Рогозаров. В заключение може да се твърди, че – Българският доброволчески корпус е военно формирование към Българското национално правителство, който е под командването на Вафен СС (тъй като към Вафен СС се причисляват всички доброволчески военни формирования на територията на Третия райх).

Първото известие или намерение за създаването на Български доброволчески корпус датира от 16 септември 1944 г. На този ден от Оперативния щаб на Вермахта излиза заповед, подписана от Адолф

Хитлер: „...Фюрерът заповяда да се оползотвори и да се използва пропагандно всяка възможност за образуване на „Българска освободителна армия“.¹⁸ За да спечели доверието на германското правителство Александър Цанков и останалите министри от правителството започват кампания за набиране на доброволци. Те посещават големите градове и призовават българите да се запишат в корпуса. Обект на призивите са и пленените от германската армия български войници, които наброяват около 1,200 души сред, които 100-150 офицери и подофицери.¹⁹ Ето какво пише Мито Исусов за пропагандната кампания на Българско национално правителство: *„На 3 октомври 1944 г. в Берлин беше устроен митинг, който присъствуваха повече от 1000 български работници и студенти. В речта си Цанков разкритикува остро правителството на Ив. Багрянов и неговите приемници, които били дали път на „болшевишкото обкръжение“, и призова студентите и работниците да се обединят около „националното правителство“.*²⁰

Месец по-късно Българското национално правителство издава позив към българите в Германия. Този път той директно ги призовава да се присъединят към Българския доброволчески корпус: *„В ход е формирането на български доброволчески корпус. Постъпете масово в неговите редове, които ви очакват. Покажете се достойни потомци на нашите прадеди, деди и бащи, които така всеотдайно и многократно очертаваха с кръвта си границите на велика и обединена България и устояваха свободата ѝ“.*²¹

Проф. Асен Кантарджиев -
основател на организация
Ратничество за напредъка на
Българщината (Р.Н.Б)

Кампанията за набиране на доброволци за Българския корпус изкарва на преден план някои разногласия и противоречия в редиците на Националното правителство. През есента на 1944 г., опитни политици като Александър Цанков, проф. Асен Кантарджиев и други са наясно, че войната далеч не се развива добре за Германия и нейните съюзници. Изгледите за постигането на „крайната победа“ изглеждат все по-утопични. В такъв момент е повече от нормално чувството за самосъхранение да надделява над симпатиите на българското правителство към Германия. Това проличава особено ясно и при

набирането на доброволци. Според сведения на бивши корпусници пред съда в София, Националното правителство опитва умишлено да забави процедурата по набиране на доброволци. Зад маската на призивите за присъединяване, членове и сътрудници на Националното правителство съветват свои близки и познати в лични разговори да не прибързват със записването. Носят се слухове, че има десетки вече попълнени и подписани декларации, които са „изгубени“ умишлено. Точно заради този проблем през октомври 1944 г. възникват разногласия между полк. Рогозаров и проф. Кантарджиев. Последният е обвинен от Рогозаров в умишлено унищожаване на постъпили доброволчески декларации. В крайна сметка, Кантарджиев се отказва от поста министър на войната и остава в правителството като министър на вътрешните работи (първоначално съвместява двата поста). Овакантият пост е временно поет от проф. Ал. Цанков, а през декември 1944 г. е зает от полк. Рогозаров.²²

Въпреки разногласията, кампанията за набиране на доброволци е успешна. С мобилизацията на българите се заема и администрацията на Вафен СС. Българският доброволчески корпус се разполага в село Дьолерсхайм, Австрия. То се намира на 110 км. северозападно от Виена в провинция Долна Австрия, област Валдфиртел (в наши дни). След Аншлуса²³ през 1938 г. Дьолерсхайм, Цветл, Аленщайг и няколко други съседни села са евакуирани и районът е превърнат в „полигон за военно обучение“ (Truppenuebungsplatz). Лагерът Дьолерсхайм е с капацитет от 2000 души, площта му е около 10 кв. км. Войниците са настанени в един от няколко комплекса бараки и са разположени по 6-7 души в стая. Офицерските бараки се намират на около 600 м разстояние, разполагали са със собствена трапезария – в тях са настанени около 35 офицери.²⁴

полк. Иван Рогозаров

Сведения за приблизителната численост на корпуса получаваме от докладна записка на райхсфюрера на СС Х. Химлер за хода на формиране на Българския доброволчески корпус:

„Берлин – Грюневалд, 22 ноември 1944 г.

Райхсфюрер, заповяданото формиране на българско доброволческо съединение е в ход. Вербуването се провежда от Българското националното правителство. Както министър-председателят Цанков, така и министърът на труда Рогозаров говориха по радиото и пред български работници и студенти в много градове; за тази цел им бе предоставена възможност да посетят военнопленнически лагери; включително и печатът. Обещах и оказвам на българските органи най-широка подкрепа. Попълващите служби и резервната инспекция на СС за Югоизтока във Виена започнаха освидетелстванията. Досега за доброволци се обявиха 25 офицери, 56 подофицери и кръгло 500 войници. Всекидневно постъпват нови заявления. Моите служби поддържат тясна връзка с Българското национално правителство. Главното оперативно управление на СС предостави на разположение учебния полигон Дьоолерсхайм с 2000 места; за командир на подготовката е определен носителят на „Рицарски кръст“ щандартерфюрер от СС Анхалт и засега е разпредено формирането на един брониран полк – щаб, щабна рота, два батальона и инженерна рота. Започна преквалификацията на българските офицери и подофицери.

Обергрупенфюрер от СС (Не се чете)”²⁵

Хайрих Химлер – главнокомандващ
на Вафен СС

Цифрите, определящи числеността на Българския доброволчески корпус към ноември 1944 г., са потвърдени и от Д. Литълджон. Той също така споменава, че по-късно към корпуса се присъединяват и младежи от организацията „Бранник“, които са студенти в Германия²⁶. Ясно е, че тези цифри не могат да бъдат приемани с абсолютна точност, но те дават една реална и обективна представа за числеността на Доброволческия корпус. В публикации на други западни историци, посветени на Вафен СС, можем също да открием кратка информация за Българския доброволчески корпус и неговата численост. В 80-ти брой

на американското списание „Siegrunen“ (в превод Зиг руни), което е съсредоточено в изследването на Вафен СС, авторът Ричард Ландвер посочва, че българите участвали във Вафен СС не наброяват повече от 800 души – разпределени между Българския доброволчески корпус и частта СС-Ягдвербанд Югоизток, която е под командването на Ото Скорцени и участва предимно в подривни дейности в тила на противника. Ландвер уточнява, че към ноември 1944 г., Българският доброволчески корпус наброява 586 души.²⁷ Така посочената численост съвпада и с приблизителните данни посочени от Тери Голдсуърти в книгата му „Войните на Валхала: История на Вафен СС на Източния фронт 1941-1945“²⁸

Друга справка, от която можем да разберем приблизителната численост на Доброволческия корпус, се съдържа в писмо от Дирекцията на народната милиция до министъра на правосъдието, изпратено на 17 октомври 1945 г. В него се съобщава *„за пристигнали до сега 438 членове на Корпуса: 1 майор, 1 поручик, 4 подпоручици, 9 фелдфебели, 23 подофицери, 4 ефрейтори, 365 редници, 26 парашутисти, 3 чиновници в правителството на Александър Цанков, 1 говорител на Радио „Донау“ и 1 студент агитатор на Корпуса.“*²⁹

Нужно е да вземем предвид, че към този момент все още продължават да се прибират към България участници в Националното правителство и Доброволческия корпус и най-вероятно бройката, посочена тук не е изчерпателна. От друга страна, както знаем част от участниците и сътрудниците на „Цанковото правителство“ не се завръщат в България.

От изложеното до тук няма как да определим числеността на Българския доброволчески корпус с абсолютна точност. Но можем да

обобщим неговите приблизителни измерения в два периода. Към края на 1944 г. корпусът наброява между 600-800 души, а към края на април 1945 г. (когато приключва и съществуването му) той достига до 1,000-1,500 души³⁰

Друга интересна, но изпълнена с неясноти тема се отнася до командния състав на Доброволческия корпус. В статията „Полковник Иван Рогозаров и „Доброволческият корпус“ – истина, митология и фалшификация“ публикувана в сайта „Един завет“, са споменати следните командири – полк. Иван Рогозаров, майор Тодор Жеков, (син на ген. Никола Жеков), полк. Никола Костов и капитан Иван Иванов.³¹ В книгата си, Никола Алтънков добавя още две нови имена към ръководството на корпуса – поручик Петко Аврамов (отговорен за парашутния взвод) и майор Кирил Китанов (помощник командир на корпуса). В своето изследване, Крис Бишъп посочва като команден състав на Българския доброволчески корпус четири имена, от които само едно съвпада с посочените от българските автори – полк. Иван Рогозаров. Останалите трима според Бишъп са:

За да определим каква точно роля изпълняват Анхалт, Берлинг и Богосанов е нужно да се върнем към част от докладната записка за състоянието на Доброволческия корпус на Хайнрих Химлер от 22 октомври 1944 г., която посочихме по-рано в изложението: „...за **командир на подготовката** е определен носителът на „Рицарски кръст“ щандартерфюрер от СС Анхалт и засега е разпредено формирането на един брониран полк – щаб, щабна рота, два батальона и инженерна рота. Започна преквалификацията на българските офицери и подофицери.“ В книгата си Никола Алтънков посочва, че „Инструкторите [в Дьолерсхайм] са били германски офицери и

подофицери от кариерата, повечето освободени от фронтова служба като ранени или по възраст."³²

Гюнтер Ангалт

- Щандартенфюрер Гюнтер Анхалт (13 ноември 1944 г.)
- Оберфюрер Хайнц Бертлинг (1945 г.)
- Оберфюрер Богосанов (1945 г.)

Според Мито Исусов помощници на Гюнтер Анхалт в Дьолерсхайм са още – „майор Волф, поручик Клайст, капитан Велерхаус, капитан Лудендорф, подпоручик Цаинбах”³³ За съжаление, така посочени тези имена не изглеждат абсолютно достоверно. От своя страна, Недю

Недев се ограничава в посочването на имената на помощниците на Анхалт – в своята книга той споменава единствено полк. Волф.

Сглобявайки частиците полезна информация по темата от изследванията на изброените автори, можем да достигнем до някои изводи. Най-вероятно германските инструктори отговарят за подготовката на българските доброволци и за връзката между Вафен СС и българския команден състав на корпуса. Със сигурност можем да посочим, че командир на подготовката е щандартенфюрер Анхалт, а негов основен помощник е полк. Волф. Към останалите изброени имена можем да се отнесем с особено недоверие, тъй като те са споменати в единични изследвания и са само фамилни. Българските военни, посочени от Никола Алтънков и в статията от сайта „Един завет“ най-вероятно са командният състав на Доброволческия корпус.

Особен интерес предизвикват сведенията за лагера Дьолерсхайм. Според показанията на бивши корпусници пред съда в София – обстановката в лагера е мизерна, храната и дажбите са малки, а облеклото и оборудването недостатъчно и от лошо качество. Въпреки че са дадени пред съд и тяхната обективност подлежи на съмнение, показанията на корпусниците звучат логично. Нужно е да вземем предвид, че в края на 1944 и началото на 1945 г. оскъдицата се шири не само в Германия, но и в останалите страни в Европа, които са засегнати от войната. От друга страна, германската икономика е впрегната на предела на силите си, за да осигури изнемогващите военни сили на Източния фронт. При тези обстоятелства проблемите на Българския доброволчески корпус изглеждат до голяма степен незначителни за германското правителство.

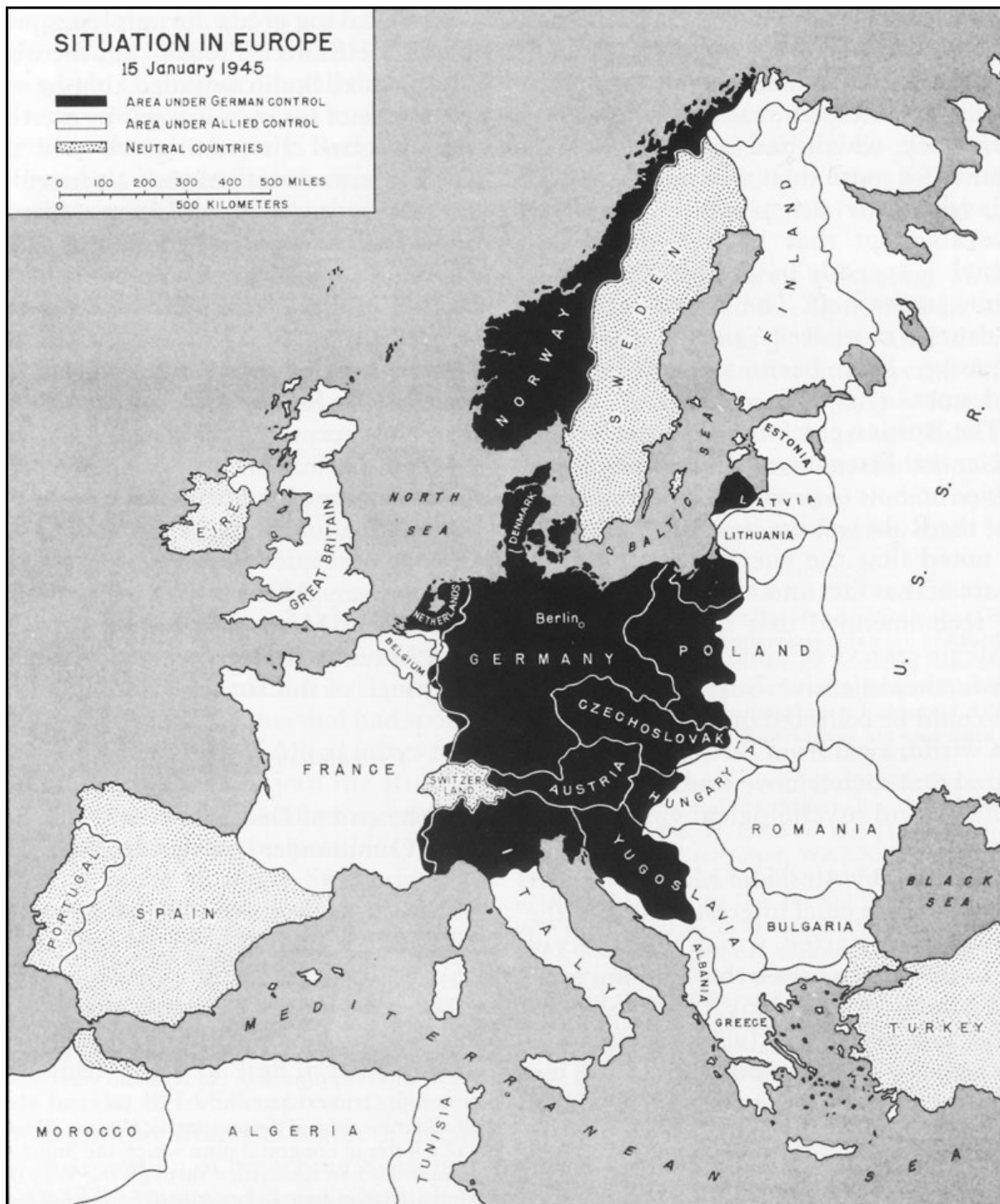
Неизяснен остава въпросът за униформите на Българския доброволчески корпус. Според Никола Алтънков е напълно логично българските доброволци да носят сиво-зелена униформа, както всички останали формирования на Вафен СС. Напълно потвърдени доказателства за вида и цвета на българските униформи все още няма. Според някои очевидци те са били сини, други казват, че са носили български униформи. Според Мито Исусов корпусниците са били облечени цивилно до Коледа, когато пристигат „нови войнишки дрехи от есесовски тип”.³⁴ В тази връзка е нужно да отбележим, че д-р Христо Попов, участник в корпуса, твърди, че сам си е зашил български трицвет на униформата и това не е било проблем за германците.³⁵ Единствените сведения за униформата на Доброволческия корпус са извлечени от Архив на МВР и представляват показания на корпусници изправени пред съда. Сведенията им относно униформите се разминават многократно и не могат да ни дадат достатъчна информация за абсолютно заключение. Най-вероятно това се дължи на факта, че опитвайки да смекчат вината си, подсъдимите не желаят да признаят, че са носили униформа на СС.

Въоръжението, с което разполага Българският доброволчески корпус не е особено разнообразно и впечатляващо, но за сметка на това е достатъчно за целите на неговото обучение. Офицерите носят пистолети, а подофицерите, школниците и обикновените войници са въоръжени с шмайзери и карабини. Това въоръжение е посочено от корпусниците по време на разпитите, които са проведени в София след войната.³⁶ Оборудването, посочено до тук се отличава значително от това, което посочва Михаил Кожемякин в своята статия. Според него „Българската СС противотанкова бригада” разполага още с противотанкови оръжия като Панцерфауст, Панцершрек,

противотанкови пушки и дори две 88 мм оръдия, също така твърди, че корпусът разполага и с един разузнавателен самолет Фи 156 „Щорх”.³⁷ Тези твърдения са абсолютно непотвърдени, а и както вече споменахме, самият Кожемякин признава, че статията му няма исторически принос.

От началото на 1945 г. сведенията за Българското национално правителство във Виена и Доброволческия корпус стават доста неясни. Версиите на Недю Недев, Никола Алтънков и Мито Исусов за събитията след края на 1944 г. изобилстват от разминавания и неточности. Освен това от изложенията ясно личи, че информацията за правителството на Александър Цанков и корпуса е много оскъдна.

С началото на 1945 г. изходът от войната изглежда повече от ясен. Червената армия напредва от изток, а американските и английските войски от запад. За българите във Виена въпросът вече не е свързан с победата във войната, а с тяхната лична съдба. В този тежък момент, всеки прави своя житейски избор. Вариантите за българите, свързани с Националното правителство и Доброволческия корпус са няколко, но всички те почти еднакво опасни и изпълнени с неизвестност – да се предадат на Червената армия и да се завърнат в България (под ясната угроза от жестоки репресии); да се предадат на американците и англичаните на запад (най-несигурния вариант – може да бъдат върнати в България или отново предадени на Червената армия); да участват във войната и да се борят до край. Факт е, че след войната всеки опитва да скрие връзката си с Третия райх, за да може да продължи нормално живота си. Според мен, именно тези обстоятелства усложняват изключително откриването на обективната истина и изясняването на събитията от периода януари – април 1945 г.

Европа, януари 1945 г.

С оглед на тежката военна обстановка за Третия райх и приближаването на Червената армия, Българското национално правителство се мести на запад от Виена в курорта Бад Аусзее (югозападно от Залцбург). Според Н. Алтънков това се случва в началото на месец март и от този момент, реално правителството на Ал. Цанков не функционира.³⁸ Според Мито Исусов преместването се случва в края на месец април.³⁹ Настроението сред по-голямата част от редиците на Доброволческия корпус е минорно, бойният дух е нисък. Въпреки това сред част от младите войници се забелязва желание за участие в бой с „болшевишките орди“. Според Н. Алтънков тези настроения са били тайно и неофициално охлаждаани от българските командващи, които искат да избегнат излишни кръвопролития. Българското командване подготвя неофициално корпуса за приближаващия край на войната и евентуалното му участие в отбранителни и отстъпителни военни действия с цел да бъде избегнат съветски плен. Прокрадат се слухове, че е възможно корпусът да се изправи срещу Българската армия, участваща в редиците на III Украински фронт – това допълнително натоварва психиката на корпусниците, които приемат слуха със смесени чувства.

През април 1945 г. по предложение на полк. Рогозаров е взето решение на 24 април Доброволческия корпус да положи обичайната клетва за вяност към правителството на Александър Цанков. Вероятно това е имало за цел да повдигне духа на корпусниците с оглед на повишаващата се възможност в скоро време корпусът да участва в бойни действия. В пълно противоречие с официалността на церемонията на нея не присъстват командващите полк. Иван Рогозаров, майор Тодор Жеков, полк. Никола Костов, а също така липсва и министър-председателят Александър Цанков. Поздравления

към корпусниците отправят германският командир на корпуса полк. Волф и майор Китанов. Вечерта на 24 април в лагера Дьолерсхайм е организирано празненство, за което са отпуснати специални дажби – вино и цигари.⁴⁰ А според Недю Недев дори: *„В изобилие са доставени напитки, деликатеси, цигари, блюда. Създава се тържественост. Въодушевление. Разгаря се жар за бой.”*⁴¹ Дали това е се е случило точно така, можем само да гадаем. Но по всичко личи, че целта на клетвата и тържеството е повдигане на бойния дух преди евентуални сражения на корпуса с Червената армия.

Датата 24 април 1945 г. се оказва повратен момент за Българския доброволчески корпус в Дьолерсхайм. Събитията от този ден не свършват с положената клетва и тържеството. Около 23.00 часа става ясно, че част от корпусниците са избягали, използвайки суматохата в лагера. Това е група, начело с майор Каранешев, която се въоръжава и напуска Дьолерсхайм в западна посока. Според М. Исусов, бегълците наброяват 52 души – 15 офицери, 8 школници, 29 подофицери и войници.⁴² В изложенията си по темата Н.Недев, Н. Алтънков и М. Исусов твърдят, че в Доброволческия корпус има тайно разделение. То се крепи върху обстоятелството, че в състава на корпуса присъстват бивши легионери и ратници, които се ползват с привилегии спрямо останалата част от корпусниците. Според Н. Алтънков: *„в тази група [на бегълците] са били най-ентузиазирани и запалени патриоти и оратори, към които се таи наслоена ненавист като привилегирован елит.”*⁴³ Бягството води до всеобщо възмущение и капитан Иван Иванов е принуден да организира група, която да издири „дезертьорите“. Търсенето през нощта на 24 април е безрезултатно. На 25 април един от бегълците се завръща в лагера. Това е подофицер-школьник Илия Велковски. В нощта на бягството, Велковски е часови и

охранява поручик Димитър Танкишев, който е в арест. Поручик Танкишев е част от групата на заговорниците, те го освобождават и за да прикрият следите си взимат със себе си Илия Велковски. Изморени от нощния поход на 25 април на обяд бегълците решават да отдъхнат в една гора. Велковски използва момента и се връща в Дьоолерсхайм, където съобщава на майор Волф кои са бегълците, колко са и къде ги е изоставил. Информацията е предостатъчна за сформирането на потеря, но търсенето завършва с неуспех.⁴⁴ На следващия ден отново е формирана група, тя се състои от 30 българи и 30 германци, които натоварени в два камиона продължават търсенето според указанията на Велковски. Този път търсенето се „увенчава с успех“. Преследвачите забелязват стълбове дим край гора близо до гр. Гмунд – оказва се, че това е групата на майор Каранешев. Преследвачите успяват да наближат групата незабелязано. Завързва се престрелка, в която са убити 6 души. По-голямата част от бегълците се предават, а 9 души успяват да избягат – по-късно те се завръщат в България.⁴⁵ Ето как Н. Алтънков описва ситуацията около престрелката: *„При срещата на напусналите Дьоолерсхайм с техните преследвачи в тъмнината настава паника – впоследствие и от двете страни се твърди, че някой от „другите“ е стрелял пръв и прибързано. В суматохата се е стреляло много, докато на разсъмване се установява, че мнозина от бегълците са застреляни, а няколко души са ранени.“*⁴⁶ След престрелката още 20 души от групата на бегълците са разстреляни (след като вече са се предали). Според Мито Исусов техните ексекutori са подпоручик Люсиен Кънев, капитан Иван Иванов, подпоручик Измирлиев, подофицер Шиваров. Така броят на убитите при инцидента става 26 души, а ранените са 4. Данните са многократно потвърден от завърналите се корпусници в България пред съда в София. Оцелелите 12 души са отведени в Дьоолерсхайм, където са разпитани и

освободени. Сред тях е и техният водач – майор Каранешев, който е жестоко бит и разжалван.⁴⁷

Изключително сложно е да изясним на какво се дължи кървавия инцидент сред редиците на Българския доброволчески корпус. Както вече споменахме, личната драма на всеки един от участниците, страхът от неясното бъдеще, очертаващия се катастрофален край на войната, разделението в корпуса и много други са предпоставки за взимането на странни решения. Въпреки това няма оправдание за подобна братоубийствена саморазправа. Според мен на този етап е трудно да бъдат установени мотивите за деянието поради ограничената и не напълно сигурна информация за случая.

След инцидента в лагера в Дьоолерсхайм настъпва разложение. През следващите дни голяма част от българската колония във Виена поема на запад, за да попадне в сферата на влияние на англо-американските сили. Според М. Исусов на 5 май 1945 г. корпусът поема на към гр. Санкт Пьолтен, за да се включи в боевете срещу Червената армия на Виенския фронт. Поради неизяснени обстоятелства Българският доброволчески корпус се задържа в с. Графеншлак (на 18 км от Дьоолерсхайм), където посреща края на войната без да участва в реални бойни действия срещу противник. Обявяването на края на войната води до пълно разложение, мнозина захвърлят оръжието и се обличат в цивилни дрехи, опитвайки да се слеят с местното население. Част от корпусниците и участниците в правителството на Ал. Цанков поемат на запад, но повечето от тях се предават на съветската армия и се прибират в България.⁴⁸

Заклучение

В заключение трябва да се подчертае, че с настоящото изложение не се дават отговори на всички въпроси, свързани с темата за Българския доброволчески корпус и Националното правителство във Виена. Неизяснен остава проблема за реалната идеология на българското правителство – дали създаването му е плод на про-нацистки чувства или цели единствено „освобождаването на България от болшевизма”? Дали в Националното правителство са имали информация за Холокоста? Дали са подкрепяли антисемитизма на Третия райх? И още много други въпроси, които остават без категоричен отговор.

Проучените материали дават основание да се приеме, че Доброволческият корпус е създаден с пропагандна цел, а не толкова, за да играе роля в бойните действия от заключителната част на войната. Основна заслуга за избягването на бойни действия има Националното правителство. Но не можем да отречем, че съществуването на Доброволческия корпус е изпъстрено с множество вътрешни противоречия и неразбирателства. Тяхната развръзка е именно инцидентът от 24-26 април 1945 г., когато за пореден път българи застават срещу българи под влиянието на чужда идеология.

Съществуващите пропуски и противоречия в изясняването на фактите и събитията, свързани с Българското национално правителство във Виена и Българския доброволчески корпус ни изправят пред необходимостта тази тема в бъдеще да бъде проучена още по-обстойно. Не за да осъдим или реабилитираме някого, а за да можем

да запознаем себе си и идните поколения с обективната история, която да ни даде своята мъдрост за бъдещето.

Бележки

- ¹ **Кожемякин, М.** Българската противотанкова бригада в състава на СС войските, 2008 г. < http://thirdreich.boinaslava.net/ss/bg_ss.htm > (използван на 01.06.2017 г.)
- ² **Вафен СС** - е военно подразделение на **СС**. Основано е в **Германия** през **1939** г. Името „Вафен-СС“ става официално на **2 март 1940** г. Въпреки, че организацията е оглавявана от **Хайнрих Химлер**, тя взема участие във **Втората световна война** (ВСВ) под командването на **Вермахта**. По време на войната се разраства до 42 **дивизии**, които са със статут на елитни бойни части. В хода войната към Вафен СС се присъединяват множество доброволци от над 20 националности. А общата им численост в хода на войната достига до около 1 млн. души. Поради участието си в **Холокоста** и множество **военни престъпления**, Вафен-СС е обявена за престъпна организация след края на Втората световна война.
- ³ **Кожемякин, М.** Българската противотанкова бригада... (използван на 01.06.2017 г.)
- ⁴ Die Zusammensetzung der Regierung Zankoff, Voelkisher Beobachter, Sueddeutsche Ausgabe, Munchen Samstag/Sonntag, 16/17 September 1944. Цит. по **Алтънков, Н.** Кой победи? Националното правителство във Виена септември 1944-април 1945, изд. Изток запад, София, 2009, с. 180
- ⁵ **Исусов, М.** Политическите партии в България 1944-1948, изд. Наука и изкуство, София, 1978, с. 191
- ⁶ **Алтънков, Н.** Кой победи? Националното правителство във Виена септември 1944-април 1945, изд. Изток запад, София, 2009, с.166-170
- ⁷ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 183-187.
- ⁸ **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 192
- ⁹ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 192-194
- ¹⁰ **Littlejohn, D.** Foreign Legions of the Third Reich..., p. 57
- ¹¹ **Littlejohn, D.** Foreign Legions of the Third Reich: Poland, the Ukraine, Bulgaria, Rumania, Free India, Estonia, Latvia, Lithuania, Finland and Russia (vol. 4), R.J. Bender Pub., 1987, p. 56-59
- ¹² **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 196-197
- ¹³ **Littlejohn, D.** Foreign Legions of the Third Reich..., p. 56-59
- ¹⁴ **Bishop, Ch.** SS:Hitler's Foreign Divisions: Foreign Volunteers in the Waffen SS 1941-1945, Spellmount, 2005 p. 161-186
- ¹⁵ РААА - Politisches Archiv des Auswartigen Amtes (Политически архив на Министерството на външните работи) - pol.5135/44 g 449317 – 449320. Цитирано по **Алтънков, Н.** „Кой победи? Националното правителство във Виена септември 1944-април 1945., с. 160-164
- ¹⁶ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 164 По личния форум на Здравко Цанков < www.tzankoff.eu > (за съжаление вече не функционира)
- ¹⁷ Полк. Иван Рогозаров и Доброволческият корпус – истина, митология и фашификация” публикувана в сайта Един завет < <https://edinzavet.wordpress.com/2009/11/01/ivrogozarov/> > (използвана на 01.06.17 г.)
- ¹⁸ **Недев, Н.** Александър Цанков, изд. Хермес, 2015, София с. 238
- ¹⁹ **Недев, Н.** Александър Цанков..., с. 238-239

- ²⁰ **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 194
- ²¹ Пак там.
- ²² **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 204-209
- ²³ **Аншлус** - представлява присъединяването на [Австрия](#) (Източния Райх) към „Голяма Германия (Grossdeutschland) през септември [1938](#) г.
- ²⁴ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 222-223
- ²⁵ **Недев, Н.** Александър Цанков..., с. 241-242
- ²⁶ **Littlejohn, D.** Foreign Legions of the Third Reich..., p. 58-59
- ²⁷ **Landwehr, R.** A Bulgarian volunteer in the Waffen-SS B: Siegrunen №80 Merriam Press, 2008. p.164
- ²⁸ **Goldsworthy, T.** Valhalla's Warriors: A History of the Waffen-SS on the Eastern Front 1941-1945, Dog Ear Publishing, 2010, p. 54
- ²⁹ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с.238
- ³⁰ Пак там, с. 222-223
- ³¹ Полк. Иван Рогозаров и Доброволческият корпус..., (използван на 01.06.17 г.)
- ³² **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с.222.
- ³³ **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 197.
- ³⁴ Пак там, с. 198.
- ³⁵ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 224.
- ³⁶ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с.221-225.
- ³⁷ **Кожемякин, М.** Българската противотанкова бригада..., (използван на 01.06.2017 г.)
- ³⁸ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 226-227.
- ³⁹ **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 200.
- ⁴⁰ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с.228-229.
- ⁴¹ **Недев, Н.** Александър Цанков..., с. 243.
- ⁴² **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 199.
- ⁴³ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 228-229.
- ⁴⁴ **Недев, Н.** Александър Цанков..., с. 244-245.
- ⁴⁵ **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 200.
- ⁴⁶ **Алтънков, Н.** Кой победи?..., с. 229-230. Писмо на Антон Чипев от личния форум на Здравко Цанков < [www.tzankoff.eu](#) > (за съжаление вече не функционира)
- ⁴⁷ **Исусов, М.** Политическите партии в България..., с. 200.
- ⁴⁸ Пак там, с. 201.

Списание на Клуб „Военна история“

София, 2017 г.

ISSN 2367-5950

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**
Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**
Коректор: **Десислава Михайлова**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/hystoryofwars

Официален сайт: www.historyofwars.net